

ISSN2464-0344

Res novae

Revija za celovito znanost
Journal for Integrated Science

Mari Jože Osredkar

VLOGA PROF. LAMBERTA EHRLICHA

PRI USTANOVITVI DRUŽBE ZA ŠIRJENJE VERE NA SLOVENSКИH TLEH

Jurij Perovšek

EHRLICH IN UVELJAVLJANJE SLOVENCEV KOT NARODA V EVROPI

Nik Trontelj

EHRLICOVA RELIGIOLOŠKA OBRAVNAVA SVETOVNIH VERSTEV

Sonia Vaupot

LOKALIZACIJA, TRANSKREACIJA IN TRŽENJE

Helena Janežič

EHRLICH IN ZAVEST SLOVENSKE DRŽAVNOSTI

Fakulteta za pravo in poslovne vede, Katoliški inštitut
Faculty of Law and Business Studies, Catholic Institute

LETNIK 8 • 2023 • ŠTEVILKA 1

Res novae

Res novae: revija za celovito znanost

Izdajatelj in založnik:

Fakulteta za pravo in poslovne vede, Katoliški inštitut

Naslov uredništva:

Res novae, Krekov trg 1, 1000 Ljubljana

Odgovorni urednik:

Andrej Naglič

Glavni urednik:

Mitja Steinbacher

Spletni naslov:

<http://www.katoliski-institut.si/sl/raziskovanje/res-novae>

E-pošta:

mitja.steinbacher@kat-inst.si

Uredniški odbor:

Matic Batič (Študijski center za narodno spravo, Ljubljana, Slovenija), Philip Booth (Institute of Economic Affairs, London, Velika Britanija), Mihai Dragnea (Universitetet i Sørøst-Norge, USN Handelshøgskolen, Vestfold, Norveška), Andres Fink (Pontificia Universidad Católica Argentina, Facoltad de Ciencias Sociales, Buenos Aires, Argentina), Aleksandra Kostić Tmušić (Univerzitet u Prištini, Filozofski fakultet, Kosovska Mitrovica, Srbija/Kosovo), Simon Malmenvall (Univerza v Ljubljani, Slovenski šolski muzej, Ljubljana, Slovenija), Aleksej Martinjuk (Respublikanski institut višje šole, Minsk, Belorusija), José Ignacio Murillo (Universidad de Navarra, Instituto Cultura y Sociedad, Pamplona, Španija), Dorina Onica (Institutul Național Al Patrimoniului, Bukarešta, Romunija), Anton Stres (Katoliški inštitut, Fakulteta za pravo in poslovne vede, Ljubljana, Slovenija), Zoran Vaupot (Katoliški inštitut, Fakulteta za pravo in poslovne vede, Ljubljana, Slovenija).

Leto izida: 2023

Tisk:

Itagraf d. o. o., Ljubljana

Oblikovanje in prelom:

Breda Sturm

Naklada:

150 izvodov

Letna naročnina:

28€ (Slovenija), 40€ (Evropa), 57\$ (ostalo navadno),

66\$ (ostalo prednostno)

ISSN (tiskana verzija): 2464-0344

ISSN (elektronska verzija): 2464-0352

Res novae

Revija za celovito znanost
Journal for Integrated Science

SPIRITUS
AUTEM
VIVIFICAT

LETNIK 8 • 2023 • ŠTEVILKA 1

Vsebina

Mari Jože Osredkar

Vloga prof. Lamberta Ehrlicha
pri ustanovitvi Družbe za širjenje vere na slovenskih tleh

7

Jurij Perovšek

Ehrlich in uveljavljanje Slovencev
kot naroda v Evropi

29

Nik Trontelj

Ehrlichova religiološka obravnava svetovnih verstev

55

Sonia Vaupot

Lokalizacija, transkreacija in trženje

79

Helena Janežič

Ehrlich in zavest slovenske državnosti

103

UDK: 27-76:929Erlich L.
1.01 izvirni znanstveni članek

Mari Jože Osredkar

dr. teologije, izr. prof.

(Univerza v Ljubljani, Teološka fakulteta)

(Poljanska 4, 1000 Ljubljana, Slovenija)

mari.osredkar@teof.uni-lj.si

Vloga prof. Lamberta Ehrlicha pri ustanovitvi Družbe za širjenje vere na slovenskih tleh

Izvleček: Prispevek predstavlja vlogo prof. Lamberta Ehrlicha pri ustanovitvi *Družbe za širjenje vere* (DŠV) na slovenskih tleh. Lambert Ehrlich je s svojim bratom Martinom že leta 1918, tri leta pred prihodom v Ljubljano, predlagal ljubljanskemu škofu Jegliču, da na slovenskih tleh ustanovi DŠV, ki je bila sto let po ustanovitvi v Franciji, leta 1922, povzdignjena v apostolsko ustanovo s sedežem v Rimu. Med misijonskim tečajem, ki ga je v Ljubljani organiziral profesor Lambert Ehrlich, je škof Jeglič 7. januarja 1924 slovesno ustanovil slovensko podružnico DŠV. O tem dogodku beremo v *Škofijskem listu ljubljanske škofije* in v reviji *Katoliški misijoni*. Člani so se obvezali, da bodo za misijone vsak dan molili in za misijonarje vsak dan darovali denar. Z namenom, da bi družba lahko opravljala svoje poslanstvo, je Ehrlich ustanovil tudi revijo *Katoliški misijoni*, *Misijonsko pisarno* in na pobudo Svetega sedeža predlagal škofu Jegliču, naj se obhaja misijonski praznik na zadnjo nedeljo v oktobru.

Ključne besede: Lambert Ehrlich, misijoni, *Družba za širjenje vere*, ljubljanski škof Anton Bonaventura Jeglič.

The Role of Prof. Lambert Ehrlich At the Founding of the Society for the Propagation of Faith on Slovenian Soil

Abstract: The article presents the role of prof. Lambert Ehrlich at the founding of the *Society for the Propagation of Faith (SPF)* on Slovenian soil. Already in 1918, three years before coming to Ljubljana, Lambert Ehrlich and his brother Martin proposed to the Bishop of Ljubljana, Anton Bonaventura Jeglič, to establish the *SPF* on Slovenian soil; this one was elevated to an apostolic institution with headquarters in Rome in 1922, one hundred years after it was founded in France. During the missionary course organized by Professor Lambert Ehrlich in Ljubljana, on January 7, 1924, the Bishop Jeglič ceremoniously founded the Slovenian branch of the *SPF*. We read about this event in the *Diocesan Gazette* of the Diocese of Ljubljana and in the *Katoliški misijoni* magazine. The members of the Society pledged to pray for the missions every day and donate money for the missionaries every day. In order for the society to be able to carry out its mission, Ehrlich also founded the magazine *Katoliški misijoni*, *The Office for the Missions*, on the initiative of the Holy See, proposed to the Bishop Jeglič that the mission feast be celebrated on the last Sunday in October.

Key words: Lambert Ehrlich, missions, *Society for the Propagation of Faith*, the Bishop of Ljubljana Anton Bonaventura Jeglič.

Uvod

O profesorju Lambertu Ehrlichu je bilo že veliko napisanega. Magistrsko delo Franca Mihelčiča (1989), znanstveni simpozij (Škulj 2002), tematska številka revije *Acta Ecclesiastica Sloveniae* (2002) in monografija Janeza Juhanta (2022) so slovenskemu bralcu ponudili veliko literature, ki v polnosti predstavlja Lamberta Ehrliche, duhovnika, teologa in mučenca. Avtor tega besedila je na osnovi profesorjevih skript za študente na Teološki fakulteti pred nekaj leti predstavil Lamberta Ehrliche tudi kot predavatelja osnovnega bogoslovja (Osredkar 2019). Ker je tema našega raziskovanja v tej razpravi Ehrlichovo ukvarjanje z misijonskim poslanstvom Cerkve, moramo poudariti, da je tudi Ehrlichovo prizadevanje za misijone že zelo podrobno raziskano. Iz omenjenega magistrskega dela in prispevka dr. Ivanke Tadine na rimskem simpoziju leta 2001 lahko razberemo, kako obširna in zavzeta je bila Ehrlichova misijonska dejavnost. Kot profesor je o misijonih pisal in predaval, kot misijonski delavec pa je v Sloveniji postavil infrastrukturo, ki je omogočala slovenskim misijonskim delavcem opravljanje misijonske dejavnosti. Če bi želeli v tem prispevku obravnavati celotno Ehrlichovo prizadevanje na področju misijonov, bi predvsem zaradi omejenosti besedila lahko samo bežno ponovili to, kar so omenjeni avtorji že napisali. V izogib »prepisovanju« že raziskanih dejstev, predvsem pa z namenom, da naše raziskovanje doprinese k znanosti nova spoznanja, smo se odločili, da se v našem prispevku osredotočimo zgolj na vlogo Lamberta Ehrliche pri ustanovitvi *Družbe za širjenje vere* (DŠV) na slovenskih tleh. To dejstvo omenjajo Mihelčič, Tadina in Juhant, ki so proučevali misijonsko dejavnost Lamberta Ehrliche. Nihče pa še ni sistematično obdelal Ehrlichovih zaslug za ustanovitev DŠV

pri nas. Da bi predstavitev lahko pokazala na podrobnosti profesorjeve vloge pri ustanovitvi DŠV na slovenskih tleh, smo pri našem raziskovanju kot vire uporabili predvsem izvide revije *Katoliški misijoni* (KM) in *Ljubljanskega škofijskega lista* (LŠL), ki so izšli v letih ustanovitve DŠV.

V našem prispevku bomo najprej pokazali na intelektualno ozadje Ehrlichove misijonske dejavnosti. V drugem poglavju bomo navedli profesorjeve spodbude za ustanovitev DŠV pred njegovim prihodom v Ljubljano. V nadaljevanju bomo predstavili ustanovitev in razvoj DŠV v okviru Katoliške cerkve, v četrtem poglavju pa se bomo osredotočili na njeno ustanovitev na slovenskih tleh. V zadnjem poglavju bomo navedli ustanove, ki jih je Lambert Ehrlich postavil z namenom, da bi DŠV lažje delovala na slovenskih tleh.

Prvo poglavje: Ehrlich – papežu zvest neosholastik

Lambert Ehrlich je teologijo študiral v Innsbrucku (1898–1902) in Rimu (1902–1903) ter jo poučeval v času, ko je bil nauk Katoliške cerkve utemeljen z odloki Prvega vatikanskega cerkvenega zbora (1870–1871). Na jezuitskem zavodu Canisianum v Innsbrucku je v času Ehrlichovega študija vladalo izrazito protireformistično vzdušje (Benedik 2003, 8). Ob koncu 19. stoletja so bili tamkajšnji predavatelji dogmatike v duhu neosholastike zavezani pravoverni papeški liniji v Cerkvi in so skupno nastopili proti modernističnim naukom v nemškem okolju (Oberkofler in Goller 1996, 280, 293). Zato lahko rečemo, da je bil Ehrlich kot študent izobražen in vzgojen v duhu dosledne neosholastike (Juhant 2002, 113). Za (neo)sholastično teologijo je bilo značilno jasno strukturirano mišljenje, ki je svojo vsebino predstavilo znotraj strogo

urejenega objektivnega sistema znanja (Juhant 1980, 182). Z izrazom »strogo urejen objektivni sistem znanja«, ki se ga je Ehrlich posluževal, mislimo na katoliški nauk, ki izključuje vse druge verske nauke, ki od katoliškega odstopajo. To je prva značilnost, ki jo moramo upoštevati kot intelektualno ozadje pri Ehrlichovem misijonskem prizadevanju. Druga značilnost, ki je še bolj kot prva pogojevala njegovo delo, pa je absolutna zvestoba Svetemu sedežu oziroma rimskega papežu. Ti dve dejstvi nam najprej pomagata razumeti, zakaj je bil Ehrlich kot teolog na prvem mestu apologet. V njegovih publikacijah se sicer apologija, veroslovje in misiologija prepletajo in prvine teh treh disciplin najdemo v vseh njegovih spisih. »Toda vsaka napisana Ehrlichova beseda je v službi zagovora in oznanjevanja katoliške vere.« (Osredkar 2019, 35) Ta usmeritev je močno zaznamovala njegova univerzitetna predavanja in njegovo aktivno udejstvovanje v korist misijonski dejavnosti.

Ehrlichovo akademsko delovanje spada v obdobje zgodovine Cerkve, ko je bila teologija po vzoru filozofije sv. Tomaža Akvinskega zaznamovana s sholastičnim načinom dokazovanja bibličnega razodetja in njegove resničnosti s trdnimi znamenji. Ehrlich je v semeniškem bogoslovnem učilišču v Celovcu od leta 1910 do leta 1919 predaval tomistično filozofijo in osnovno bogoslovje,¹ nato pa od leta 1922 do smrti (1942) na Teološki fakulteti v Ljubljani apologetiko, veroslovje in misiologijo. Veroslovje je imelo tedaj vlogo širše teološke pomožne vede, ki je s splošnimi spoznanji o verskem

1 V okviru osnovnega bogoslovja je tedaj predaval primerjalno veroslovje in ekleziologijo, ki jo je predstavil v delu *Katoliška cerkev, kraljestvo božje na zemlji* ter je postavila temelje za njegovo misijološko, veroslovno in apologetsko razpravo (Benedik 2002, 99–100; Osredkar 2015, 116).

pojavo služila apologetiki, ki je nato veroslovna spoznanja uporabila za dokazovanje vzvišenosti krščanstva (Fajdiga 1941, 260). Zato tudi najdemo omembe nekrščanskih verstev v bistvu le pri predmetih Veroslovje in Apologetika,² kjer je Ehrlich ob obravnavi razodetja »spotoma« navajal zmote nekrščanskih religij, in pri predmetu Misiologija, kjer je opredelil nezmožnost odrešenja v nekrščanskih verstvih in potrebo po misijonskem spreobračanju drugovercev v krščanstvo.³ S predavanji misiologije je Ehrlich sicer prehitel navodila Svetega sedeža. Konstitucija o visokem cerkvenem šolstvu z naslovom *Deus scientiarum Dominus* je na teološke fakultete uvedla poučevanje predmeta Misiologija šele leta 1931 (Perko 1990, 127), Ehrlich pa jo je na ljubljanski Teološki fakulteti predaval že leta 1924, kot razodevajo učni načrti (Benedik 2002, 101). Kot univerzitetni profesor misiologije je Ehrlich pogosto nastopal tudi v širši javnosti. Iz njegovih besed lahko še danes razberemo njegovo zagretost za misijonsko dejavnost. Že iz samega dejstva njegove aktivne prisotnosti na misijonskih akademskih srečanjih svetovnega pomena lahko razberemo Ehrlichovo misijonsko gorečnost. Ehrlich je sodeloval na četrtem mednarodnem misijonskem kongresu, ki je trajal od 28. septembra do 2. oktobra 1927 in je bil organiziran v Poznanju na Poljskem. Naš profesor je

- 2 Na urnikih Teološke fakultete vidimo, da je Ehrlich veroslovje povezoval z apologetiko, saj je že v nazivih predmetov jasno, da je pri veroslovju krščanstvo primerjal z drugimi verstvi. Svoj glavni predmet je v različnih letih naslavljal z obema imenoma, a je bil njegov cilj vedno zagovarjati krščansko vero in je pri tem le osvetljeval različne poudarke (Osredkar 2015, 118). Prav tako je Fajdiga svoj predmet Krščansko in primerjalno veroslovje imenoval tudi Apologetika.
- 3 Ehrlich je v večini študijskih let obširneje predaval o verstvih pri predmetu Primerjalno veroslovje, a vedno le v primerjavi s krščanstvom. Tako je bil omenjeni predmet le nekakšen »podaljšek« predmeta Apologetika, kjer je natančneje predstavil zmote drugih verstev.

imel govor, v katerem je predstavil slovenska prizadevanja za misijonsko delo: »Mlad narod smo in najmlajši med Slovani, a prav zato imamo tudi prednost mladosti – imamo optimizem ...« (Hladnik, 28). Na šestem mednarodnem akademskem misijonskem kongresu v St. Gabrielu v Modlingu (Avstrija) je Ehrlich sodeloval na misijonsko-znanstveni konferenci, ki je obravnavala odnose misijonstva do posameznih verskih znanosti (VI. Mednarodni akademski misijonski kongres, 5). Na III. Akademskem misijonskem tečaju v Krapini, od 29. junija do 1. julija 1930 pa je Ehrlich imel predavanje 1. julija 1930 z naslovom Svetovna revolucija in misijonstvo (Svetovna revolucija in misijonstvo, 146).

Skratka, na temelju neosholastične teološke formacije in neomajne zvestobe papežu oziroma cerkvenemu učiteljstvu Katoliške cerkve je Ehrlich gojil svojo misijonsko dejavnost do te mere, da je postal »prvi pospeševalec misijonskega dela« v ljubljanski škofiji, kakor ga je škof Anton Bonaventura Jeglič poimenoval v *Pastirskem pismu*, ki je bilo objavljeno v LŠL za leto 1924, v številki 2, ki nosi datum 21. januar (26).

Drugo poglavje: Ehrlichove spodbude za ustanovitev DŠV pred prihodom v Ljubljano

Nekaj let pred tem, preden je Ehrlich prišel poučevati na Teološko fakulteto v Ljubljano, je iz Celovca dal nekaj pobud za ustanovitev DŠV v Sloveniji oziroma v tedanji Kraljevini Jugoslaviji. V ljubljanski škofiji sta leta 1917 obstajali dve domači organizaciji za podporo misijonski dejavnosti, ki sta bili omejeni na škofijo: *Misijonska mašna družba* in *Misijonska zveza*, ki sta povezovali duhovnike, ki so podpirali misijonarje. 7. avgusta 1917 je Lambert Ehrlich poslal *Misijonski zvezi* pismo, v katerem

predlaga ustanovitev (nove) zveze, ki bi povezovala vse slovenske duhovnike (ne le ljubljanskih), ki so aktivni na področju misijonske dejavnosti (Mihelčič, 46). Skupaj z bratom Martinom, s katerim sta takrat predavala v celovškem bogoslovju, sta nekaj mesecev kasneje, 11. novembra 1917, ob priložnosti obiska ljubljanskega škofa Jegliča v Celovcu, govorila z njim o tej tematiki in mu kasneje pisala dve pismi. Ljubljanskemu škofu Jegliču sta brata Ehrlich predlagala ustanovitev slovenske podružnice DŠV v Ljubljani, ki bi povezovala Slovence, ne glede na državne meje, in tudi Hrvate ter bi bila povezana oziroma podrejena vodstvu DŠV v Lyonu. V prvem pismu, ki nosi datum 30. januar 1918, »sta predlagala, da bi škof sklical zastopnike iz slovenskih škofij na sestanek, kjer bi obravnavali misijonsko vprašanje ter se dogovorili o reorganizaciji teoloških in pastoralnih glasil, da bi združili izdajateljske moči v eni moderni reviji za vse slovenske duhovnike« (Mihelčič, 47). Jeglič je na pismo odgovoril 9. februarja 1918 in se strinjal, da se skliče misijonsko zborovanje duhovnikov. V drugem pismu, 27. februarja 1918, pa sta brata Ehrlich napisala škofu Jegliču nekaj pripomb glede zborovanja (Mihelčič, 47). Zborovanje je bilo v ljubljanskem semenišču na velikonočno sredo, 3. aprila 1918. Udeležilo se ga je 30 duhovnikov iz ljubljanske, celovške, tržaške, goriške, zagrebške in križevske škofije, in dva škofa. Iz mariborske škofije je prišel lazarist Tumpej, ki je deloval v Celju. Najprej je govoril dr. Martin Ehrlich. Spregovoril je o organizaciji in izrazil mnenje, da mora biti slovenska zveza povezana z DŠV iz Lyona, ki je svetovno društvo, ki ga priporoča cerkvena oblast in nudi odpustke. V bistvu je izrazil idejo, da se na Slovenskem v vseh župnijah ustanovi DŠV. Tudi drugi govorec, Janez Kalan, je govoril o prednostih DŠV. Duhovniki so v debati izpostavili vprašanje, ali naj na Slovenskem obstajata dve ustanovi, *Misijonska zveza* in DŠV, ali samo ena. Zveza namreč skrbi za vzgojo novih misijonar-

jev, društvo iz Lyona pa zbira denar, ki ga pošilja v misijone. Oba brata Ehrlich sta predlagala, da se najprej v Sloveniji ustanovi zavod za vzgojo misijonarjev, ko bo to urejeno, pa se bo pošiljalo denar v misijone. Na zborovanju so govorili tudi o razliki med delom za edinost kristjanov in misijonskim delom. Prevladalo je torej mišljenje, da naj najprej obstoječa misijonska združenja okrepijo svojo dejavnost, kasneje pa naj bi se ustanovilo DŠV. Deset let kasneje revija KM poroča, da sta leta 1917 »*Misijonska mašna družba* in *Misijonska zveza* našli med ljudstvom toliko ugodnega odmeva, da je jeseni lahko izšel prvi letnik *Misijonskega koledarja 1918*. Iz te miselnosti se je razvila ideja slovenskega zavoda za vzgojo domačih misijonarjev, ki se je leta 1920 uresničila z ustanovitvijo Misijonišča v Grobljah pri Domžalah.« (Slovensko misijonsko delo, 37)

Škof Jeglič je bil naklonjen ideji bratov Ehrlich, da se Misijonska zveza spremeni v podružnico DŠV. Toda politični dogodki, konec prve svetovne vojne in ustanovitev nove države so preprečili takojšnjo realizacijo idej. Prav tako je zamiku realizacije sklepov botrovalo bivanje Lamberta Ehrlicha v Parizu, kjer je imel politično misijo in kjer je tudi izpopolnjeval svoje znanje (Kolar 2009, 61). Preden opišemo dogodke ob njeni ustanovitvi v Ljubljani, si DŠV pogledjmo v širšem kontekstu.

Tretje poglavje: Družba za širjenje vere

Za jasnejše razumevanje DŠV bomo pogledali v zgodovino Rimske kurije. Papež Gregor XV. je z bulo *Inscrutabili Divinae Providentiae* leta 1622 ustanovil kongregacijo z imenom *Propaganda Fide*, in sicer z namenom, da bi se katoliška vera oznanjala v nekatoliških deželah – torej protestantskih, pravoslavnih in »poganskih«, kakor so takrat imenovali dežele, kjer

krščanstvo še ni bilo razširjeno. To je bil čas, ko so Evropejci osvajali dežele tretjega sveta in si jih politično in gospodarsko podredili. Ker pa so bili Angleži in Nizozemci zelo uspešni kolonizatorji, se je z njimi v tretjem svetu zelo uspešno širil tudi protestantizem. Nova kongregacija je imela nalogo širiti katolicizem v tretjem svetu in sklepati unije v pravoslavnem svetu oziroma s pomočjo apostolskih nuncijev, ki so bili v stiku s kongregacijo, voditi in koordinirati delo misijonarjev po svetu (Guilday, 478–494). Misijonarji pa so potrebovali tudi finančno podporo. Papež Pij XI. je v *Motu proprio* KM zapisal: »Kar pa zadeva posebej gmotna sredstva, ki čeprav pri katoliških misijonih niso glavno, so pa vendar velikega pomena, so jih nekdanji naši predniki kongregaciji obilno dajali. Vrh tega so krščanski vladarji nagnjeni tudi od misli o ne malih vsake vrste koristi, ki so jih upali dobiti za svoje države in ljudstva, z veliko radodarnostjo podpirali misijone. Zdaj pa je, kakor znano, apostolska stolica v povsem drugačnem zunanem položaju, pa tudi se ne more upati na radodarnost držav za razširjanje svete Cerkve.« (Pij XI., 85) Zato je bila leta 1822, torej 200 let po ustanovitvi kongregacije, v Lyonu ustanovljena DŠV, ki je bila tekom časa od rimskih papežev obdarovana s posebnimi pravicami in duhovnimi dobrotami (Pij XI. 88), torej odpustki. V brošuri z naslovom *Družba za širjenje vere*, ki jo je leta 1933 izdala misijonska pisarna v Ljubljani, beremo predstavitev začetka družbe: »Lahko govorimo o dveh predhodnicah, o dveh francoskih ženah v Lyonu na Francoskem: gdč. Pavlina Jaricot (Žarikó) se je zavzela za misijone v Aziji, gospa Petit pa za misijone v Ameriki. Nobena pa še ni mislila na svetovno misijonsko družbo. Pavlina je bila, kakor prve krščanske device, vnetja za dobra dela in se je takoj z vso odločnostjo lotila misijonskega dela. Preproste delavke v tovarni za svilo so se ji prve pridružile in molile za misijone. Pavlina pa je hotela misijonom zagotoviti tudi stalne miloščine. Ko tako snuje

načrt za načrtom, kako bi težko stvar najlepše organizirala, ji pa nekega večera pride kakor razsvetljenje od zgoraj, kako bo pobiranje prispevkov izpeljala, da se bo veliko nabralo, člani pa bodo kljub temu to breme le malo čutili. To je tisti slavn nabiralni sistem ali Pavlinin sistem, ki so ga kasneje privzele tudi druge misijonske družbe: člani so razdeljeni v skupine 10, 100, 1000 oseb (desetnije, stotnije, tisočnije), vodniki skupin pa tedensko pobirajo od članov po 5 novčičev. Pavlina je v kratkem pridobila 1000 članov in v 13 mesecih nabrala 2000 frankov, ki jih je oddala azijskim misijonom ... Istočasno kakor Pavlina je pa v istem Lyonu med višjimi krogi budila misijonsko zanimanje gospa Petit ... Prišla pa je ura, da se obojno delo strne v eno družbo, kakor dva potoka, ki dolgo tečeta vsak zase, pa se nazadnje združita v eno mogočno reko. Toda božja previdnost je nameravala še več: ustanovi naj se ne le družba, ki bo pomagala azijskim in ameriškim misijonom, ampak družba, ki bo svetovna.

Dne 3. maja leta 1822, na god Najdenja sv. križa, se je zbralo v Lyonu 12 misijonskih prijateljev, duhovnikov in laikov, kakor 12 apostolov, da se posvetujejo, kako bi najbolje mogli podpirati misijone ... V ta namen so sklenili ustanoviti DŠV, ki se postavi pod zavetje velikega misijonarja sv. Frančiška Ksaverija. Stopili so v dogovor tudi s Pavlino Jaricot in od nje prevzeli nabiralni način. Nadškof lyonski je družbo odobril, 15. marca 1823 pa ji je sv. oče Pij IX. naklonil veliko odpustkov, ki so jih njegovi nasledniki potem še večali ... Rojstni dan te velike svetovne misijonske družbe pa je 3. maj 1822. V 17 letih se je družba ukoreninila v 12 najmočnejših državah, v nadaljnjih 18 letih pa so jo gojili že vsi peteri deli sveta.«⁴ (Družba

4 Pauline Marie Jaricot (1799–1862), ki jo štejemo za ustanoviteljico DŠV, je bila leta 2022 proglašena za blaženo.

za širjenje vere, 5) Kolar pa ugotavlja, da je družba hkrati spodbudila ustanavljanje podobnih družb za podpiranje misijonarske dejavnosti na nemškem področju, ki so bile od lyonske družbe neodvisne (Kolar 1999, 44–45; Kolar 2003, 35).

Papež Pij IX. je 6. januarja 1862 videl potrebo, da se delo na področju pravoslavnih kristjanov loči od misijskega in je zato ustanovil *Congregatio de Propaganda Fide pro negotiis ritus orientalis*, ki pa je še vedno delovala v sklopu *Congregatio de Propaganda fide*. 1. maja 1917 pa je papež Benedikt XV. ustanovil novo kongregacijo *pro Ecclesia Orientali* in hkrati iz Propagande izvil »vse agende Vzhoda«, kot se je izrazil Ehrlich, torej vse, kar zadeva vzhodno pravoslavno krščanstvo, in Propagandi pustil izključno misijsko poslanstvo med »pogani«! Papež Pij XI. je v že zgoraj omenjenem dokumentu *Motu proprio*, natančno sto let po ustanovitvi, torej leta 1922, povzdignil DŠV v apostolsko ustanovo in njen sedež prestavil v Rim, v palačo Kongregacije za širjenje vere. »Od nje je sicer ločena, vendar odvisna« (Pij XI. 88), kakor se je v svojem dokumentu izrazil Pij XI. V istem dokumentu beremo, da so člani DŠV lahko krščanski verniki po vsem svetu, ki so izpolnili vsaj 12 let starosti in prispevajo za misijone vsak teden vsaj dvajseti del italijanske lire ali četrť lire na mesec ali dve liri in 60 centezimov na leto; poleg tega so dolžni vsak dan zmoliti en Oče naš in Zdravo Marijo s prošnjo k sv. Frančišku Ksaveriju. Trajni član pa postane nekdo, ki daruje enkrat 200 lir (Pij XI. 88).

Četrto poglavje: Ustanovitev DŠV v Ljubljani

»Reorganizacija mednarodne nabiralne *Družbe za širjenje vere (DVŠ)* leta 1922 in premestitev osrednjega vodstva družbe iz Lyona v Rim, kjer je neposredno v rokah *Propagande*,

ter papeževo izredno toplo priporočilo te največje organizacije, vse to je pripomoglo, da se je družba pri svojem novem razmahu udomačila tudi pri nas. V obeh slovenskih škofijah se je ustanovila leta 1924. 6. in 7. januarja 1924 je Ehrlich organiziral misijonski tečaj in na njem so ustanovili *Društvo za širjenje vere*. Ehrlich je takrat postal svetovalec Družbe. Opredelili so tudi odnos med DŠV in UCM-jem – *Misijonska družba za duhovnike – Unio cleri pro misionibus*. Prav tako so na tem zasedanju opredelili odnos DŠV in UCM do *Apostolstva svetega Cirila in Metoda*.« (Juhant, 2022, 244)

LŠL v januarju 1924 kar na treh različnih mestih poroča o ustanovitvi DŠV v ljubljanski škofiji. V *Pastirskem pismu* ljubljanskega škofa Antona Bonaventure Jegliča, ki je objavljen v LŠL za leto 1924, 21. januar, št. 2, škof piše: »Nas škofo resno izpodbujajo, naj to družbo (DŠV) v posamezne škofije vpeljemo. Iz tega razloga sem, pokoren sv. Očetu, dne 7. januarja na letošnjem prvem misijonskem tečaju v Ljubljani to družbo za našo škofijo slovesno cerkveno ustanovil. Po pravilih, kakor jih je določil Sveti Oče, sem škofijskim voditeljem imenoval dr. Tomaža Klinarja, kanonika in župnika stolne župnije, kot tajnika sem mu dodelil Antona Anžiča, kateheta v Ljubljani. Za posamezne župnije ostane voditelj župnik, ki si more kaplana določiti za namestnika.« (23)

V istem LŠL na str. 26 beremo: »V ponedeljek, 7. januarja, dopoldne sem slovesno ustanovil »duhovniško zvezo duhovnikov« (*Unio cleri missionalis*). Sam sem k zvezi pristopil. Škofijskim voditeljem sem imenoval prof. dr. J. Ujčiča, svetovalcem spirituala dr. Cirila Potočnika in prof. Jerneja Pavlina; tajništvo je prevzel dr. C. Potočnik, blagajnikom pa je bil imenovan škofijski kaplan Fr. Mervec. Istega dne popoldan sem ravno tako slovesno ustanovil »Družbo za širjenje vere«

(*Opus a Propaganda fide*). Škofijskim ravnateljem sem določil dr. Tomaža Klinarja, kanonika in stolnega župnika, tajnikom pa Antona Anžiča, kateheta.

V petek 11. januarja sem vse imenovane gospode in prof. Lamberta Ehrlicha, prvega pospeševalca misijonskega dela, povabil na škofijo na posvetovanje, kaj naj storimo, da bosta obe družbi zares uspešno delovali. Posvetovali smo se tudi o razmerju do Apostolstva sv. Cirila in Metoda pod vodstvom profesorja dr. Grivca.«

Škofijski list iz leta 1924 na strani 33 piše: »Dne 6. in 7. januarja se je vršil v Ljubljani v Ljudskem domu pod vodstvom uni. Prof. Lamberta Ehrlicha prvi misijonski tečaj, ki naj bi v smislu programatične enciklike papeže Benedikta XV. »Maximum illud« z dne 30. novembra 1919 o katoliških misijonih in na temelju Motu proprio papeža Pija XI. z dne 3. maja 1922 poglobil in organiziral, z ustanovitvijo *Unio cleri missionaria* in narodnega društva za razširjanje vere, delo v Sloveniji za katoliške misijone.

S tega vidika je bila izbrana tvarina predavanj. Prof. dr. Ehrlich je v uvodnem predavanju v nedeljo, dne 6. januarja predpoldan govoril o utemeljitvi misijonske misli. Drugo predavanje je imel dr. Grafenauer: Misijonska misel med inteligenco. Tretji predavatelj je bil nadučitelj J. Kržišnik, ki je govoril o misijonski misli med učiteljstvom ...

... Pri popoldanskem zborovanju je gospod knezoškof ustanovil za ljubljansko škofijo Družbo za razširjanje sv. Vere.« (Prvi misijonski tečaj v Ljubljani, 33)

Revija KM tri leta po ustanovitvi DŠV poroča: »DŠV je uvedena že v večini slovenskih župnij.« (Slovensko misijonsko

delo, 37) »Svojemu naglemu razvoju se ima DŠV zahvaliti predvsem stanovski misijonski organizaciji duhovnikov (*Unio cleri pro misionibus*). Tudi ta mednarodna organizacija je bila ustanovljena v obeh slovenskih škofijah in so včlanjeni v ljubljanski škofiji 703 duhovniki, v mariborski pa 373.« (Slovensko misijonsko delo, 38) DŠV v Sloveniji je znamenje, da je Ehrlich živel za univerzalno Katoliško cerkev in mu ni bilo v interesu, da imamo Slovenci svoje ustanove za misijonsko dejavnost.

Člani DŠV v Sloveniji so imeli tudi člansko izkaznico, ki si jo lahko ogledamo v stiskem muzeju krščanstva na Slovenskem. Papirnata zgibanka, dimenzij 7 cm x 12 cm, ima štiri strani. Na prvi je podoba Brezmadežne Marije Kraljice misijonov, pod katero je kratka molitev. Na notranjih straneh je kratek opis DŠV s članskimi pravicami in dolžnostmi. Na hrbtni, četrti strani najdemo ime in priimek člana, datum vstopa v družbo in podpis duhovnika, ki je člana sprejel. Člani lahko prejmejo 76-krat na leto popolni odpustek (našteti dnevi). Prav tako pa navaja tudi dolžnosti članov: »1. Vsak dan molijo člani en očenaš in češčenomarijo z dostavkom: Sv. Frančišek Ksaverij, prosi za nas! 2. Vsak mesec darujejo Družbi 1 Din ali vsaj pol Din, torej letno 12 Din ali vsaj 6 Din za potrebe misijonov.«

Peto poglavje: Mesečnik *Katoliški misijoni*, misijonska pisarna in misijonska nedelja

Na zborovanju, ki je bilo v ljubljanskem semenišču na velikonočno sredo, 3. aprila 1918, in smo ga že omenili v tej razpravi, so na predlog Lamberta Ehrliche udeleženci sklenili, da se začne izdajati poseben misijonski list KM. Zara-

di politične negotovosti oziroma dogodkov ob koncu prve svetovne vojne revija ni začela takoj izhajati. To se je zgodilo šele jeseni leta 1923. Štiri leta kasneje je revija imela že 16.000 naročnikov (Slovensko misijonsko delo, 37). Revija je obveščala slovensko javnost o dogodkih v misijonskih deželah in predvsem je člane DŠV obveščala, kako se je razdelil njihov darovani denar. Zato lahko rečemo, da je bila Ehrlichova ideja o reviji tesno povezana z ustanovitvijo DŠV, saj se je zavedal, da bo obveščenost vplivala na število članstva in na količino darov za misijone.

Iz podobnega razloga je Ehrlich ustanovil tudi misijonsko pisarno. Darove, ki so jih Slovenci darovali za misijone, je bilo treba evidentirati in razdeliti. Zato je na pobudo Lamberta Ehrlicha leta 1929 v stolnem župnišču v Ljubljani začela delovati Misijonska pisarna. Prav on je delavcem v pisarni dajal smernice in vodil njihovo delo. Tadinova je zapisala, da se je finančno vzdrževala s pomočjo DŠV in DMZ (Tadina, 194).

Ne moremo zapisati, da je Ehrlich uvedel oktobrsko misijonsko nedeljo v ljubljanski škofiji. Pobuda je prišla iz Rima. Lahko pa rečemo, da je Ehrlich to rimsko pobudo predstavil vodstvu ljubljanske škofije in da je prav po njegovem posredovanju škof Anton Bonaventura Jeglič že nekaj dni kasneje napisal odlok, naj se po župnijah misijonski praznik obhaja na predzadnjo nedeljo v oktobru.

Na slovenskem področju so med obema svetovnima vojnama obstajale tri ustanove na misijonskem področju: *Unio Cleri missonaria pro Jugoslavia*, DŠV ter *Apostolstvo Cirila in Metoda*. V prvi ustanovi so delovali kleriki iz vse takratne Jugoslavije. V drugi in tretji pa so bili predvsem katoliški laiki, ki so do takrat v bistvu vsi imeli poslanstvo molitve in zbiranja

denarnih sredstev za oznanjevanje katoliške vere. Na sestanku arhidiakonov in dekanov, ki ga je sklical gospod knezoškof Anton Bonaventura Jeglič in se je zgodil 5. oktobra 1927, je kot referent nastopil tudi univerzitetni profesor dr. Lambert Ehrlich, da bi stvarno in jedrnato pojasnil (Poročilo o shodu dekanov, 83) misijonsko delovanje na ravni ljubljanske škofije. Profesor apologetike na ljubljanski Teološki fakulteti je na začetku svojega referata poudaril, da je treba »teoretično in praktično« ločiti poslanstvo zgoraj omenjenih ustanov za laike. Zaradi nove kongregacije *pro Ecclesia Orientali* bo naziv »misijonstvo« veljal izključno delu za pokristjanjenje poganov (102). V nadaljevanju poudari, da je v ljubljanski škofiji različno vodstvo teh dveh ustanov in da naj bo tudi različno poslanstvo – *Apostolstvo Cirila in Metoda* naj se usmeri v delo za edinost kristjanov (da se bodo pravoslavni pridružili Katoliški cerkvi), DŠV pa naj se usmeri v oznanjevanje Kristusa poganom. Na istem shodu dekanov je Lambert Ehrlich predlagal, da se na pobudo Vrhovnega sveta DŠV in s papeževo odobritvijo za vso Cerkev v ljubljanski nadškofiji misijonski praznik praznuje na predzadnjo nedeljo v oktobru (Poročilo o shodu dekanov, 104; Razgled, v: KM 5, 1927/28, 48).

Škof Anton Bonaventura Jeglič je nekaj dni za tem, 8. oktobra 1927, izdal odlok, ki je bil objavljen v LŠL, s katerim naroča, naj se v ljubljanski škofiji praznuje misijonski praznik 23. oktobra 1927 oziroma vsako leto na predzadnjo nedeljo v oktobru. V odloku št. 3949/1927 je tudi opis praznovanja: »Teden dni pred praznikom, naj župniki oznanijo in vernike povabijo na misijonski praznik, na praznik naj bo v župnijskih cerkvah Missa votiva cantata pro fidei propagatione, verniki, ki ta dan prejmejo zakramente in molijo za spreobrnjenje nevernikov, dobe popolni odpustek, na predvečer praznika naj se zvoni in slovesno okraši cerkev, po prvi maši naj se iz-

postavi Najsvetejše, ki naj bo izpostavljeno do konca glavne maše, popoldne naj bo molitvena ura za misijone, pridige naj bodo posvečene misijonskemu poslanstvu, vse denarne nabirke naj bodo namenjene za misijone, po možnosti, naj bo v župniji tudi kakšna druga misijonska prireditev.« (Poročilo o shodu dekanov, 106)

Tradicionalno je bil misijonski dan v Sloveniji praznik svetih treh kraljev. Ne le, da so duhovniki Gospodovo razglasenje povezovali z oznanjevanjem misijonarjev v tretjem svetu, temveč so v teh dneh predvsem nabirali denar za misijone. Tako je tudi Ehrlich za omenjeni praznik imel različna predavanja o misijonih, na primer leta 1926 v veliki dvorani hotela Union v Ljubljani (Pogled po svetu, 79). 18. januarja 1926 pa je v kontekstu sklepa osrednjega odbora »Unio Cleri missionaria pro Jugoslavia z dne 15. oktobra 1925 (v Zagrebu) škof Jeglič v Ljubljanskem škofijskem listu objavil, naj se v ljubljanski škofiji praznuje misijonski praznik na svečnico, 2. februarja« (Jeglič 1926/1, 18). Ta odlok pa je ostal v veljavi samo eno leto, kajti že oktobra 1927, kot smo navedli zgoraj, je škof izdal navodilo za obhajanje misijonske nedelje na predzadnjo nedeljo v oktobru. Revija KM že decembra 1927 poroča o misijonskem prazniku, ki so ga po župnijah ljubljanske škofije obhajali 23. oktobra tistega leta: »V ljubljanski škofiji se je prejšnji večer slovesno zvonilo. V nedeljo se je izpostavilo Najsvetejše pri prvi božji službi in je ostalo izpostavljeno do konca glavne božje službe. Mnogo vernikov je prejelo sv. obhajilo in molilo za spreobrnjenje nevernikov. Popoldne je bila molitvena ura za misijone. Pridige so bile posvečene misijonski misli. Vse zbirke tega dneva so bile za misijone ... Misijonskih prireditev najbrž ni bilo veliko, ker se je praznovanje pozno razglasilo in se društveno delo to jesen še ni začelo ... Podobno so praznovali tudi v lavantinski škofiji

... Tudi goriška škofija je misijonski praznik lepo proslavila.« (Delo za misijone, 48) Ehrlich je pogosto predaval na različnih krajih na misijonsko nedeljo in posebej za to nedeljo izdajal misijonski list *Misijoni* (Tadina, 193; Misijonska nedelja v Ljubljani, platnica št. 3).

Sklep

Pri prebiranju virov smo spoznali, da je rdeča nit misijonskega delovanja dr. Lamberta Ehrliche ustanovitev in delovanje DŠV na slovenskih tleh. Njegovo vzporedno delovanje za misijone se navezuje na delovanje te ustanove. Ustanovitev misijonske pisarne v Ljubljani je bila podrejena cilju, da bi DŠV uspešneje delovala, prav tako lahko razumemo druge misijonske družbe, pri katerih je sodeloval Ehrlich, v povezavi z DŠV. Tudi revija KM je bila v službi DŠV. Misijonsko nedeljo je uvedel na pobudo Svetega sedeža za pospeševanje misijonske zavesti in nabiranje finančnih sredstev za misijone. Ehrlich je večino svoje življenjske energije usmeril v misijonsko poslanstvo, ker je bil pokoren Svetemu sedežu in ker je spoznal, da je oznanjevanje Evangelija prva dolžnost vsakega kristjana.

Reference

Acta Ecclesiastica Sloveniae 24/2002.

Benedik, Metod. 2002. Lambert Ehrlich – profesor. V: Škulj, Edo. *Ehrlichov simpozij v Rimu*, 97–111. Celje: Mohorjeva družba.

Benedik, Metod. 2003. Franc Grivec – profesor. V: Škulj, Edo (ur.). *Grivčev simpozij v Rimu* (Simpoziji v Rimu, 20). Celje: Mohorjeva družba. 2003, 7–25.

Delo za misijone. V: *KM* 1927/28, 48.

Družba za širjenje vere. 1933. Misijonska pisarna, Ljubljana.
Guilday, Peter. 1921. The Sacred Congregation de Propaganda Fide (1622-1922). V: *The Catholic Historical Review* 4, 478–494.

Hladnik, J. Četrty mednarodni misijonski kongres. V: *KM* 1927/28, 28.

Jeglič, Anton Bonaventura. 1924. Pastirsko pismo. V: *LŠL* 1924 št. 2, 23–33.

Jeglič, Anton Bonaventura. 1926. Misijonski praznik. V: *LŠL* 1926, 18.

Juhant, Janez. 2022. *Lambert Ehrlich, prerok slovenskega naroda*. Mohorjeva družba in Teološka fakulteta.

Juhant, Janez. 2002. Ehrlich: Vzgoja, evolucija, filozofija in revolucija. V: ŠKULJ, Edo (ur.). *Ehrlichov simpozij v Rimu*. Celje: Mohorjeva družba, 113–133.

Juhant, Janez. 1980 Filozofske postavke za razumevanje razodetja (Praeambula fidei). V: *Bogoslovni vestnik*, 40, št. 2, 181–192.

Kolar, Bogdan. 1999. Cerkevno-zgodovinski kontekst začet-

kov Baragovega misijonskega dela. V: Baraga in Trebnje: predavanja na Baragovem simpoziju v Trebnjem, 9. januarja 1998, 41–53. Trebnje: Občina, Baragov odbor.

----- 2003. Izvirne poteze delovanja misijonarja Franca Pivca. *Dve domovini/Two Homelands* 18, 35–52.

----- 2009. Delovanje Teološke fakultete med letoma 1919 in 1952. V: Kolar, Bogdan. *90 let Teološke fakultete v Ljubljani*, 58–75. Ljubljana.

Mednarodni (VI.) akad. mis. kongres. V: *KM* 1929/30, 3–5. Mihelčič, Franc. 1989. *Lambert Ehrlich (1878–1942) – missiologo e pioniere dell'animazione missionaria in Slovenia*. Roma. Misijonska nedelja v Ljubljani. V: *KM* 1937/38, notranja platnica št. 3.

Osredkar, Mari Jože. 2015. Ehrlich in osnovno bogoslovje. V: *Simpozij ob 70-letnici umora prof. dr. Lamberta*, Ljubljana (ur. Mateja Centa, Vojko Strahovnik). Teološka fakulteta, Ljubljana, 116–126.

Osredkar, Mari Jože. 2019. Profesor dr. Lambert Ehrlich. V: *Acta Ecclesiasticae Sloveniae* 41/2019, 17–44.

Fajdiga, Vilko. 1941. Deset let veroslovja. V: *Bogoslovni vestnik*, 21, 260–282.

Oberkofler, Gerhard in Goller, Peter. 1996. *Geschichte des Universitat Innsbruck (1669–1945)*. Frankfurt am Main: Peter Lang.

Perko, France. 1990. Katedra za dialog. V: *Bogoslovni vestnik*, 50, 127–128.

Pij XI. Katoliški misijoni. Motu Proprio papeža Pija XI. z dne 3. maja 1922. V: *LŠL* 1923/5, 85–88.

Pogled po svetu. V: *KM* 1925/26, 79.

Poročilo o shodu dekanov, dne 5. oktobra 1927. V: *LŠL* 1927, 83–106.

Prvi misijonski tečaj v Ljubljani. V: *LŠL* 1924, 33–34.

Razgled. V: *KM* 1927/28, 48–52.

Slovensko misijonsko delo. V: *KM* 1927/28, 37–38.

Svetovna revolucija in misijonstvo. V: *KM* 1929/30, 146–150.

Škulj, Edo (ur.). 2002. Ehrlichov simpozij v Rimu. Mohorjeva družba, Celje.

Tadina, Ivanka. 2002. Bogata misijonska dejavnost Lamberta Ehrlicha. V: Ehrlichov simpozij v Rimu. Mohorjeva družba, Celje, 179–196.

UDK: 94(497.4):929Erlch L.
1.02 pregledni znanstveni članek

Jurij Perovšek

doktor zgodovine, znanstveni svetnik emeritus
(Andraž nad Polzelo, 3313 Polzela, Slovenija)
jurij.perovsek@gmail.com

Ehrlich in uveljavljanje Slovencev kot naroda v Evropi

Izvilleček: Lambert Ehrlich se je za uveljavitev Slovencev v evropskem okviru najprej zavzel neposredno po prvi svetovni vojni. Kot spremljevalec ameriške anketne komisije Shermana Milesa, ki je imela nalogo določiti demarkacijsko mejo med Avstrijo in Jugoslavijo na Koroškem, se je dosledno boril za spoštovanje narodnostnega kriterija pri razmejitvi. Nato je kot izvedenec za Koroško izstopal v boju jugoslovanske delegacije za slovensko severno mejo na mirovni konferenci v Parizu 1919–1920. Sodeloval je tudi v diplomatskem boju za severovzhodno mejo na Štajerskem in v Prekmurju. Poudarjeno je prispeval k temu, da so bile velesile primorane vedeti za Slovence in njihovo težnjo doseči priznanje slovenskega narodnega prostora, to je uveljavitev zelenih državnih mej na severu, zahodu in vzhodu. Kasneje je z znano višarsko mislijo duhovno poudarjal Slovence v evropski razsežnosti. Po okupaciji Slovenije leta 1941 je zagovarjal konfederacijo med Baltikom, Jadranom in Egejem. Sedež tako oblikovane zveze v Evropi naj bi bila Združena Slovenija. Leta 1942 je za enega od ključnih verskih, moralnih in političnih mednarodnih dejavnikov Vatikan pripravil posebno spomenico o razmerah v »Ljubljanski pokrajini«. Njegov ideal je bil doseči prepoznavnost in priznanje Slovencev kot svobodno in polno bivajočega evropskega naroda.

Ključne besede: Lambert Ehrlich, Koroška, pariška mirovna konferenca 1919–1920, Slovenci, višarsko slovenstvo, Evropa, Intermarij.

Ehrlich and the Enforcement of the Slovenians as a Nation in Europe

Abstract: Lambert Ehrlich made a significant efforts for the establishment of Slovenes in the European framework immediately after the WW I. As a companion of the American inquiry commission of Sherman Miles, which had the assignment of determining the demarcation border between Austria and Yugoslavia in Carinthia, he consistently strove for the observance of the nationality criterion in the demarcation. Then, as an expert for Carinthia, he was visible in the struggle of the Yugoslav delegation for the Slovenian northern border at the Paris Peace Conference in 1919–1920. He also participated in the diplomatic struggle for the northeastern border in Styria and Prekmurje. His efforts forced the superpowers to know about the Slovenians and their desire to achieve the recognition of the Slovenian national space, i.e. the establishment of the desired national borders in the north, west and east. Later, with the well-known Višar thought, he spiritually emphasized the Slovenes in the European dimension. After the occupation of Slovenia in 1941, he advocated a confederation between the Baltic, Adriatic and Aegean. The center of the union thus formed in Europe should be nationally United Slovenia. In 1942, for one of the key religious, moral, and political international factors, the Vatican prepared a special memorial on the situation in the »Ljubljana Province«. His ideal was to achieve recognition of Slovenians as a free and fully living European nation.

Key words: Lambert Ehrlich, Carinthia, peace conference in Paris in 1919–1920, Slovenians, Višar sloveneness, Europe, Intermarius.

Uvod

Dr. Lambert Ehrlich je bil v mnogih bivanjskih razsežnostih zaznamujoče zavezan svojim vodilom. Narod je bil eno ključnih vodil, za njegov polni razvoj in uveljavitev pa mu je z vidika položaja Slovencev v Evropi dal zgodovinsko jasno razločen pečat svoje močne volje in energije. To je kot osebnost, »ki je oznamenjevala slovensko preteklost 20. stoletja« (Vidovič - Miklavčič 2002, 197), v širšem kontekstu opazno storil ob postavljanju novih državnih meja v Evropi in svetu po prvi svetovni vojni. Tedaj je kot izvedenec za Koroško sodeloval v delu jugoslovanske delegacije na mirovni konferenci v Parizu.

Srečanje z Milesovo komisijo

Ehrlich je bil preizkušen narodni delavec. Ko je pred prvo svetovno vojno deloval na Koroškem, je kot *spiritus rector* (Rah-ten 2002, 60) Slovenske krščansko-socialne zveze za Koroško usmerjal njeno narodnoobrambno delo, vse večji pomen pa je dajal tudi katoliški podlagi narodne misli. Boril se je proti nemškonacionalni drži in na podlagi svojega poznavanja razmer na Koroškem in zapostavljanja koroških Slovencev leta 1913 kot urednik in avtor sodeloval pri izdaji znamenite knjige *Aus dem Wilajet Kärnten* (Lukan 2002, 36, 41–42, 52–56;

Malle 2002, 18).¹ Leta 1917 je za državni zbor na Dunaju pripravil obširno spomenico o preganjanju koroških Slovencev (Benedik 2002, 647). »Ehrlich je v očeh nemških nacionalcev veljal za ekstremnega slovenskega nacionalista.« Obvladoval naj bi ga »divji slovanski fanatizem« (Rahten 2002, 60). V resnici pa sta bila njegov vrednostni smisel narodno preživetje in uveljavitev, ki se jima je po vojni najprej posvetil v okviru znane anketne komisije člana ameriške študijske komisije na Dunaju, podpolkovnika Shermana Milesa. Komisija je skladno s protokolom, ki so ga 22. januarja 1919 v Gradcu podpisali predstavniki koroške in slovenske deželne vlade, imela pooblastilo, da na Koroškem določi demarkacijsko mejo za upravno in zasedbeno razmejitev med Avstrijo in novo jugoslovansko državo (Grafenauer 1970, 316–320; Suppan 1996, 523–530; Mikuž 1965, 83–90). Milesova komisija je potovala po Koroški od 26. januarja do 6. februarja 1919. Člani komisije so bili Miles, artilerijski poročnik Le Roy King, zemljepisni izvedenec v ameriškem generalštabu major Lawrence Martin in profesor na univerzi Columbia v New Yorku Robert Joseph Kerner. Komisijo je z avstrijske strani spremljal fregatni kapetan Albert Peter - Pirkham, s slovenske pa kot zastopnik Deželne vlade za Slovenijo Lambert Ehrlich. Ehrlich je kot spremljevalec komisije vestno in poglobljeno pojasnjeval geografske in narodnostne razmere na Koroškem in na ta način že tedaj mednarodne predstavnike soočal z dejstvi o slovenskem narodu. Kot vemo, se je komisija, ne da bi upoštevala kriterij o narodnostni strukturi dežele, v slovensko

1 O knjigi *Aus dem Wilajet Kärnten* je Ehrlich v svojem *Curriculum vitae*, ki ga je pripravil ob nastopu profesure na Teološki fakulteti v Ljubljani leta 1922, navedel, da je knjigo napisal večinoma sam (Benedik 2002, 647). Rahten ob tem opozarja na prav tako pomemben delež dr. Janka Brejca pri pripravi knjige. Dodaja, da sta pri njeni pripravi sodelovala še Franc Grafenauer in Fran Smodej (Rahten 2002, 145).

škodo odločila za razmejitveno črto po stari deželni meji, po grebenu Karavank. Gibala se je samo po glavnih cestah in se ustavljala samo v večjih krajih in mestih, ki so imela nemški značaj, mesta pa so bila po ameriški miselnosti za vsako deželo najpomembnejša (Perovšek 2002, 60–61). O ameriškem razumevanju urbanih središč je kasneje Ehrlich podal naslednjo razlago: »Amerikanci so polagali izredno važnost na mesta. V Ameriki se je namreč najprej ustanovilo mesto, in iz tega središča se je začela širiti na okrog kultivirana in obljudena zemlja. Pri nas je v prejšnjih časih bilo le malo mest in masa prebivalstva je bila na deželi. Šele s spremembo ekonomskega življenja je začelo ljudstvo iz dežele siliti v mesta, a ravno zaradi tega so bila mesta rezultanta tega priseljevanja ter izraz etnične okolice. Amerikanci so mnenja, da mora mesto odločevati in da se mora dežela po plebiscitu mesta ravnati. Zaradi tega so bili Amerikanci odločno proti temu, da bi Celovec prišel k nam, in glede Maribora tudi niso bili popolnoma zadovoljni.« (Ehrlich 2002a, 84)

Ehrlich je kmalu ugotovil, da se komisija nagiba na avstrijsko stran. Nemci so jo z vsemi sredstvi spretno usmerjali v svojo korist. Nanjo so vplivali s svojim propagandnim gradivom in neprestanim popravljanjem zanje vseh neugodnih dejstev. Pri tem je bil posebej uspešen Peter - Pirkham, ki si je znal hitro pridobiti naklonjenost ameriških častnikov (Rahten 2002, 219). Američane je prepričeval s sprotnimi pripombami o geografiji, zgodovini in kulturi Koroške ter tako zavračal nasprotno trditve in opombe (Perovšek 2002, 62). Vprašanje je tudi, ali je bil asketični katoliški duhovnik Ehrlich, sicer odličen poznavalec Koroške in tamkajšnjih razmer, najbolj posrečen spremljevalec protestantskih ameriških častnikov (Erjavac 1958, 16). Njegova alternativa bi namreč lahko bil izkušeni nekdanji dolgoletni avstrijski generalni konzul v ZDA

dr. Ivan Krizostom Švegel, ki je znal odlično razumeti ameriški način razmišljanja; deloval je v St. Louisu, Winnipegu, Chicagu in drugih mestih. A predsednik Deželne vlade Janko Brejc, ki ni trpel nobenega vmešavanja v koroško vprašanje, se je odločil za Ehrlicha (Rahten 2020, 142, 151, 227, 408). Švegel bi mogoče lažje našel stik z Američani, toda politični voditelj koroških Slovencev v avstrijski dobi Brejc je kočljivo nalogo zaupal Ehrlichu, svojemu dolgoletnemu soborcu za slovenske narodne pravice na Koroškem (Vrečar 2002c, 21). In dejstvo, ki ostaja, je, da se je Ehrlich, ki je dobro obvladal angleški jezik (Ravnihar 1997, 141), dosledno boril za uveljavitev narodnostnega kriterija pri razmejitvi. Kot je zapisal liberalni politik Ivan Hribar, pa je »ves krvavi trud in vse stvarno dokazovanje koroškega domačina dr. Ehrlicha (...) doseglo pri komisiji le pol gluha ušesa« (Hribar 1984, 425).

Napor, ki ga je Ehrlich vložil v spremljanje Milesove komisije, je v mednarodnem pogledu vseeno imel določen učinek. Ehrlich je 7. februarja 1919 Deželni vladi podal kritično poročilo o delovanju komisije, vlada pa se je nanj oprla, ko je zaradi načina njenega dela protestirala pri vodji ameriške dunajske študijske komisije, profesorju evropske zgodovine na Harvardski univerzi Archibaldju Caryju Coolidgeu. Pozneje je to storil tudi Hribar kot jugoslovanski poslanik v Pragi. Predsednik vlade Brejc je zaprosil za posredovanje tudi v Beogradu. Vlada Kraljestva Srbov, Hrvatov in Slovencev (Kraljestvo SHS) je proti delu komisije 12. februarja 1919 protestirala pri ameriškem poslaniku v Beogradu Henryju Percivalu Dodgeu in pri poveljstvu francoske vojske, ki je bilo po pogodbi o premirju med Antanto in Vrhovnim poveljstvom avstro-ogrske vojske pristojno za Koroško. Oba protesta sta prišla 13. februarja do ameriške delegacije na mirovni konferenci v Parizu. Francoski protest je bil opravljen v obliki ustne

note francoskega zunanjega ministrstva ameriški ambasadi. Francoska stran je opozarjala, da je Milesova komisija delovala na ozemlju francoskega poveljstva, na katerem bi bil za podobne korake upravičen le pristojni poveljnik francoske vojske, general Franchet d'Esperey. Konec februarja je pri ameriški delegaciji protestirala še jugoslovanska delegacija (Perovšek 2002, 63–64). Besedo o Slovencih so poslali v mednarodni diplomatski prostor. Pod vplivom jugoslovanskega protesta in lastne ocene, da je komisija prekoračila tako svoje kot njene pristojnosti, se je ameriška delegacija na mirovni konferenci Milesovemu poročilu sicer odrekla, kljub temu pa je bilo to usodno za ves razvoj koroškega vprašanja. Ameriški predsednik Thomas Woodrow Wilson se je namreč v razpravah vrhovnega organa konference, sveta četverice, opiral na poročilo Milesove komisije oziroma se je nanj celo skliceval. Tako je bilo Milesovo poročilo usodno za ves razvoj koroškega vprašanja. Iz njega je izšla tudi misel na plebiscit na Koroškem (Perovšek 2002, 64–65). Kot je zapisal Ehrlich, so bile »mnogovrstne peripetije in faze koroškega vprašanja, ki se je vleklo od konca februarja do 25. junija (končne izdelave členov mirovne pogodbe z Avstrijo – op. J. P.) ... [nič] drugega kot neprestani boji naše delegacije proti vplivom in vtisom Milesovega poročila« (Ehrlich 2002a, 91).

Na pariški mirovni konferenci

Ehrlichovo véliko delo za uveljavljanje Slovencev kot naroda v Evropi je nastopilo na mirovni konferenci v Parizu (Vrečar 2002c, 19–41; Ehrlich 2002a, 53–218, 356–364, 367–378, 380–382, 386–389, 392–393, 438–443, 449–452; Perovšek 2002, 66–83; Juhant 2022, 29–31, 44–47, 320–333). Uveljavljanje je tu pomenilo od odločujočih velesil za Slovence doseči pri-

znanje njihovega narodnega prostora, to je želenih državnih mej na severu, zahodu in vzhodu, da bi v preurejeni Evropi neokrnjeno bivali med drugimi narodi.

Ehrlich je bil v vseh stopnjah konference izredno dejaven. Njegova dejavnost je bila dosledno nadaljevanje ukrepanja na poti v Pariz, ko je med daljšim postankom v Bernu na Sveti sedež naslovil spomenico, v kateri je poudaril, da se je še bolj zaostril položaj za preživetje Slovencev na Koroškem. Opozoril je, da jih v primeru, če ostanejo v republiki Nemški Avstriji, čaka narodna smrt, prišlo pa bi tudi do uničenja katoliške verske strukture na Koroškem, ker je na življenje in smrt povezana s slovensko v Jugoslaviji (Vrečar 2002c, 23, 24; Juhant 2022, 45–47). Ehrlich je bil drugi slovenski katoliški duhovnik, ki si je v tistem času na mednarodni ravni prizadeval, da bi bile meje nove jugoslovanske države usklajene z narodnimi mejami. Pred njim je to storil škof dr. Anton Mahnič, ki je 31. decembra 1918 za mirovno konferenco pripravil spomenico, v kateri je zahteval, naj se vsa vzhodna jadranska obala priključi Kraljestvu SHS (Benedik 1990, 127–133). Pred odhodom v Pariz je Ehrlich vodji ameriške študijske komisije na Dunaju Coolidgeu želel predložiti še dodatno gradivo o položaju koroških Slovencev, vendar mu je ta sporočil, da je popis stanja na Koroškem zaključen in da ne more govoriti z nobenim članom študijske komisije o demarkacijski črti (Suppan 1996, 533; Ribnikar 1998, 387).

Ehrlich se je že v prvih dneh po svojem prihodu v Pariz marca 1919 vključil v reševanje slovenskih narodnih interesov. Na mirovni konferenci je sam ali z drugimi napisal številne pobude, organiziral delovne sestanke, iskal stike z mediji in izvrtal sklepe, ki so jih napravili »veliki«, da so lahko člani jugoslovansko-slovenske delegacije pravočasno in kompetentno pripravili

nanje odgovore, pobude in načrtovali nadaljnje diplomatske korake (Juhant 2022, 325–326). Ko je jugoslovanska delegacija v času njegovega prihoda v Pariz izvedela, da namerava teritorialna komisija konference za avstrijsko-jugoslovansko mejo predlagati Karavanke, je za jugoslovanskega opolno-močenega delegata Slovenca dr. Ivana Žolgerja 20. marca 1919 pripravil poročilo o delovanju Milesove komisije. Z njim je jugoslovanska delegacija želela preprečiti omenjeno namero teritorialne komisije. Glavni sklep Ehrlichovega poročila je bil, da se komisiji ni posrečilo ugotoviti volje prebivalstva na Koroškem glede njegove prihodnje državne pripadnosti. Ehrlich je opozarjal, da komisija zaradi visokega snega ni obiskala velikega dela slovenskih naselij v odročnejših krajih in se je gibala v glavnem po cestah, ob katerih živi nemško oziroma ponemčeno prebivalstvo. Nadalje je poudarjal, da se je komisija mudila na ozemlju, ki so ga zasedle nemške enote, šest do sedem dni, medtem ko je bila na ozemlju, ki so ga zasedle jugoslovanske enote, le dva dneva. Ehrlich je navedel tudi vrsto primerov nemških pritiskov in nasilja, da bi preprečili manifestacije posameznikov ali skupin v jugoslovanskem smislu. Z namenom vplivati na delo komisije so na Koroškem pripravili tudi splošno narodnopolitično glasovanje o vprašanju državne pripadnosti. Glasovanje je bilo ravno v času, ko se je Milesova komisija mudila na Koroškem. Ehrlich je opozarjal, da ni bilo mogoče pričakovati, da se bo slovensko prebivalstvo, ki je 30–40 let trpelo pod ponemčevanjem, pred komisijo svobodno opredelilo za Jugoslavijo. In to v času, ko je pod nadzorom visokih avstrijskih uradnikov in vojaštva potekalo omenjeno narodnopolitično glasovanje! Dodal je še, da so Slovenci dobro vedeli, da bo na videz korektnega in poštenega obnašanja Nemcev konec takoj, ko bodo Američani odšli, in bo nato ponovno nastopil običajen teror (Perovšek 2002, 67–68).

V sklepnem delu poročila je Ehrlich ugotavljal, da so Slovenci, kljub vsemu terorju, ki so se ga posluževali Nemci, v znatnem številu izrazili usmeritev k Jugoslaviji. Po njegovi oceni je komisija obiskala le dve petini slovenskega ozemlja Koroške. V sklepu je še opozoril na ugotovitev komisije, da je bilo ozemlje, ki ga je obiskala, z etnografskega stališča slovensko in da je srečala zelo malo avtentičnih Nemcev. Poročilo je sklenil z ugotovitvijo, da rezultati dela Milesove komisije, čeprav so deloma neugodni za Jugoslavijo, nikakor ne morejo škoditi dokončni rešitvi koroškega vprašanja. Ehrlichovo poročilo o okoliščinah dela Milesove komisije je Žolger poslal v zaupno seznanitev trem članom teritorialne komisije: ameriškemu članu majorju Douglasu W. Johnsonu, sicer profesorju na univerzi Columbia v New Yorku, francoskemu članu Emmanuelu de Martonnu in angleškemu članu A. W. Allenu Leeperju (Perovšek 2002, 68–69).

Ehrlichovo poročilo je bilo osnova, na kateri je bilo v Parizu še mogoče izvesti protiukrepe, ki so končno uspeli vsaj v toliko, da je bil za Koroško določen plebiscit (Žebot 1990, 160). Njegovo poročilo je poudarjeno izpodbijalo Milesovo poročilo. Zato lahko pritegnemo Bogu Grafenauerju, ki je opozoril, da je bil plebiscit »izraz nezaupanja poročilu Misesove komisije o proavstrijskem mišljenju koroških Slovencev« (Grafenauer 1970, 365).

V času, ko si je jugoslovanska delegacija prizadevala onemogočiti vpliv Milesovega poročila, je Ehrlich za teritorialno komisijo in vse merodajne kroge mirovne konference pripravil še troje dokumentov oziroma spomenic. Desetega aprila 1919 je jugoslovanska delegacija poslala teritorialni komisiji in odločujočim krogom velesil Ehrlichovo spomenico (tako

imenovano skico) o Celovcu. Spomenica je na podlagi skrbno zbranih zgodovinskih, statističnih, zemljepisnih in kulturnopolitičnih dejstev dokazovala, da ima Jugoslavija pravico zahtevati to mesto zase. To je bilo posebej pomembno zato, ker je prav mesto Celovec, na osnovi Milesovih podatkov, ki so ga prikazovali kot pristno nemško mesto, dalo velesilam povod, da so se odločile za plebiscit za vso celovško kotlino (Perovšek 2002, 69).

Kot je zapisal Ciril Žebot, se druga spomenica, *Razsulo slovenskega naroda*, ki jo je spomladi 1919 v Parizu pripravil Ehrlich, »bere kot ep tragične, zemljepisne in zgodovinske pomembnosti slovenskega naroda in prostora« (Žebot 1990, 162). Iz nje se vidi avtorjeva globoka privrženost slovenstvu, ki so mu velesile na pariški mirovni konferenci zanižale pravico do celovitega in svobodnega vsenarodnega življenja. Spomenica je na začetku poudarila, da bo, če mirovna konferenca ugotovi italijanskim (meja Julijske Alpe–Snežnik–Reka), nemškim (meja v Karavankah) in madžarskim zahtevam (meja na Muri), slovenski narod tako oslavljen, da bo nezmožen za lastno narodno življenje. Njegovo stoletno zgodovinsko poslanstvo bo uničeno. Sosednjim državam bo pripadlo 644.306 Slovencev, to je dve petini slovenskega naroda. Toliko krvi noben narodni organizem ne more izgubiti, ne da bi izkervavel. Slovenskemu narodu bo vzeta vera v življenje. Spomenica je opominjala, da se bo to zgodilo v času, ko se narodi osamosvajajo na podlagi narodnostnega načela in ustanavljajo svoje države. Navedla je tudi vzroke za načrtovano razkosanje Slovencev. Na Goriškem in v Trstu je to strateška meja za Italijo, v beljaškem okraju sta vzrok nemški in italijanski imperializem, v celovski kotlini pa gospodarske koristi za Avstrijo. Spomenica je poudarjala, da se pri tem ne upošteva le enega

vidika, ko gre za usodo slovenskega naroda: dobrobiti in želja slovenskega naroda samega (Ehrlich 2002a, 380–381).

Spomenica je v sklepu posebej poudarila, da je Koroška izjemna naravna trdnjava (Ture, Karavanke, Karnijske Alpe). Doslej so bili Slovenci sosesestniki te trdnjave. Očitala je, da zdaj Slovence mečejo iz te trdnjave, ki je najmočnejša predstraža Jadrana, in jo izročajo Nemcem (Ehrlich 2002a, 382). Spomenico o *Razsulu slovenskega naroda* je vodja jugoslovanske delegacije Nikola Pašić poslal predsedniku ZDA Wilsonu in predsednikoma vlad Velike Britanije in Francije Davidu Lloyd Georgeu in Georgesu Clemenceauju, Žolger pa jo je med 10. in 15. majem 1919 razposlal vsem merodajnim osebnostim konference. Sredi maja je v 1000 izvodih izšla še brošura o Koroški, ki je bila predvsem Ehrlichovo delo. Pri pripravi brošure so sodelovali tudi Žolger, tedanji vodilni slovenski gospodarski strokovnjak in član gospodarstvo-finančne in prometne sekcije jugoslovanske delegacije dr. Milko Brezigar ter član etnografsko-zgodovinske sekcije inž. Janko Mačkovšek. Brošuro so takoj razposlali vsem merodajnim krogom mirovne konference (Perovšek 2002, 71).

Poleg omenjenih spomenic oziroma dokumentov, ki jih je oblikoval spomladi 1919, je Ehrlich do 25. junija 1919, ko je prišlo do razdelitve Celovške kotline na plebiscitni coni A in B, s čimer je bil diplomatski boj za Koroško končan, v njem sodeloval še v več razgovorih z ameriški izvedenci in drugimi predstavniki vodilnih sil na konferenci. Bil je tudi soavtor večjega števila spomenic, ki so jih zlasti slovenski člani jugoslovanske delegacije naslovili na teritorialno komisijo in druge merodajne kroge konference (Perovšek 2002, 71–75).

Ehrlich je tvorno sodeloval tudi v diplomatskem boju za slovensko (jugoslovansko) mejo na Štajerskem in v Prekmurju. Njegovo sodelovanje v boju za mejo na Štajerskem je bilo povezano s preprečitvijo avstrijske namere, naj se tudi za mariborsko območje dovoli plebiscit. Mejo med Nemško Avstrijo in Kraljestvom SHS so nato določili po reki Muri, hkrati pa Radgono dodelili avstrijski in Maribor jugoslovanski strani. Pri vprašanju severovzhodne meje v Prekmurju je sodeloval v prizadevanjih slovenskih članov jugoslovanske delegacije, ki so dosegli, da so mejo med Madžarsko in Kraljestvom SHS določili ob razvodnici med Rabo in Muro na severu ter razvodnico med Lendavo in Krko na vzhodu; Porabje z Monoštrom je ostalo Madžarski. S tem je bila določena razmejitev, kakršna je načrtovana še danes (Perovšek 2002, 75–77).² Takratna določitev meje na Štajerskem in pridobitev Prekmurja pomenita enega od zgodovinskih temeljev ozemeljske celovitosti Republike Slovenije. To je delo takratne generacije Slovencev, takratnega časa in uveljavitve slovenskega interesa v Evropi.

- 2 Kot opozarja Andrej Rahten, je bil diplomatski vidik soočanja za državno pripadnost Maribora dolgo časa povsem v ozadju. V nasprotju s splošnim prepričanjem, da je bil status Maribora z Maistrovimi posegi že tudi dokončno določen, je namreč dejstvo, da se je diplomatski boj za mesto ob Dravi zavlekel v sam predvečer sprejema senžermenske mirovne pogodbe. Če bi bil plebiscit res razpisan, »bi bili izničeni vsi Maistrovi uspehi, jugoslovanske čete pa bi verjetno kot policisti v veliki meri nadomestili mariborski Nemci, ki so nekoč tvorili ‚zeleno gardo‘« (Rahten 2020, 325, 336; o tako imenovanem mariborskem plebiscitu: 325–343).

Koroški plebiscit

S podpisom senžermenske mirovne pogodbe z Avstrijo, 10. septembra 1919, se je končalo prvo poglavje diplomatskega boja za jugoslovansko-avstrijsko mejo po prvi svetovni vojni. Drugo se je začelo takoj zatem, s pripravami na koroški plebiscit. Ehrlich si je tudi v drugi fazi mirovne konference zavzeto prizadeval za rešitev koroškega vprašanja oziroma za uspešen izid plebiscita na Koroškem. V obravnavanju različnih vprašanj, povezanih s plebiscitom, je pokazal nedvomno dober politični občutek. To dokazujejo pisma, ki jih je spomladi 1920 iz Pariza pisal predsedniku Deželne vlade Brejcu (Perovšek 2002, 79–83). Aprila 1920 mu je svetoval, da bi bilo kljub nekaterim slovenskim kandidatom, o katerih se je v glavnem zelo pohvalno izrazil, najbolje, da bi v medzavezniški plebiscitni komisiji za Koroško Kraljestvo SHS zastopala »srbska dostojanstvena oseba«. Ta bi »najbolj ustrezala tej nalogi, in sicer najprej iz: notranje-političnih razlogov, ker bi se koroški plebiscit na ta način dvignil iz regijonalne sfere slovenstva na obče-državni niveau in bi se srbstvo v neki višji meri zainteresiralo ter [bi se] angažirala njegova odgovornost. V komisiji sami bo imel Srb boljšo in lažjo pozicijo posebno proti Italijanom na eni strani in na drugi strani proti nemško-avstrijski propagandi.« (SI AS 1164, š. 1358, pismo 15. 4. 1920) Delu medzavezniške plebiscitne komisije, ki je prevzela nadzor nad plebiscitnim ozemljem in imela nalogo poskrbeti za korektno izvedbo plebiscitnega glasovanja, in njene jugoslovanske sekcije so se ob stoletnici plebiscita v slovenskem zgodovinopisju še enkrat posebej posvetili (Rahten 2020, 378–400; Matić 2020, 103–137).

V drugih pismih Brejcu se je Ehrlich osredotočil na vprašanje varnostno-policijskega položaja in propagandne dejavnosti

na Koroškem. Kar zadeva varnostni vidik, je opozarjal, da »morajo biti naše policijske čete zelo močne, zelo disciplinirane in da na vsak način preprečijo v prvem hipu kak umeten izbruh nemirov« (SI AS 1164, š. 1358, pismo 4. 5. 1920).

Ehrlich je Brejca posebej opozarjal, »da je plebiscit boj na žive in mrtve, ki ga je treba organizirati v velikem slogu« (SI AS 1164, š. 1358, pismo 4. 5. 1920). Glede jugoslovanske propagande na Koroškem je poudaril, naj se v različnih krajih »priredi kakih deset velikih verskih manifestacij v slogu nekdanjih Konstantinovih slavnosti«. Priporočil je »dr. Rožmana, prof. v Ljubljani za te manifestacije. Ta vrsta propagande bo najvarnejša.« (SI AS 1164, š. 1358, pismo 27. 5. 1920)

Medtem se je začel čas za plebiscitno propagando na Koroškem bližati koncu. Ehrlich ga je med drugim izkoristil tako, da je za dolgoletni osrednji kulturni in politični list koroških Slovencev *Mir* pripravil obsežen članek, v katerem jih je dognano prepričeval, naj glasujejo za priključitev k jugoslovanski državi. Članek, ki ga je naslovil *Opomin koroškim Slovincem za plebiscit*, je izšel 5. in 6. oktobra 1920. Na članek je v svojem znanem delu *Slovenci v stari Jugoslaviji* opozoril Metod Mikuž (Mikuž 1965, 182). Janko Pleterski ga v svoji obravnavi *Mira* ni omenil, je pa zapisal, da je »do zadnjega dne pred plebiscitom (...) *Mir* vzpodbujal koroške Slovence in jih vnel za Jugoslavijo« (Pletherski 1956–1957, 216). Članek je v znanstvenem tisku z ustreznimi pojasnili objavil Jurij Perovšek (Perovšek 2005, 795–817).

Ehrlich je v svojem *Opominu* koroške Slovence opozarjal, da bo plebiscit odločil o tem, ali se hočejo postaviti na stran premaganih in bankrotiranih Nemčije in Avstrije, ki bosta morali plačevati visoko vojno škodo, ali pa na stran zmago-

vite Antante. Spominjal je na zgodovinske krivice, ki so jih Nemci povzročili Slovanom, in poudaril, da za Slovane velja samo ločitev od Nemcev za večne čase. Zato morajo koroški Slovenci na plebiscitu glasovati za Jugoslavijo. Ehrlich je ob tem podrobno razčlenil značaj vsenemškega gospodovalnega duha in pretreseno opozarjal na nasilje in zločine Nemcev oziroma Avstrijcev v severni Franciji, na Nizozemskem, v Luxemburgu, Belgiji, Bukovini ter Bosni in Srbiji med svetovno vojno. Koroške Slovence je opozoril, da se bodo na plebiscitu odločili, ali se želijo znova podrediti vsenemštvu, ki je ves svet spremenilo v vojni požar, ali pa želijo zaživeti svobodno življenje v jugoslovanski državi. Zavrnil je tudi bojazen, da bi bil gospodarski položaj koroških Slovencev, če bi se odločili za Jugoslavijo in bi bile zato gospodarske povezave s Celovcem in Beljakom pretrgane, slabši. Članek je bil pretresljiv klic koroškim sonarodnjakom, naj se na plebiscitu odločijo za jugoslovansko stran (Perovšek 2005, 797–816). Tu naj opozorimo na oceno Staneta Grande, da je bilo Ehrlichovo prepričano, jasno in odločno protinemštvo tako močno, da je bilo »že komaj sprejemljivo za katoliškega duhovnika« (Granda 2022, 269). Ehrlichov *Opomin koroškim Slovincem za plebiscit* dopolnjuje podobo o njegovem narodnopolitičnem delovanju v času neposredno po prvi svetovni vojni in sliko o slovenskih narodnopolitičnih prizadevanjih v plebiscitnem vprašanju. To se je končalo tako, kot se je.³

- 3 Glede na Ehrlichov nepopustljiv diplomatski in politični boj za Koroško po prvi svetovni vojni in njegovo čutenje slovenstva nasploh se lahko kot nenavadne prebere besede, navedene v spominih enega od vodilnih slovenskih koroških politikov in narodnih delavcev med svetovnima vojnama in po drugi svetovni vojni, Franca Petka. Po Petkovih spominih naj bi Ehrlich leto dni po plebiscitu na nekem sestanku koroških študentov na Golici tem dejal: »Veseli bodite, da ste v Avstriji!« Njemu pa naj bi še pred plebiscitom izrekel: »Poslušajte!

Ehrlich je svojo zavezo slovenstvu in njegovi uveljavitvi v Evropi v okviru tedanjega najvišjega mednarodnega foruma s plebiscitom izpolnil. Na konferenci se je srečal z enostranskostjo velikih sil, ki so se, kot je zapisal v svojem delu *Pariška mirovna konferenca in Slovenci 1919/20*, »konstituirale kot suveren areopag, pred katerim male države nimajo nobenih na katerikoli način priznanih in zasiguranih sredstev za zastopanje svojega stališča«. Nobena delegacija malih sil ni bila niti pravno niti dejansko enakopravno pogajajoča se stranka (Ehrlich 2002a, 74). A po opozorilu Janeza Juhanta je dejstvo, da so bili tedaj Slovenci kot narod politično premalo prepoznavni, Ehrlich z vsem svojim naporom presegal s hitrim in prisebnim dojemanjem možnosti uveljavljanja slovenskih stališč v mednarodni areni (Juhant 2022, 45, 327). Velesile so bile primorane ve-

Slovensko, slovensko – kaj je to? To ni nič! Katoliško – to je svet! To je za akademika! Kaj pa hočete s slovenskim?« Petek v svojem spominjanju nadaljuje, da so bili tako Ehrlich in od njegovih bratov dr. Alois Ehrlich, sodnik v Črnomlju in po vrnitvi na Koroško sodnik v Dobrli vasi in v Celovcu, ter dr. Martin Ehrlich, tudi duhovnik, več let vicerektor in rektor avstro-ogrskega hospica v Jeruzalemu, predavatelj bibličnih ved na celovškem bogoslovju in nazadnje tinjski prošt, zelo bistri ljudje. »Ampak poznalo se jim je, da žive na meji Slovencev, Italijanov in Nemcev, zato so tudi imeli zelo veliko obzorje, o čemer ne moremo dvomiti, ampak za slovensko stvar je njihovo zanimanje bilo le omejeno, oziroma pogojeno z višjimi katoliškimi idejnimi načeli. Takšni ljudje seveda v plebiscitnem boju niso mogli zares imeti pozitivne vloge.« (Petek, 1979, 56, 57) Na podlagi Ehrlichovega dela na mirovni konferenci in v plebiscitnem času Petkova ocena ne vzdrži kritike. Tudi o Ehrlichovem bratu Martinu je treba povedati, da je med deklaracijskim gibanjem kot predavatelj na bogoslovju celovškemu škofu Adamu Hefterju, ki je nameraval nastopiti proti gibanju, v daljšem pismu odsvetoval vsak tak poseg. To je čutil kot dolžnost svoje vesti. Po plebiscitnem glasovanju je občutil zamerljivost deželne uprave (Malle 2002, 14–15, 20; več o Ehrlichovem rodu: 9–22).

deti za Slovence. To je neizpodbitno dejstvo, ki mora biti vpeto v narodov zgodovinsko-emancipacijski spomin.

Videnje evropske uveljavitve Slovencev v kasnejših letih

Ehrlich je na podlagi izkušenj s pariške mirovne konference, na kateri se je boril za osnovne pogoje, ki malemu narodu omogočajo preživetje (Vrečar 2002b, 17), in ob tem spoznal matrico neznatne politične teže malih narodov v očeh političnih odločevalcev sveta (Juhant 2022, 29), usmerjal svoje nadaljnje narodno delovanje. Spodbujal je k strateškim razmislekom o reševanju slovenskega vprašanja, če bi se znova pojavilo v mednarodnem prostoru. Temu je bilo namenjeno tudi stalno dopolnjevanje, poglobljanje, komentiranje in urejanje dokumentov pariške konference (Juhant 2022, 333–334). O konferenci je leta 1921 pisal v *Koledarju Družbe sv. Mohorja* (Ehrlich 1921, 17–42), konec leta 1931 je zaključil besedilo svojega že omenjenega dela (Vrečar 2002c, 28)⁴ in ji leta 1932 posvetil še predavanje na članskem sestanku akademskega društva Zarja v Akademskem domu (Ponedeljski Slovenec, 18. 4. 1932, 3). Svoje delo za slovenski narod je gradil tudi z višarsko mislijo, to je v duhovnem umeščanju Slovencev v evropske razsežnosti. Uveljavljal ga je na znamenitih vsakoletnih romanjih na Svete Višarje, kjer je študentom posredoval misli o slovenstvu (Vidovič - Miklavčič 2002, 205). Kot je po pričevanju iz njihovega kroga leta 1933 izpovedal v govoru stražarjem, so bile Višarje zanj edini mejnik v Evropi, ki narodov ne loči, pač pa združuje,

4 O Ehrlichovem delu *Pariška mirovna konferenca in Slovenci 1919/20* ter njegovem nastajanju in usodi: Vrečar 2002a, 87–96; Vrečar 2002c, 23–43; Perovšek 2003, 139–150.

druži in veže Romane, Germane in Slované, jug s severom in vzhod z zahodom. Višarsko idejo lahko Slovenija izpolni samo v svobodi, ne pod gospodarjem, ki bi sedel bodisi na jugu ali severu, na vzhodu ali zahodu (Juhant 2022, 339–340). Govor »velja v očeh mnogih za trenutek javnega preloma na poti v samoslovenstvo« (Granda 2022, 270).

Po okupaciji Slovenije je Ehrlich, ki je že kot bogoslovec v Innsbrucku razvijal svoj pogled na slovensko narodno samostojnost (Juhant 2022, 318), temeljno nadgradil svoje videnje uveljavitve Slovenije v Evropi. V dokumentu *Slovenski problem*, ki ga je pripravil jeseni 1941 – tedaj so njegovi stražarji začeli izdajati podtalno glasilo s povednim imenom *Slovenija in Evropa* (Mlakar 2002, 260) –, je postavil ključno zahtevo, da rešitev slovenskega vprašanja lahko temelji le na vzpostavitvi slovenske državne suverenosti. Z njo bi uresničili tudi ideal Združene Slovenije. Zaživela naj bi bodisi v konfederativni zvezi s Hrvaško in Srbijo, ki bi se ji lahko pridružila tudi Bolgarija, bodisi v zvezi severnih in južnih slovanskih držav. Če se ne bi uresničila nobena od želenih konfederacij, naj bi bila Slovenija samostojna država – Švica Vzhodne Evrope. Ehrlich se je najbolj ogreval za oblikovanje tako imenovane vmestnoevropske zveze oziroma Intermarija, konfederacije med Baltikom, Jadranom in Egejem. Njena hrbtenica bi bila predvsem povezava med Severnimi in Južnimi Slovani, med katerimi ne bi smelo biti prostora za nemško državo. V vmestnoevropski zvezi bi imeli Slovenci pomembno vlogo. Uresničila bi se misel višarskega slovenstva, saj, kot je zapisal, Slovenci, »ki smo zgodovinsko najmanj obremenjeni, ker nismo delali nikdar nobenemu narodu nobene krivice, kot slovenski narod, ki imamo tako rekoč nedolžno število ljudi – saj šteje naš narod nekaj več kot dva milijona ljudi – mislimo, da bi bila prav Slovenija najbolj posrečen sedež take velike evropske

unije. Saj se na slovenskem ozemlju križajo velike prometne žile: Paris–Orient, Berlin–Balkan, Varšava–Trst, itd.« Ehrlichov pogled na rešitev slovenskega narodnega vprašanja in izvirna zamisel položaja Slovenije v Evropi nista prodrli. Podprl ju ni tedanji politični voditelj katoliškega tabora v domovini dr. Marko Natlačen in posledično je program Slovenske zaveze zagovarjal kontinuiteto po novem federativne jugoslovanske države. Pomembnejšega odmeva nista imela tudi med slovenski politiki v emigraciji in nikakršnega pri zavezniški diplomaciji (Godeša 2006, 268–305, 348–349, 367–368; Juhant 2022, 346–355, 365–367). Ehrlichova zamisel je sicer izzvenela v zgodoviniopisje, a do uveljavitve Slovencev v Evropi je nato prišlo z oblikovanjem Republike Slovenije leta 1991 in njenim predsedovanjem Svetu Evropske zveze v letih 2008 in 2021.

Preden zaokrožimo pogled na Ehrlichovo delovanje za uveljavitev slovenskega naroda v Evropi, je treba opozoriti še na eno njegovo dejanje, ki je Slovence svojsko postavljalo v mednarodni prostor. Mislimo na njegovo spomenico za Vatikan, *Razmere v »Ljubljanski pokrajini«*, ki jo je na podlagi predhodne spomenice *Razvoj situacije v Ljubljanski provinci*, izročene italijanskim zasedbenim oblastem 1. aprila 1942, po naročilu ljubljanskega škofa Gregorija Rožmana pripravil 14. aprila 1942. Tako prva kot druga spomenica sta predstavljali »silovito kritiko italijanske okupacijske politike« (Mlakar 2002, 263), hkrati pa terjali dosleden boj proti komunizmu in možnost, da se katoličanom omogoči akcija proti njemu (Mlakar 2002, 268–277; Ehrlich 2002b, 621–632; Juhant 2022, 356–365; Granda 2022, 304–307). To je bilo še zadnje dejanje, ki ga je Ehrlich v pogledu na Slovence in njihov položaj v prelamljanju časa namenil mednarodnemu dejavniku in njegovi avtoriteti.

Zaključek

Lambert Ehrlich je svoje življenje neločljivo povezal s slovenstvom. V koroških letih je narodnostno resnico živel v njenem utrjevanju zoper nemško nedostopnost za narodno sobivanje in ponemčevalno oholost, kasneje pa mu je bil narodnostni ideal doseči prepoznavnost in priznanje Slovencev kot svobodno in polno bivajočega evropskega naroda. Temu je sledil do konca svojih dni.

Reference

Benedik, Metod. 1990. Mahničevi pogledi na Jugoslavijo. V: Mahničev simpozij v Rimu, 127–133. Ur. Edo Škulj. Celje: Mohorjeva družba.

Benedik, Metod. 2002. Lambert Ehrlich za slovenski narod. V: Ehrlich, Lambert. 2002. Pariška mirovna konferenca in Slovenci 1919/20; Ehrlichova spomenica za Vatikan 14. aprila 1942. 2002; Benedik, Metod. 2002. Lambert Ehrlich za slovenski narod, 641–688. Ur. Metod Benedik in Marija Vrečar. Ljubljana: Inštitut za zgodovino Cerkve pri Teološki fakulteti Univerze v Ljubljani.

[Ehrlich, Lambert et al.]. [1913]. Aus dem Wilajet Kärnten. Klagenfurt: Slov. katoliško-politič. in gospodarsko društvo za Slovence na Koroškem.

Ehrlich, Lambert. 1921. Mirovna konferenca in Jugoslavija. V: Koledar Družbe sv. Mohorja: za navadno leto 1922, 17–42. Prevalje: Družba sv. Mohorja na Prevaljah.

Ehrlich, Lambert. Opomin koroškim Slovencem za plebiscit. *Mir* 39, 5., 6. 10. 1920, št. 61, 62: 241–243, 245–247.

Ehrlich, Lambert. 2002a. Pariška mirovna konferenca in Slovenci 1919/20. V: Ehrlich, Lambert. 2002. Pariška mirovna konferenca in Slovenci 1919/20; Ehrlichova spomenica za Vatikan 14. aprila 1942. 2002; Benedik, Metod. 2002. Lambert Ehrlich za slovenski narod, 53–618, 633–640. Ur. Metod Benedik in Marija Vrečar. Ljubljana: Inštitut za zgodovino Cerkve pri Teološki fakulteti Univerze v Ljubljani.

[Ehrlich, Lambert]. 2002b. Razmere v »Ljubljanski pokrajini« = La situazione presente nella provincia di Lubiana: za objavo pripravila Marija Vrečar. V: Ehrlich, Lambert. 2002. Pariška mirovna konferenca in Slovenci 1919/20; Ehrlichova spomenica za Vatikan 14. aprila 1942. 2002; Benedik, Metod. 2002. Lambert Ehrlich za slovenski narod, 621–632. Ur. Metod Benedik in Marija Vrečar. Ljubljana: Inštitut za zgodovino Cerkve pri Teološki fakulteti Univerze v Ljubljani.

Erjavec, Fran. 1958. Slovenci na mirovni konferenci I. 1919–1920. Ljubljana: Narodna in univerzitetna knjižnica, rokopisni oddelek, zapuščina.

Godeša, Bojan. 2006. Slovensko nacionalno vprašanje med drugo svetovno vojno. Ljubljana: Inštitut za novejšo zgodovino.

Grafenauer, Bogo. 1970. Slovenska Koroška v diplomatski igri leta 1919. V: Koroški plebiscit: razprave in članki, 295–378. Ur. Janko Pleterski, Lojze Ude in Tone Zorn. Ljubljana: Slovenska matica.

Granda, Stane. 2022. Pot v samoslovenstvo: prva osamosvojitvena zgodovina Slovencev. Ljubljana: Družna.

Hribar, Ivan. 1984. Moji spomini: II. del. Ljubljana: Slovenska matica.

Juhant, Janez. 2022. Lambert Ehrlich prerok slovenskega naroda. Celovec: Mohorjeva družba; Celje: Društvo Mohorjeva družba; Celjska Mohorjeva družba; Gorica: Goriška Mohorjeva družba; Medvode: Društvo Združeni ob Lipi sprave; Ljubljana: Teološka fakulteta.

Koroška na mirovni konferenci v Parizu: iz predavanja prof. dr. Ehrlicha. Ponedeljski Slovenec 5, 18. 4. 1932, št. 16: 3.

Lukan, Walter. 2002. Lambert Ehrlich in Slovenska krščansko-socialna zveza za Koroško. V: Ehrlichov simpozij v Rimu, 35–58. Ur. Edo Škulj. Celje: Mohorjeva družba.

Malle, Avguštin. 2002. Ehrlichov rod in koroška leta Lamberta Ehrlicha. V: Ehrlichov simpozij v Rimu, 9–22. Ur. Edo Škulj. Celje: Mohorjeva družba.

Matić, Dragan. 2020. Obdobje nadzora Medzavezniške plebiscitne komisije (21. 7. 1920 – 18. 11. 1920). V: Slovenci, za zmiraj gre!: 100. obletnica koroškega plebiscita, 103–137. Ur. Zdenka Semlič Rajh. Maribor: Pokrajinski arhiv; Ljubljana: Arhiv Republike Slovenije.

Mikuž, Metod. 1965. Oris zgodovine Slovencev v stari Jugoslaviji 1917–1941. Ljubljana: Mladinska knjiga.

Mlakar, Boris. 2002. Delovanje stražarjev med drugo svetovno vojno. V: Ehrlichov simpozij v Rimu, 257–278. Ur. Edo Škulj. Celje: Mohorjeva družba.

Perovšek, Jurij. 2002. Ehrlich in pariška mirovna konferenca 1919–1920. V: Ehrlichov simpozij v Rimu, 59–85. Ur. Edo Škulj. Celje: Mohorjeva družba.

Perovšek, Jurij. 2003. Lambert Ehrlich: Pariška mirovna konferenca in Slovenci 1919/1920; Ehrlichova spomenica za Vatikan 14. aprila 1942 (za objavo pripravila Marija Vrečar); Metod Benedik: Lambert Ehrlich za slovenski narod. Inštitut za zgodovino Cerkve pri Teološki fakulteti Univerze v Ljubljani, Ljubljana 2002, 702 strani (Acta Ecclesiastica Sloveniae, 24). Prispevki za novejšo zgodovino 43, št. 2: 139–150.

Perovšek, Jurij. 2005. Članek Lamberta Ehrlicha »Opomin koroškim Slovencem za plebiscit«. Studia Historica Slovenica 5, št. 1–3: 795–817.

Petek, Franc. Iz mojih spominov. 1979. Ur. Janko Pleterski. Ljubljana: Slovenska matica; Borovlje: Založba Drava.

Pleterski, Janko. 1956–1957. Politični profil koroškega časopisa »Mir« (1882 do 1920). Zgodovinski časopis 10–11: 183–216.

Rahten, Andrej. 2002. Pozabljeni slovenski premier: politična biografija dr. Janka Brejca (1869–1934). Celovec; Ljubljana; Dunaj: Mohorjeva družba.

Rahten, Andrej. 2020. Po razpadu skupne države: slovensko-avstrijska razhajanja od mariborskega prevrata do koroške-

ga plebiscita. Celje: Celjska Mohorjeva družba; Društvo Mohorjeva družba; Celovec: Mohorjeva družba; Gorica: Goriška Mohorjeva družba.

[Ravnihar, Vladimir]. 1997. Mojega življenja pot: spomini dr. Vladimirja Ravniharja. Ur. Janez Cvirn, Vasilij Melik in Dušan Nečak. Ljubljana: Oddelek za zgodovino Filozofske fakultete. Ribnikar, Peter, ur. 1998. Sejni zapisniki Narodne vlade Slovencev, Hrvatov in Srbov v Ljubljani in Deželnih vlad za Slovenijo 1918–1921: 1. del: od 1. nov. 1918 do 26. feb. 1919. Ljubljana: Arhiv Republike Slovenije.

SI AS – Arhiv Republike Slovenije 1164, š. 1358, pismo 15. 4. 1920, 4. 5. 1920, 27. 5. 1920.

Suppan, Arnold. 1996. Jugoslawien und Österreich 1918–1938: bilaterale Aussenpolitik im europäischen Umfeld. Wien: Verlag für Geschichte und Politik; München: Oldenbourg.

Vidovič-Miklavčič, Anka. 2002. Ehrlich – duhovni vodja strazarjev. V: Ehrlichov simpozij v Rimu, 197–207. Ur. Edo Škulj. Celje: Mohorjeva družba.

Vrečar, Marija. 2002a. Ehrlichov tipkopolis: pariška mirovna konferenca in Slovenci. V: Ehrlichov simpozij v Rimu, 87–96. Ur. Edo Škulj. Celje: Mohorjeva družba.

Vrečar, Marija. 2002b. Spremna beseda. V: Ehrlich, Lambert. 2002. Pariška mirovna konferenca in Slovenci 1919/20; Ehrlichova spomenica za Vatikan 14. aprila 1942. 2002; Benedik, Metod. 2002. Lambert Ehrlich za slovenski narod, 17–18. Ur. Metod Benedik in Marija Vrečar. Ljubljana: Inštitut za zgodovino Cerkve pri Teološki fakulteti Univerze v Ljubljani.

Vrečar, Marija. 2002c. Uvodna razprava. V: Ehrlich, Lambert. 2002. Pariška mirovna konferenca in Slovenci 1919/20; Ehrlichova spomenica za Vatikan 14. aprila 1942. 2002; Benedik, Metod. 2002. Lambert Ehrlich za slovenski narod, 19–52. Ur. Metod Benedik in Marija Vrečar. Ljubljana: Inštitut za zgodovino Cerkve pri Teološki fakulteti Univerze v Ljubljani.

Žebot, Ciril. 1990. Neminljiva Slovenija: spomini in spoznanja iz razdobja sedemdesetih let od Majniške deklaracije. Ljubljana: Magellan; Celovec: Mohorjeva družba.

UDK: 2:929Erich L.
1.02 pregledni znanstveni članek

Nik Trontelj

doktor teologije, asistent
(Katoliški inštitut, Fakulteta za pravo in poslovne vede)
(Krekov trg 1, 1000 Ljubljana, Slovenija)
nik.trontelj@kat-inst.si

Ehrlichova religiološka obravnava svetovnih verstev

Izvleček: Lambert Ehrlich velja za enega od največjih poznavalcev primerjalnega veroslovja svojega časa v mednarodnem in domačem prostoru. Uvrščamo ga med pionirje pri organiziranju sistematičnega študija verstev na univerzitetni ravni v Sloveniji. Na Teološki fakulteti v Ljubljani je o nekrščanskih verstvih predaval pri predmetih: Veroslovje (Apologetika), Primerjalno veroslovje in Misiologija. Vsebina njegove obravnave svetovnih verstev se je spreminjala glede na metodologijo in cilje posameznih predmetov. Verstva je obravnaval z namenom dokazovanja vzvišenosti krščanstva v primerjavi z drugimi verstvi, zato je k študiju drugih verstev pristopal kot apologet. Prispevek predstavi Ehrlichovo obravnavo svetovnih nekrščanskih verstev na podlagi njegovih zapisov in študijskih skript, ki jih je uporabljal za svoja predavanja pri omenjenih študijskih predmetih.

Ključne besede: Lambert Ehrlich, nekrščanska verstva, religiologija, apologetika, Teološka fakulteta.

Ehrlich's Theological Discussion on World Religions

Abstract: Lambert Ehrlich is considered one of the greatest experts of comparative religious studies of his time, both locally and internationally. He was among the pioneers in organizing systematic religious studies at the university level in Slovenia. He lectured on the non-Christian religions at the Faculty of Theology in Ljubljana in the following study subjects: religious studies (apologetics), comparative religious studies, missiology. The content of his discussion of world religions changed according to the methodology and objectives of study subjects. He discussed religions with the aim of proving the superiority of Christianity in comparison with other religions, so he approached to the study of religions as an apologist. The article presents Ehrlich's discussion of world non-Christian religions based on his writings and textbooks, which he was using for his lectures in the mentioned study subjects.

Key words: Lambert Ehrlich, non-Christian religions, religionology, apologetics, Faculty of Theology.

Uvod

Dr. Lambert Ehrlich (1878–1942) je bil dolgoletni predavatelj na Teološki fakulteti v Ljubljani, kjer je v obdobju 1922–42 poučeval študijske predmete s področja veroslovja ali religiologije. Temeljni predmeti, ki jih je profesor Ehrlich izvajal v svojem dvajsetletnem delovanju na naši Teološki fakulteti, so bili Apologetika (Krščansko veroslovje), Primerjalno veroslovje in Misiologija. Pri teh religioloških predmetih je obravnaval znanstvena vprašanja, ki danes sodijo na strokovno področje osnovnega bogoslovja. To je študijska snov, ki obravnava razloge za sprejem krščanske vere in predstavi pomen krščanstva v odnosu do drugih verstev, zato lahko rečemo, da ti predmeti z utemeljevanjem krščanstva v širšem kulturno-idejnem okviru polagajo teoretične temelje celotnemu teološkemu študiju.

V svojem prispevku želim predstaviti Ehrlichovo obravnavo svetovnih, nekrščanskih verstev na podlagi njegovih študijskih skript, ki jih je uporabljal za svoja predavanja pri omenjenih predmetih na Teološki fakulteti v Ljubljani. Pri utemeljevanju resničnosti krščanske vere je moral v svoji akademski razpravi nujno poseči tudi na področje študija nekrščanskih verstev. Za proučevanje verstev je bil dr. Ehrlich visoko usposobljen, saj je po koncu prve svetovne vojne v Parizu (na Sorboni) in v Oxfordu dodatno študiral primerjalno veroslovje in etnologijo ter se poglobljal v antropologijo, in tako poglobil svoje znanje iz apologetike, ki jo je med letoma 1910 in 1919 predaval v celovškem bogoslovju (Fajdiga 1942, 218). V Ljubljani je službo nastopil kot prvi predavatelj na Teološki fakulteti, ki je študentom predaval o nekrščan-

skih verstvih, saj je že od svojega prihoda na fakulteto v akademskem letu 1922/23 predaval primerjalno veroslovje, od leta 1924 pa tudi misiologijo. To je bil čas, ko cerkvene oblasti uradno še niso spodbujale študija nekrščanskih verstev, saj se krščanski svet tedaj še ni posebej zanimal za obstoj drugih religij. Te so namreč obstajale le v oddaljenosti, nanje pa so gledali kot na nepomembne stranpoti človeštva. Ehrlich je bil pred časom tudi s predavanji misiologije. Papeška konstitucija *Deus scientiarum Dominus* je šele leta 1931 na teološke fakultete uvedla misiologijo, Ehrlich pa jo je na ljubljanski Teološki fakulteti predaval že leta 1924 (Trontelj in Osredkar 2017, 372). Ehrlich je študij nekrščanskih verstev pri svojih predmetih mojstrsko povezal z osnovnim poslanstvom svojega akademskega delovanja, to je z dokazovanjem resničnosti krščanske vere, zato je hotel na primerih nauk in praks drugih religij pokazati popolnost krščanstva kot vere razodetja. Čeprav se je pri svojem znanstvenem delu ukvarjal s spoznanji apologetike, veroslovja (to je študija verstev) in misiologije, je bil v svoji osebnosti in drži vedno najprej apologet, to je zagovornik krščanstva, saj je bil glavni namen njegove teologije dokazati resničnost krščanskega nauka, ki ga posreduje Katoliška cerkev (Osredkar 2015, 118). Ehrlich je vse svoje znanje s področja primerjalnega veroslovja in misiologije uporabil za dokazovanje edino prave Kristusove vere (Dolenc 2002, 214).

V naši razpravi bomo za glavni vir uporabili študijsko gradivo, ki ga je profesor Ehrlich pripravil za svoje predmete. To so skripti za predmeta Apologetika in Primerjalno veroslovje ter zapiski za predmet Misiologija, ki jih hrani Nadškofijski arhiv Ljubljana (NŠAL).

Obravnava nekrščanskih verstev pri apologetiki

Temeljni vir za predstavitev Ehrlichove obravnave nekrščanskih verstev pri predmetu Apologetika je skripta *Theologia fundamentalis ali apologetica*, ki najverjetneje datira v leto 1934, saj je to najvišja letnica uporabljene literature v skripti. Profesor je v njej zbral študijsko snov za svoja predavanja pri istoimenskem predmetu, ki ga je iz veroslovja v apologetiko preimenoval v študijskem letu 1934/35. V omenjeni skripti je o verstvih spregovoril v različnih poglavjih. V skladu z obrambnimi cilji apologetike je pri verstvih izpostavil njihove pomanjkljivosti in želel pokazati, da se po svoji vrednosti ne morejo primerjati s krščanstvom, ki je edina prava vera (Osredkar 2018, 196).

V skripti omembe verstev prvič najdemo v poglavju o razodetju, kjer avtor dokazuje zgodovinsko resničnost krščanskega razodetja in dokazuje zmote drugih verskih sistemov. V tem okviru izbrane prakse nekrščanskih verstev služijo le navajanju verskih in moralnih zablod človeštva, ki ne pozna razodetja, s čimer želi profesor poudariti potrebnost krščanskega božjega razodetja za dostojanstvo človeškega bitja. V povezavi s tem navaja primere verskih zablod »primitivnih« narodov¹, verskih sistemov visokih civilizacij, kot so Grki in Rimljani, in tudi živih svetovnih verstev, kot so islam, hinduizem in budizem (Ehrlich 1934, 33). Podobno je o navadah drugih verstev pisal v poglavju o čudežih, kjer brani resničnost čudežev v Lurdu in kaže na zdravilne prakse v drugih verstvih, ki zanj nimajo lastnosti pravih čudežev, ampak jim očita vplive hipnotizma.

1 V Ehrlichovem času je bila med veroslovci pri govoru o domorodnih ljudstvih običajna uporaba pridevnika »primitiven«, s katerim so označevali njihovo prvobitnost in nižjo stopnjo civilizacijske razvitosti.

Ehrlich se je kot vrhunski veroslovec posebej zanimal za zgodovinski razvoj verstev in želel pokazati, kako se je Bog resnično razodel le v judovsko-krščanski veri, druga verstva pa so kvečjemu ohranila le spomin na prarazodetje (izraz označuje skupno zavest o božjem stvarjenju sveta, ki so ga imeli različni narodi). Ehrlich se je zavedal, da mora pri utemeljevanju krščanstva posebej predstaviti starozavezno razodetje, ki je edinstven primer božjega delovanja v zgodovini verstev. Profesor zagovarja stališče, da je monoteistična vera Hebrejcev presegla vse tedanje verske sisteme (Ehrlich 1934, 42). Prav v izrazitem monoteizmu se vera Hebrejcev razlikuje od drugih sočasnih verstev Egipčanov, Arabcev, Kananejcev, Hetitov, Sumercev in Babiloncev, in to je za Ehrlicha tudi dokaz, da je starozavezna vera resnično razodeta, saj je Bog s posebnim razodetjem monoteizem med Izraelci poglobil in utrdil (Ehrlich 1934, 42). V apologetičnem tonu vzporeja verske sestavine Stare zaveze in drugih ljudstev, s katerimi so bili Izraelci v življenjskem stiku, ter pride do ugotovitve, da svetopisemska vera ni posnetek vere okoliških ljudstev, ampak je zaradi svojega izrednega nauka in svetosti razodeta od Boga.

Ehrlich je pri predmetu Apologetika o drugih verstvih najbolj celovito spregovoril pri primerjavi verskih izročil starih visokih ljudstev in verskih besedil v Stari zavezi. Prav natančna primerjava analogij v Svetem pismu in izbranih babilonskih epih je posebnost Ehrlichove apologetike, saj je resničnost svetopisemskega razodetja utemeljeval s pomočjo svojega bogatega poznavanja verovanj drugih verstev, kar tedaj ni bilo običajno v katoliški apologetiki. Naš teolog je skladno z ugotovitvami primerjalnega veroslovja, ki je ugotovilo veliko vzporednic med Staro zavezo in verskimi poročili drugih ljudstev, dopuščal, da med starozaveznimi zgodbami in poročili sočasnih verstev obstajajo podobnosti v zgodbah o

stvarjenju sveta (kozmogonija) in človeka, izvirnem grehu in vesoljnem potopu. Primerja tudi vsebino Mojzesovega dekaloga in Hamurabijevega zakonika. Primerjave analogij v verskih besedilih ga vodijo k prepričanju, da analogije v poročilih ne morejo ogroziti izvirnosti verskega sistema Stare zaveze, ki po svoji monoteistični vsebini presega vsa druga verska izročila (Osredkar 2015, 125). Vsebinske podobnosti v različnih poročilih pripiše skupnemu spominu na prarazodetje, ne medsebojnemu posnemanju.

Pri obravnavi analogij v poročilih o nastanku sveta in stvarjenju človeka primerja politeistično izročilo babilonskega epa *Enuma Eliš* in svetopisemsko poročilo o stvarjenju vesolja in človeštva. Dopušča, da je Mojzes pri svojem opisu izoblikovanja zemlje privzel nekatere podobe iz omenjenega epa, a imajo svetopisemska besedila vedno dosledno ureničen monoteizem (Ehrlich 1934, 44). Glede stvarjenja človeka predstavi verske ideje iz omenjenega babilonskega epa in sumerskih virov, ki pravijo, da bogovi ustvarjajo človeka. Analogija s svetopisemskim izročilom je v zavesti, da človek prihaja iz božjih rok in da je ustvarjen po božji podobi. Ehrlich odločno pove, da to ne pomeni bibličnega prevzemanja babilonskih mitov, saj poročila o stvarjenju človeka niso babilonska posebnost, ampak jih poznajo tudi nomadska plemena srednje Azije, matriarhalne kulture plemena Kulin v jugovzhodni Avstraliji, ljudstva na Novih Hebridih v Oceaniji in na indonezijskem otoku Nias ter tudi iranska in slovanska plemena. Ehrlich na tem mestu kaže tudi svoje poznavanje prvobitnih narodov in njihovih verovanj, ki se jim je posebej posvetil zlasti med študijem v Oxfordu. Vse to je Ehrlichov dokaz, da analogna izročila izvirajo iz najstarejših časov, ko kulture še niso bile diferencirane, s čimer misli na prarazodetje ob stvarjenju (Ehrlich 1934, 44).

Tretja analogija se nanaša na vprašanje izvirnega greha. Ehrlich primerja babilonski mit o Adapi in Ep o Gilgamešu, ki sta podobna svetopisemskemu poročilu o raju in izvirnem grehu v motivih rajskega vrta in kače, vendar se zgodbe toliko razlikujejo, da Ehrlich v monoteističnih osnovah in vsebinskih razlikah med poročili v svetopisemski zgodbi prepoznava njeno izvirnost (Ehrlich 1934, 45). Analogije v poročilih so očitne tudi v pripovedih o vesoljnem potopu. Avtor omeni veliko število poročil o tem dogodku pri različnih narodih, nato pa predstavi odlomek o potopu iz Epa o Gilgamešu, ki govori o odločitvi nekaterih bogov za veliki potop in uničenje človeštva. Ehrlich z vsebinsko primerjavo s svetopisemskim besedilom ugotovi, da so analogije očitne, a so bistvene razlike. V Svetem pismu velja monoteizem, v epu pa politeizem, saj je v prvem vesoljni potop kazen za človeški greh, v drugem pa samovoljna odločitev bogov. Dopušča možnost skupnega vira obema poročiloma, ki je lahko nastal po dejanskem potopu v zgodovini (Ehrlich 1934, 45). Nazadnje sledi še primerjava Mojzesove zakonodaje in zakonika babilonskega kralja Hamurabija. Za Ehrlicha je starost Hamurabijevega zakonika dokaz za starost Mojzesovega dekaloga, s čimer zavrača pomisleke o časovnem nastanku dekaloga, ki da ni mogel nastati v času Mojzesa. Čeprav je med obema zakonikoma nekaj podobnosti, Ehrlich našteje njune razlike, ki so: Hamurabijev zakonik ureja rodbinsko, zakonsko in trgovinsko pravo, Mojzesov dekalog vsebuje verske in moralne vsebine; Hamurabijev zakonik ne pozna verskih in moralnih predpisov ter zagovarja načelo »oko za oko«, Mojzes pa zapoveduje ljubezen do Boga in bližnjega, prepoveduje grešna poženja, omejuje bogatenje, ščiti sužnje in podeli vsem predpisom božji pečat (Ehrlich 1934, 45).

Vidimo, da so omembe nekrščanskih verstev pri predmetu Apologetika v službi zagovora krščanstva. Ehrlich želi s primeri drugih verstev obraniti svetopisemsko razodetje in krščanske resnice, ki jo posreduje Katoliška cerkev. Svoje veroslovno znanje je uporabil predvsem za apologetične cilje dokazovanja vzvišenosti krščanstva (Dolenc 2002, 212).

Obravnava nekrščanskih verstev pri primerjalnem veroslovju

Ehrlich se je študiju verstev bolj obširno posvetil pri predmetu Primerjalno veroslovje, ki ga je v celoti namenil obravnavi svetovnih verstev. Če je pri apologetiki druga verstva omenjal le za ponazoritev njihovih zmot in dokazovanje verskih resnic krščanstva, je bila samostojna obravnava svetovnih verstev pri primerjalnem veroslovju v središču njegovega zanimanja. Pri tem predmetu je temeljito obdelal zgodovino in teologijo nekrščanskih verstev, zato Ehrlicha upravičeno uvrščamo med pionirje sistematičnega študija verstev na univerzitetni ravni pri nas (Juhant 2022, 26. Treba pa se je zavedati, da je njegova obravnava verstev tudi pri tem predmetu v osnovi apologetična, saj verstva primerja s krščanstvom in želi pokazati, da je krščanstvo najboljša in najvišja vera. Slovenskemu teologu današnjega časa, ki se je med študijem na Teološki fakulteti v Ljubljani oblikoval v duhu medverskega dialoga in spoštovanja drugih verstev ter sodelovanja z njimi, se lahko zdi Ehrlichov pristop k študiju verstev s primerjalnega vidika nenavaden, za Ehrlichov čas pa je takšna drža med katoliškimi teologi značilna. Treba je vedeti, da je šele drugi vatikanski cerkveni zbor (1962–1965) v katoliško teologijo uvedel načela pozitivnega vrednotenja drugih religij (Osredkar 2012, 552).

Ehrlich je pri predmetu Primerjalno veroslovje, ki ga je v študijskem letu 1935/36 preimenoval v Primerjalno zgodovino verstev, v študijskem letu 1936/37 pa v Zgodovino verstev, obravnaval verska izročila starih visokih ljudstev in živih nekrščanskih verstev. Iz povzetka vsebine predmeta, ki ga je sestavil predavatelj, vidimo, da je pri zgodovini verstev poleg splošnih veroslovnih vprašanj o filozofiji religije in verskem pojavu obravnaval verske značilnosti prvobitnih (Ehrlich: primitivnih) narodov v Afriki, Avstraliji in Ameriki, nato pa zgodovino in nauk verstev »starega veka« (verstva Sumercev in Babiloncev, Egipčanov, Perzijcev, Grkov, Rimljanov, Keltov in Slovanov) in »novega veka« (živi verstvi islam in budizem, poleg tega še brahmanizem² in konfucianizem). Navedena verstva je obravnaval opisno (hierografsko) in primerjalno (hierosofsko), pri čemer je verske vsebine primerjal z razodeto vero krščanstva (NŠAL, Razvrstitev predavanj iz zgodovine verstev, 1939). Cilj Ehrlichovega primerjalnega veroslovja je bil pokazati, da se nobeno verstvo ne more primerjati s krščanstvom, ki je edina prava vera (Osredkar 2018, 196).

Natančnejši vpogled v študijsko vsebino primerjalnega veroslovja dobimo s pomočjo skripte za predmet Primerjalno veroslovje, ki verjetno sega na začetek tridesetih let. Skripto, ki sicer ni podpisana, a nedvomno pripada Lambertu Ehrlichu, hrani knjižnica Teološke fakultete na oddelku v Mariboru. V skripti na 65 straneh natančno obravnava verstva Sumercev, Egipčanov, Perzijcev in Grkov. Navedena verstva starih civilizacij v širšem obsegu predstavi zgodovinopisno in religiološko, nato pa jih osvetli tudi v primerjalni perspektivi, ko posamezno verstvo v krajših razdelkih primerja z vero Hebrejcev (Ehrlich: judovska religija) in svetopisemskim raz-

2 Hinduizem.

odetjem ter izpostavi zlasti razlike v verskem nauku, morali, čaščenju ipd. Posamezna verstva tudi ovrednoti in ugotovi, da judovska vera, ki je bila v času pred krščanstvom najbolj vzvišen verski sistem (Ehrlich 1930³, 22), in zatem seveda krščanstvo presegata verske ideje starodavnih visokokulturnih narodov, ker se sklicujeta na razodetje, izražata dosledni monoteizem in imata razumsko utemeljen sistem verskih resnic. Moralnega sistema zapovedi, ki izhajajo iz Mojzesovega dekalogu in pozneje iz Kristusovega nauka, verskih skrivnosti o učlovečenju Božjega Sina in njegovem odrešenju človeka, ni mogoče najti v verstvih starega veka (Ehrlich 1930, 23).

Ehrlich je pri študiju starodavnih verstev pozoren na pomembne religiološke sestavine posameznih verstev. Zaustavi se pri njihovem verskem nauku, mitih, bogoslužju in običajih. Omenjene vidike predstavi opisno. Kot že omenjeno, je bil Ehrlich z dušo in srcem apologet, kar se kaže pri vseh njegovih predmetih. Zato je tudi religiološko obravnavo verstev vedno začinil z apologetičnim premislekom. V krajšem povzetku poglavij o posameznih starodavnih verstvih želimo pokazati način in naravo profesorjeve religiološko-apologetične razprave pri predmetu Primerjalno veroslovje.

V poglavju o sumerski religiji, ki je najstarejša med obravnavanimi visokimi ljudstvi, ugotovi, da so imeli Sumerci pristne verske ideje. Bili so pokorni bogovom, ki so bili zanje merilo pravičnosti in zakonodaje. V primerjalni perspektivi pa pride do spoznanja, da so bili nekateri verski elementi v nasprotju s krščansko moralo. To se kaže v nedosledni monogamiji,

3 Skripta za predmet Primerjalno veroslovje nima pripisane letnice izdaje, vendar jo uvrščamo na začetek tridesetih let 20. stoletja, preden se je predmet preimenoval v Zgodovino verstev.

oblikah suženjstva, pravici do ločitve, smrtni kazni. Podobno kot pri apologetiki tudi tu izpostavlja analogije v sumerskih virih in Svetem pismu glede temeljnih verskih tem o stvarjenju sveta in človeka, izvirnega greha in vesoljnega potopa. Prepričan je, da se v podobnostih kaže vpliv starodavnih izročil, ki izhajajo iz skupne prakulture, hkrati pa zagovarja stališče, da je biblična tradicija vsebine iz prarazodetja, ki ga je Bog človeku posredoval ob stvarjenju, ohranila v čisti obliki (Ehrlich 1930, 8–9). Tudi v vrednotenju religije starih Egipčanov ugotovi resnične verske vrednote, ki se kažejo zlasti v starejšem obdobju, ko je bila v ospredju ideja o vsemogočnem in nadsnovnem božanstvu, ki je stvarnik in dobrohotni etični zakonodajalec. Vendar so verske ideje Egipčanov postopno zapadle pod vplive magije, animizma in mitologije, zato judovstvo in krščanstvo neprimerno presegata egiptovsko religijo s svojimi verskimi idejami (Ehrlich 1930, 23). Ehrlich po temeljiti obravnavi mazdeizma (zoroastrizma) starih Perzijcev ugotovi njihovo vzvišeno pojmovanje božjega kraljestva, ki nasprotuje zlim silam, in čiste ideje osebne morale, ki se kaže v zahtevi po samozatajevanju, pravičnosti, miroljubnosti, spolni čistosti itd. Na drugi strani obsodi dualistične in politeistične prvine njihove vere (Ehrlich 1930, 27). Ehrlich je po predstavitvi verstev starodavnih narodov celotno poglavje namenil »absolutnim vrednotam krščanstva« in v njem opravil sintezo primerjave obravnavanih verstev s krščanstvom. Krščanstvo utemelji kot izvirno verovanje, ki se od drugih verstev loči predvsem po njegovih nadnaravnih osnovah (razodetje Boga) in odrešenju, ki s posredovanjem Božjega Sina človeka dviga v nadnaravni red bivanja (Ehrlich 1930, 32–33).

Ehrlich je v drugi polovici skripte pisal o islamu, brahmanizmu, budizmu in konfucianizmu. Vsa verstva predstavi z

vidika zgodovinskega razvoja, verskih vsebin, moralne vrednosti, bogočastja ipd. V luči primerjalnega veroslovja posamezna verstva vzporeja s krščanstvom in ugotavlja njihovo lastno vrednost ter posebej izpostavlja razlike in slabosti, ki izhajajo iz primerjalne analize. Islamu v manjši meri priznava pozitivne lastnosti. Omenimo Ehrlichovo priznanje izrednih človeških sposobnosti osebnosti Mohameda, verske vrednote posta in molitve ter vzvišeno idejo o enem Bogu. Prav zaradi strogega monoteizma in ideje osebnega božanstva islam presega religijske oblike fetišizma in malikovalstva ter presega tudi velika svetovna verstva, ki ne poznajo osebnega božanstva, kot je budizem. Ob primerjavi islama s krščanstvom pa v večji meri izpostavlja šibkejši strani islama in njegovega nauka: Alah je bog sile in samovolje, krščanski Bog je moder, pravičen in usmiljen; versko življenje muslimanov, ki se kaže tudi v molitvah, postu in obredju, je v primerjavi s krščanstvom formalistično in nepraktično; Koran ni prišel »iz nebes«, ampak so Mohamedovi učenci njegova »razodetja« (Ehrlich postavi v narekovaje) zapisali, Sveto pismo pa je navdihnjeno od Boga in v celoti razodeto (Ehrlich 1930, 41–43). Ehrlich je islam predstavil še posebej apologetično, kar sodi v okvir zgodovinskih napetosti med kristjani in muslimani. Zaradi njegove vplivnosti v svetu in življenjske bližine muslimanov (sobivanje v Kraljevini Jugoslaviji) mu je pri primerjalnem veroslovju namenil več pozornosti. Tako je, denimo, v študijskem letu 1933/34 cel letni semester predaval o primerjavi med islamom in krščanstvom. Za študijski predmet je pripravil zajetno skripto na 70 straneh z naslovom Verske vrednote mohamedanizma v primerjavi s krščanstvom.⁴

4 Skripto hrani NŠAL v fondu: Misijoni, fasc. 9, Primerjalno veroslovje-predavanja.

Pri azijskih verstvih opaža bistvene razlike s krščanstvom. Brahmanizem⁵ hrepeni po duhovnih vrednotah, a ni razodeta vera, ampak filozofski sistem spekulativne fantazije brez nadnaravne osnove. Hinduizem ne pozna pojma osebnega Boga, nima enotnega dogmatičnega sistema resnic, skupnost verujočih ne obstaja. Analogni pojavi, ki se kažejo v zunanjih obredih in askezi, so plod skupne človeške narave in naravne vere (Ehrlich 1930, 48). Naš veroslovec v poglavju o budizmu veliko pozornosti nameni primerjavi osebnosti ustanoviteljev krščanstva in budizma. Buda ne pozna osebnega Boga in se ne razglaša za božanstvo, Kristus se razodeva kot Božji Sin; Kristus prihaja kot Odrešenik in obljublja srečo v nebesih, Buda oznanja pasivnost in odmiranje hrepenenju po sreči; Kristus želi do popolnosti razviti človekovo osebnost z novim življenjem, Buda uči, naj se človek svoji osebnosti odpove in se poglobi v pasivno premišljevanje; Kristus uči ljubezni do Boga, Buda ne želi, da bi učenci katerokoli stvar vzljubili (Ehrlich 1930, 51–52). Ehrlich je prepričan, da je budizem privlačen za sodobnega človeka, racionalista na Zahodu, ker so v budizmu sestavine ateizma, materializma in subjektivnega individualizma, ki ne potrebujejo osebnega božanstva ali osebne duše. V budizmu sodobni človek vidi nadomestek za krščanstvo (Ehrlich 1930, 49). Tudi konfucianizem ima pozitivne vrednote, kot so vzgajanje lastnega značaja za doseganje kreposti osebnega dostojanstva, nesebičnosti in plemenitosti. Poleg tega zelo ceni družinsko življenje. Vendar je konfucianizem predvsem filozofija, ne religija, ker Konfucij svojega nauka ni naslonil na idejo Najvišjega

5 Ob rabi izraza brahmanizem v bistvu govori o hinduizmu, a uporablja širši, skupni izraz za različne indijske filozofske in verske sisteme, ki so se razvijali od prvega tisočletja pr. Kr. do sodobnosti (Ehrlich 1930, 45).

Bitja, čeprav ga ni tajil. Konfucianizem je omogočil razvoj agnosticizma in pozitivizma, saj ne vsebuje ideje osebnega božanstva in ne poseduje razodetih in nadnaravnih resnic (Ehrlich 1930, 64).

Obravnava nekrščanskih verstev pri misiologiji

Čeprav sta bila glavna predmeta s strokovnega področja religiologije Apologetika in Primerjalno veroslovje, je k študiju verskega pojava in utemeljevanju krščanske vere vedno sodil tudi predmet Misiologija, ki je predstavil označevalno poslanstvo Cerkve med nekrščanskimi narodi. Tudi pri tem predmetu je Ehrlich v skladu s cilji predmeta predaval o verstvih. Če je pri apologetiki verstva omenjal le za dokazovanje trditev o resničnosti krščanstva in je pri primerjalnem veroslovju temeljito predstavil njihovo vsebino in v primerjavah s krščanstvom poudaril večvrednost krščanske vere, je pri misiologiji obravnaval posamezna zemljepisna okolja in njihove verske značilnosti z namenom iskanja poti za uspešno misijonsko delo v teh deželah. Pri misiologiji ni v ospredju študij verstev, njihove zgodovine in nauka, ampak seznanitev slušateljev z verskimi in družbenimi značilnostmi posameznih okolij ter predstavitev možnosti za krščansko spreobračanje drugovercev v Katoliško cerkev. Ehrlichova misijonska metoda je bila povsem skladna s tedanjim naukom cerkvenega učiteljstva, ki do drugega vatikanskega koncila pripadnikom drugih verstev ni priznaval možnosti odrešenja, zato je bilo treba nekristjane od njihove zmote spreobrniti v Katoliško cerkev. Ehrlich je, denimo, še upal celo na neposredno spreobračanje muslimanov (Ehrlich 1932, 62, 66). Vendar je imel pri pridobivanju vernikov iz nekrščanskih okolij le plemenite

namene. V misijonskem delu je videl dobrodošlo pomoč drugim narodom pri odpravi socialnih krivic, doseganju napredka in zlasti kot sredstvo za reševanje duš v perspektivi večnosti (Juhant 2022, 235, 255). Glavni poudarek vsega njegovega prizadevanja za misijonsko dejavnost Cerkve je pokazati na resničnost in enkratnost vere v Jezusa Kristusa (Juhant 2022, 250).

Ehrlichova skripta za predmet Misiologija ni dostopna, niti ni znano, če sploh obstaja. Kljub temu lahko na podlagi Ehrlichovega arhivskega gradiva, ki ga v posebnem fondu *Misijoni* hrani NŠAL, dobimo vpogled v njegovo raziskovanje in študijske vsebine pri tem predmetu. Ehrlichovo široko poznavanje svetovnih kultur se kaže v obsegu študijskih zapiskov, saj se zanima za možnosti misijonskega dela po vseh celinah in med najrazličnejšimi verstvi. Zavedal se je, da je za širjenje evangelija treba poznati kulturo prvobitnih narodov za dokazovanje resničnosti vere v Kristusa (Tadina 2002, 181–182), zato je imel pripravljeno učno gradivo za obravnavo afriških, severnoameriških in južnoameriških narodov. Poudarjal je pomen poznavanja kulture in vere prvobitnih narodov za oznanjevanje evangelija, saj bo misijonar le s poznavanjem človekove duše posameznika lahko pridobil za vero (Tadina 2002, 183). Glede na obsežnost gradiva v omenjenem fondu lahko še širše rečemo, da si je Ehrlich prizadeval za poznavanje vere in kulture vseh nekrščanskih narodov, ki jim je pri misiologiji očitno namenil veliko pozornosti. Večji del njegovega gradiva zavzemajo zapisi o misijonskem delu med muslimani, hinduisti in v deželah Daljnega vzhoda. Zelo obsežno predstavi misijon v islamskih deželah: severna Afrika, Sirija, Palestina, Transjordanija, Iran, Turčija, Albanija, Bosna. Zasnova študijske obravnave je podobna za vsako deželo. Predavatelj predstavi zgodovino verskega razvoja in misi-

jonskega dela ter sedANJI trenutEK misijonske organizacije. Ehrlich v islamu prepoznaVA tekmeCA zA vpliv v svetu in izpostavlJA njegove zgodovinske bojne pohode ter širjenje v mnoge nekdanje krščanske dežele. Prepričan je bil, da se bo odločilna bitka zA prevlado med krščanstvom in islamom zgodila v Afriki, ki je bila versko mešana in odprta zA misijonsko delo (NŠAL, Islam v Afriki, 1, 1938/39). Krščanske misijonarje, ki so delovali med različnimi afriškimi narodi, je prepoznaval kot dobrodelne in nesebične pričevalce zA lepoto krščanskega verovanja. Po njegovem mnenju se morajo misijonarji prav v blagohotni misijonski drži po zgledu kardinala Lavigerieja (1825–1892) in njegovih družb belih očetov in sester, ki so delovali med muslimani, ter puščavnika de Foucaulda (1858–1916), ki je živel med Tuaregi v Alžiriji, razlikovati od drugih misijonarjev (NŠAL, Islam v Afriki, 4; Ehrlich 1932, 63, 66). V misijonih na Japonskem in Kitajskem je prepoznaval težave, ki jih pri pokristjanjevanju predstavljajo skepticizem in indiferentizem visoko razvite japonske kulture ter širjenje boljševizma na Kitajskem (Tadina 2002, 183; Straža v viharju 1938, 50).

Kljub misijonski gorečnosti zA pokristjanjevanje nekrščanskih narodov moramo ugotoviti, da v Ehrlichovem misijonskem nauku izstopajo humanistične vrednote spoštovanja vsakega človeka in njegovega dostojanstva. Zaveda se, da suženjstvo in kolonializem predstavljata oviro pri oznanjevalnem delu. Nasprotoval je vsakemu zatiranju človeka in obsodil krivice, ki jih povzročajo evropski kolonialisti med afriškimi, azijskimi in ameriškimi narodi (Juhant 2022, 255). Ehrlichova krščanska in humanistična drža je opazna tudi v zavračanju rasne neenakosti. V zapiskih o misijonih v Afriki z dne 2. 6. 1931 zavzeto nasprotuje podcenjevanju temnopoltih ljudi in obsodi misijonsko literaturo, ki govori

o prekletstvu »Kamovih sinov«⁶ (NŠAL, Afrika ter suženjske dežele, 25–26, 1931). Meni, da so katoliški apologeti (omeni francoskega tradicionalista Le Mennaisa; Ehrlich: Lamene) od protestantov⁷ prevzeli idejo o izvoljenosti bele rase, ki se je dvignila nad ostale, medtem ko so »Kamovi potomci« zaradi svojega prekletstva obsojeni na suženjstvo. Kolonialisti so tako upravičevali suženjstvo. Ehrlich v pripisovanju prekletstva temnopoltim Afričanom vidi teološko in etnološko zmoto, saj Sveto pismo nikjer ne govori o tem, da bi bil Noetov sin Kam (ali Ham) preklet, prav tako pa črna rasa v etnološkem smislu sploh ne obstaja, saj se v sodobnosti zaradi mešanja elementov nobena rasa ni ohranila v izvirnem stanju. Ehrlich je prepričan, da je treba danes »razbliniti to prokletstvo. Nimamo namreč pravice, da vržemo prokletstvo na celo veliko inteligentno in vztrajno raso, ki jo tudi Bog ljubi [...]. Rehabilitacija te rase se mora najprej vršiti v našem lastnem duhu. Bolj kot kruha in zdravil jim je treba spoštovanja od naše strani.« (26) Nadalje utemeljuje, da ima »zamorec« enako dušo kot mi, to je v vseh dobrih in slabih nagnjenjih. Opozarja na kolonialistično izkoriščanje temnopoltih ljudi v Južni Afriki, kjer v rudnikih za težja dela, kot jih opravljajo belci, dobijo občutno nižje plačilo (NŠAL, Kolonialni imperializem, 1, 1931). Po celotni Afriki je kapitalizem vpeljal prisilno delo za domačine. Za Ehrlicha je kolonialni imperializem, kjer belopolti Evropejci uničujejo domače narode, »sramota in strašen zločin«, kot je leta 1927

6 Z besedo Kam so nekoč označevali Egipt (prim. Ps 78, 51), ki je bil sinonim za poganski svet. Kam je tudi arhaična različica imena za Satana, zato so ljudi s »črno« kožo imenovali za Kamove otroke (Frelih 2009, 18). Kam je bil v Stari zavezi sin Noeta (1 Mz 10).

7 Martin Luther naj bi v komentarju Geneze zapisal, da je Noetovo prekletstvo Kanaana (prim. 1 Mz 9, 25), Hamovega sina, dokaz za prekletstvo črnih narodov (NŠAL, Afrika ter suženjske dežele, 26, 1931).

pokazala protiimperialistična konferenca v Bruslju⁸ (NŠAL, Kolonialni imperializem, 1, 1931). Ehrlich je bil v svojem vzemanju za enakopravnost ras in obsodbo rasnih krivic v kolonialnih deželah pred časom glede na uradni odziv Katoliške cerkve na stanje v teh deželah. Južnoafriški škofje so šele leta 1952 napisali pastirsko pismo, v katerem so opozorili na družbeni in rasni problem v Južni Afriki ter nakazali smernice za skupno sobivanje (Congar 1953, 43 sl.). Tudi predstavniki tamkajšnjih protestantskih cerkva so v okviru Južnoafriškega sveta cerkva rasne krivice obsodili šele po drugi svetovni vojni (1947). Katoliška cerkev kot celota je o dostojanstvu človeške osebe kot osnove družbenega, političnega in mednarodnega življenja v luči personalistične antropologije (in ne zgolj v okviru sholastične filozofije)⁹, spregovorila šele v času papeža Janeza XXIII. (Peteani 2013, 54–55).

Sklep

Študij svetovnih verstev je imel pomemben vpliv na znanstveno delo Lamberta Ehrliche in je zaznamoval njegovo teološko razmišljanje (Osredkar 2015, 117). To opazimo, če pobliže pogledamo študijske vsebine v njegovih zapiskih, ki so mu v obliki skript služili kot podlaga za predavanja na Teološki fakulteti. Pri vseh svojih predmetih je v predavanja vključeval tudi študijsko snov o verstvih. Vsebina njegove obravnave verstev se je spreminjala glede na metodologijo

- 8 Konferenco v Bruslju je, zanimivo, sklicala protiimperialistična liga komunističnih, socialističnih in protikolonialističnih organizacij.
- 9 Dostojanstvo osebe ne le v religioznem kontekstu, ampak že zaradi temeljne danosti človeškosti, ki daje človeku dostojanstvo ne glede na njegovo veroizpoved ali druge osebne okoliščine.

in cilje posameznih predmetov. Čeprav se snov o verstvih različno vključuje v zasnovo njegovih predavanj pri posameznih predmetih, je apologetično stališče stalnica njegove obravnave verstev. Želja po dokazovanju vzvišenosti krščanstva v primerjavi z drugimi verstvi izhaja iz njegove globoke pripadnosti krščanstvu in Katoliški cerkvi. Ehrlichovega znanstvenega dela ne moremo pravilno razumeti, če v njegovi drži ne prepoznamo iskrene vere v Jezusa Kristusa (Ocvirk 1992, 277). Čeprav je Ehrlich v svojem temeljnem razpoloženju do nekrščanskih verstev vzoren predstavnik cerkvenega nauka prvega vatikanskega cerkvenega zbora (1869–1870), ki je v Dogmatični konstituciji o katoliški veri (*Dei Filius*) zavzel odklonilen odnos do drugih verstev (Strle 1977, 34), je njegov teološki nauk poseben prav zaradi široke in temeljite obravnave nekrščanskih verstev, ki odseva dobro poznavanje pomožnih ved veroslovja in etnologije. Pri predmetih s področja religiologije je razvil svojstven pristop k utemeljevanju resničnosti krščanstva, saj je v večji meri upošteval tudi obstoj drugih verstev. Ehrlich je bil med prvimi Slovenci, ki so dobro poznali svetovna verstva, in se tudi v mednarodnem prostoru uvršča med pomembne poznavalce primerjalnega veroslovja svojega časa (Juhant 2022, 230).

Reference

Arhivski in časopisni viri

Straža v viharju. 1938. Št. 13, Japonska in katolicizem.

NŠAL, Razvrstitev predavanj iz zgodovine verstev po letnikih na Teološki fakulteti. 1939. Nadškofijski arhiv Ljubljana, ŠAL/SP 5, šk. 276, Neuradni dopisi 1938–1945.

NŠAL, Lambert Ehrlich: Verske vrednote mohamedanizma v primeri s krščanstvom [skripta]. 1933. Nadškofijski arhiv Ljubljana, NŠAL/Misijoni, fasc. 9, Primerjalno veroslovjepredavanja.

NŠAL, Islam v Afriki. 1938/39. Nadškofijski arhiv Ljubljana, NŠAL/Misijoni, fasc. 10, Misiologija.

NŠAL, Afrika ter suženjske dežele (Amerika). 2. 6. 1931. Nadškofijski arhiv Ljubljana, NŠAL/Misijoni, fasc. 11, Misiologija.

NŠAL, Kolonialni imperializem. 27. 10. 1931. Nadškofijski arhiv Ljubljana, NŠAL/Misijoni, fasc. 11, Misiologija.

Druge reference

Congar, Yves. 1953. *The Catholic Church and the race question*. Pariz: Unesco.

Dolenc, Bogdan. 2002. Ehrlich – apologet in veroslovec. V: *Ehrlichov simpozij v Rimu*, 209–220. Ur. Edo Škulj. Celje: Mohorjeva družba v Celju.

Ehrlich, Lambert. 1930. *Primerjalno veroslovje* [skripta]. S.n.

Ehrlich, Lambert. 1932. Islam v severni Afriki. Misijonski kalendar 13: 58–66.

Ehrlich, Lambert. 1934. *Theologia fundamentalis ali apologetika* [skripta]. Ljubljana.

Fajdiga, Vilko. 1942. Dr. Lambert Ehrlich. *Bogoslovni vestnik* 22: 218–220.

Frelih, Marko. 2009. *Sudanska misija 1848-1858*. Ljubljana: Slovenski etnografski muzej.

Juhant, Janez. 2022. *Lambert Ehrlich: prerok slovenskega naroda*. Celovec: Mohorjeva družba; Celje: Društvo Mohorjeva družba; Celjska Mohorjeva družba; Gorica: Goriška Mohorjeva družba; Medvode: Društvo Združeni ob Lipi sprave; Ljubljana: Teološka fakulteta.

Ocvirk, Drago. 1992. Znanstveno in organizacijsko delo dr. Lamberta Ehrlicha. *Bogoslovni vestnik* 52: 274–278.

Osredkar, Mari Jože. 2012. Medverski dialog v luči katoliškega nauka o odrešenju. *Bogoslovni vestnik* 72: 551–565.

Osredkar, Mari Jože. 2015. Profesor dr. Lambert Ehrlich in osnovno bogoslovje. V: *V zvestobi narodu in veri: Lambertu Ehrlichu ob 70-letnici smrti in Filipu Terčelju ob 120-letnici rojstva*, 116–126. Ur. Juhant, Janez in Mateja Centa. Znanstvena knjižnica 43. Ljubljana: Teološka fakulteta.

Osredkar, Mari Jože. 2018. Vzgojitelji za »dialog« v 100 letih poučevanja teologije v Sloveniji. *Edinost in dialog* 73: 191–206.

Peteani, Loredana. 2013. *Narodi v luči božjega ljudstva in njihovo poslanstvo*. Acta theologica Sloveniae 7. Ljubljana: Teološka fakulteta.

Tadina, Ivanka. 2002. Bogata misijonska dejavnost Lamberta Ehrlicha. V: *Ehrlichov simpozij v Rimu*, 179–196. Ur. Edo Škulj. Celje: Mohorjeva družba v Celju.

Trontelj, Nik in Mari Jože Osredkar. 2017. Sto let osnovnega bogoslovja na Teološki fakulteti v Ljubljani. *Bogoslovni vestnik* 77: 369–381.

UDK: 81'25:339.138
1.02 pregledni znanstveni članek

Sonia Vaupot

dr. jezikoslovja, izr. prof.
(Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta)
(Aškerčeva cesta 2, 1000 Ljubljana, Slovenija)
sonia.vaupot@ff.uni-lj.si

Lokalizacija, transkreacija in trženje

Izvleček: Prenos komunikacije iz ene države v drugo zahteva poseben pristop k prevajanju. To zahteva tudi interdisciplinarno znanje, ki temelji na jeziku, kulturi, komunikaciji, tehnologiji in vse bolj tudi na trženju, zlasti pri prevajanju večjezičnih spletnih strani ali oglasnih sporočil. To je opredeljeno s pojmi lokalizacija in transkreacija. Lokalizacija, ki se sooča z gospodarskimi izzivi, je usmerjena v prilagoditev izdelka različnim trgom z določenimi strategijami s komercialnega vidika. Poleg lokalizacije prevodu dodaja vrednost tudi transkreacija, ki zagotavlja kreativen prevod, pri čemer ohranja prvotni pomen sporočila in trženjsko ustreznost ciljni kulturi. V prispevku na podlagi kvalitativne raziskave opisujemo nove trende in strategije, s poudarkom na odnosu med prevajanjem in trženjem, zlasti na prevajanju in prilagajanju spletnih strani in oglaševalskih sloganov. V ta namen smo preverili naravo storitev prevajanja in lokalizacije ter transkreacije pri več slovenskih in tujih prevajalskih agencijah, ki storitve ponujajo na spletu.

Ključne besede: prevajanje, trženje, adaptacija, lokalizacija, transkreacija

Localization, Transcreation, and Marketing

Abstract: The transfer of communication from one country to another requires a particular approach to translation. It also requires interdisciplinary skills based on language, culture, communication, technology and increasingly marketing, especially for the translation of multilingual websites or advertising texts. This is called localization and transcreation; and both fields face economic challenges. Using specific translation strategies, localization aims to adapt a product to different markets from a commercial point of view. Transcreation is a creative translation that relates to the field of advertising and marketing. It makes it possible to preserve the original meaning of the message while adapting it to the target culture. Qualitative research allows us to describe new translation trends and strategies, focusing on the relationship between translation and marketing, including the adaptation of websites and advertising slogans. To this end, we have examined localization and transcreation services offered by some Slovenian and foreign translation agencies that provide online services.

Key words: translation, marketing, adaptation, localization, transcreation.

Uvod

Globalizacija je okrepila potrebo po komuniciranju v več jezikih. Večjezična komunikacija je zdaj nujna in vodi tudi do pojav novih poklicev. Podobno tudi široka uporaba interneta v splošni javnosti povzroča spremembe v družbi in na številnih strokovnih področjih. Tako je čedalje pomembnejša tudi umetna inteligenca. Podjetja razvijajo nove modele nevronske in marketinške tržne inteligence digitalnih tehnologij.

Prevajalska orodja na področju prevajanja postajajo vse učinkovitejša, saj izkoriščajo operativni napredek umetne inteligence na področju strojnega prevajanja. Današnji projekti večjezičnega komuniciranja so raznoliki in se ne ustavijo pri preprostem poznavanju jezikov in prevajalskih orodij. Prenos komunikacije iz ene države v drugo zahteva poseben pristop k prevajanju. To pomeni tudi interdisciplinarno znanje, ki temelji na jeziku, kulturi, komunikaciji, tehnologiji in vse bolj tudi na trženju, zlasti pri prevajanju večjezičnih spletnih strani (Vaupot 2020) ali oglasnih sporočil. To je opredeljeno s pojmi lokalizacija in transkreacija.

V sedanjem kontekstu prevlade mondializacije in internetne komunikacije se klasično prevajanje spreminja in na novo opredeljuje svoje strategije. Prevajanje se zdaj razvija kot interdisciplinarna in ustvarjalna praksa, odprta za medkulturno področje. V članku na podlagi kvalitativne raziskave, opravljene v obdobju maj-junij 2022, opisujemo nove trende in strategije, s poudarkom na odnosu med prevajanjem in trženjem, zlasti na prevajanju in prilagajanju spletnih strani in oglaševalskih sloganov. V ta namen smo preverili naravo storitev prevajanja in lokalizacije ter transkreacije pri več slovenskih

in tujih prevajalskih agencijah, ki storitve ponujajo na spletu.

Prevajanje in trženje: aktualni trendi

Pri organizaciji in prevajanju na splošno, zlasti pa pri prevajanju spletnih strani ali oglasov, so pomembni trženjski in poslovni del ter tudi kulturni dejavnik. Po eni strani lahko kulturne razlike vplivajo na poslovanje. Če jih ne upravljamo pravilno, lahko postanejo vir nesporazumov in napačnih predstavitev ter celo onemogočijo nemoteno delovanje podjetja. Nepoznavanje kulturnega dejavnika lahko vpliva tudi na trženje, katerega eden od glavnih ciljev je zadovoljiti potrebe potrošnikov ali obiskovalcev. Slabo upravljanje kulturnih razsežnosti tako lahko povzroči negativne odzive obiskovalcev in s tem škodi podjetju (Armstrong 2007). Pri načrtovanju tržne raziskave, izbiri trga in tržne strategije, ki jo je treba sprejeti, je zato treba upoštevati različne kulturne vidike.

Na področju prevajanja je ena od rešitev adaptacija oziroma prilagoditev, na primer spletne strani ali oglaševalskega slogana, potrebam obiskovalcev. Pojem adaptacija ima vsaj dva pomena. Prvi pomen je v nasprotju s standardizacijo. To stališče se pojavlja v študijah mednarodnega trženja (Jolivot 2013). Stopnja standardizacije ali prilagoditve mednarodne spletne strani ali oglasa je namreč odvisna zlasti od komercialnih parametrov, in sicer od vrste izdelka ali storitve; izdelka ali storitve z nizko ali visoko vključenostjo; pozicioniranja izdelka ali storitve; pomembnosti države izvora; značilnosti trgov podjetja (kultura, družbenogospodarski okvir, pravno okolje itd.). Adaptacija omogoča upoštevanje kulturnih razlik med različnimi trgi, medtem ko standardizacija spodbuja vzpostavitev enotne mednarodne podobe (Vrontis in Thrassou 2007; De Mooij 2005). To velja tudi za proces jezikovnega prilagajanja (Bastin 2009). Glede na primer preidemo na storitev lokalizacije ali transkreacije, ki vključuje obsežno kulturno prilagoditev, da bi zadostili potrebam stranke in trga.

Lokalizacija spletnih strani

Ker je prevajanje bistveni element pri ustvarjanju in razširjanju informacij v globalizirani družbi (Gambier 2010, 17), se informacije razširjajo v več jezikovnih različicah, da bi bile dobičkonosne. Lokalizacija, ki se sooča z gospodarskimi izzivi, je tako usmerjena v prilagoditev izdelka različnim trgom z določenimi strategijami s komercialnega vidika ali včasih z namenom znižanja proizvodnih stroškov. Na področju prevajanja je ena izmed dejavnosti, ki zahteva interdisciplinarno usposobljenost, lokalizacija spletnih strani (Gouadec 2009). Ta prevajalska strategija zajema različne naloge, ki se od običajnega prevajanja razlikujejo po uporabi tehnologije in trženja.

Pojem izhaja iz angleškega izraza *localization*, kar pomeni prevajanje in globalno prilagajanje izdelkov in storitev nekega *locusu*, to je kraju, regiji, državi ali celini (Gouadec 2009). Gre za prenos informacij z izvirnega jezikovnega področja na ciljno področje, kar pomeni prilagajanje oziroma adaptacijo ciljnemu občinstvu in lokalnim trgom ali udomačitev vsebine (Valdéon 2010) oziroma označevanje (Bourdieu 2002). Ta strategija se je začela uporabljati v devetdesetih letih prejšnjega stoletja za prevode spletnih strani in multimedije (Guidère 2009, 421). Pym (2004) pojasnjuje interakcijo med prevajanjem in lokalizacijo. Prevajanje in lokalizacija spletnega mesta, to je njegova prilagoditev v enega ali več jezikov, vključuje dva različna, vendar dopolnjujoča se vidika: prvi je strogo tehnični vidik adaptacije, drugi pa komunikacijski vidik lokalizacije. V prvem primeru gre zlasti za prevajanje besedila grafike na slikah, formatih itd. Drugi zadeva komunikacijsko razsežnost spletnih strani. V praksi so ta spletišča namenjena promociji institucij in podjetij. Lokalizacija spletnih strani je zato del širšega okvira večjezičnega komuniciranja za namene obveščanja in oglaševanja.

Jezikovna pluralnost sporočil je tudi del strategije komunikacijske optimizacije (Guidère 2008). Po Guidèru (2010, 126) lokalizacija spletnih strani pomeni prevajanje in adaptacijo informacijske vsebine, slik, ikon in formatov določeni kulturi. Proces adaptacije je torej sestavljen iz prilagajanja sporočila obiskovalcem ob upoštevanju kulturnih omejitev. Ker na običaje, vrednote, stališča, navade, okuse, preference ter vedenje obiskovalcev pri nakupu in uporabi izdelkov vpliva njihova kultura, pa vseh potrošnikov po svetu ne privlačijo isti izdelki, oglaševalska sporočila, embalaža ali predstavitve itd. Delno to težavo rešuje pojav lokalizacije spletnih strani, saj lokalizacija omogoča, da se izdelek kulturno prilagodi določeni ciljni kulturi. Pri spletnih straneh, na primer na področju turizma, opazamo, da agencije informacije za stranke spremenijo glede na jezikovne, geografske ali kulturne posebnosti (Rike 2013; Schäler 2015; Vaupot 2020).

Zato je ta strategija sestavljena iz posredovanja ali adaptacije spletnega sporočila iz izvirnega jezika v enega ali več ciljnih jezikov, pri čemer v ospredju ni pošiljatelj, temveč prejemnik. Poudarek je na udomačevanju ali kulturalizaciji, da bi izpolnili pričakovanja ciljnega občinstva. To je mogoče doseči s tržno strategijo, ki je umeščena v širši okvir večjezičnega komuniciranja komercialne narave (Guidère 2010, 127).

Transkreacija in oglaševanje

V sedanjih razmerah si organizacije in podjetja prizadevajo za širitev na svetovni trg. Izdelava trženjskega in komunikacijskega gradiva je pomemben korak pri vstopu na novi trg. Ti materiali odražajo podobo blagovne znamke (Gaballo 2012; Katan 2016). Prevajanje dokumentov ali projektov s

trženjsko in z oglaševalsko vsebino na splošno zadeva prevajalce, ki si prizadevajo optimizirati učinek mednarodne komunikacijske kampanje. Vendar je prevajanje oglaševalskih kampanj s kulturnimi referencami v tuji jezik občutljiva naloga. Poleg poznavanja terminologije mora prevajalec pridobiti tudi trženjsko in komunikacijsko znanje. Prevajanje oglasov zahteva ustvarjalne metode in strategije, ki ustrezajo zahtevam prevajalca. Lokalizacija temelji na prepoznavanju kulturne posebnosti potrošnika, prilagaja oglaševalsko komunikacijo *locusu* ter omogoča besedilno in ikonografsko prilagoditev (Guidère 2009, 421). Ta strategija vključuje rabo pogosto uporabljenih jezikovnih struktur in sklicevanja na lokalno kulturo, personalizacijo podob in izbiro izrazov, ki omogočajo optimizacijo za lokalne iskalnike. Vključuje tehnične spremembe in spremembe na področju informacijske tehnologije ter se nanaša tudi na oblikovanje.

Poleg lokalizacije prevodu dodaja vrednost predvsem transkreacija, ki s sodelovanjem strokovnjakov za trženje zagotavlja kreativen prevod, pri čemer ohranja prvotni pomen sporočila in popolno trženjsko ustreznost ciljni kulturi. Transkreacija je še posebej učinkovita pri mednarodnem trženju. Izraz transkreacija združuje predpono *trans-* (iz angl. *translation*), ki se nanaša na prevajanje besedila v drug jezik, in samostalnik *kreacija* (angl. *creation*), ki se nanaša na ustvarjanje nečesa novega. Kadar prevodu uspe poustvariti na primer celotno komercialno spletno mesto, se to imenuje transkreacija. Ta strategija se nanaša tudi na ustvarjalni proces popolne prilagoditve oglaševalske produkcije določenemu trgu (Pedersen 2014; Risku, Pichler, Wieser 2017; Morón in Calvo 2018). Transkreacija deluje na več ravneh: prenaša koncept komunikacije in duh blagovne znamke; vzbuja občutke, da bi dosegla želeni učinek na potrošnika. Ta ustvarjalni prevod

upoštevata vse parametre oglaševalskega sporočila spletnega mesta, to je besedila in slike, ton in slog, vrste uporabljenega besedišča, vrednote, čustveni naboj; vse elemente, ki se lahko razlikujejo od kulture do kulture; jezikovne strategije in odtenke, konotacije, simboliko, kodekse in običaje, navade in vedenje; izvede vse potrebne spremembe, tako da je to poustvarjeno mesto v skladu s posebnostmi in z družbeno-kulturno občutljivostjo trga, ki mu je namenjeno (Penteliuc-Cotosman 2020, 109).

Storitve lokalizacije in transkreacije

Prevajalske agencije se pri povečevanju prepoznavnosti močno zanašajo na velikana Googla. Preverili smo pri več slovenskih in tujih agencijah, ki ponujajo prevajanje v več jezikov in se na svojih spletnih straneh predstavijo s storitvijo in kakovostjo svojih storitev, kaj ta storitev pomeni in v čem se razlikuje od običajnega prevajanja. Raziskava nam je omogočila preveriti razmerje med prilagajanjem oziroma adaptacijo in trženjem v teh agencijah ter ugotoviti, katere storitve prevajalske agencije ponujajo na spletu v smislu lokalizacije in transkreacije.

Naša raziskava je opazovalne oziroma opisne narave, metodologija pa je kvalitativna. Identificirali smo nekatere slovenske in tuje prevajalske agencije na spletu ter njihova gradiva v povezavi z lokalizacijo in transkreacijo. Preverili smo, kakšna je povezava med prevajanjem in trženjem ter katera so področja dela in pomembni elementi, ki jih oglašujejo agencije. Opazovali smo, kateri so trenutni trendi na področju prevajanja in digitalnega trženja oziroma ali so si ponudbe podobne. Z opazovanjem in zbiranjem podatkov vrednotimo gradivo in

prikazujemo razlike pri oglaševanju na spletnih straneh ter dejavnike, ki vplivajo na omenjena področja.

Gradivo sestavljajo tako slovenske kot tuje spletne strani različnih prevajalskih agencij. V analizo so vključena besedila spletnih strani agencij, ki so se najprej prikazale z iskanjem v Googlu (iskalni niz se je glasil »prevajalska agencija lokalizacija oziroma transkreacija«):

Preverili smo storitev lokalizacije pri tujih agencijah, in sicer T.Translated, Be-Translated, AbroadLink Traductions, AC-STraduction, Lionbridge, RWS in Trusted translation. Storitve lokalizacije in transkreacije pa ponujajo ITC Traductions, PoliLingua, AJT Translation in Todaytranslations.

Slovenski prevajalski agenciji, pri katerih je s spletnih strani razvidno, da se ukvarjata s storitvami lokalizacije, sta K&J Translations in AdriatIQa. Storitve lokalizacije in transkreacije nudi samo Alkemist, Euro-lingua in Interpremium pa nudita samo storitev transkreacije.

V nadaljevanju natančneje navajamo ponudbo omenjenih agencij.

Storitev, ki jo nudi Agencija K&J Translations, je lokalizacija, ki jo definira tako, da za lokalizacijo potrebujejo besedila, ki jih bralci razumejo glede na kulturni kontekst. Sem spadajo predvsem blogi, spletne strani, trženjska besedila in drugi izobraževalni materiali.

Agencija AdriatIQa zelo na kratko omeni tudi lokalizacijo dokumentov. Nudijo celoten prevod in grafično obdelavo (DTP oziroma »Computer Aided Publication«) dokumentov, pripravljenih z uporabo programov FrameMaker, PageMa-

ker, QuarkXpress, Corel, Photoshop in drugih aplikacij, ki jih priredijo značilnostim ciljnega jezika in tehničnim zahtevam. Agencija Alkemist nudi največ v navezavi z načrtovanjem jezikovne lokalizacije: optimizacijo vsebin za spletne iskalnike oziroma prevajanja SEO (angl. Search Engine Optimization); lokalizacijo spletnih strani, grafike, ilustracij, e-knjig in video-posnetkov; lokalizacijo programske opreme. Transkreacija je na njeni spletni strani samo omenjena, bolj kot kreativno pisanje kakor prevajanje.

Agencija Euro-lingua opisuje transkreacijo kot nadgrajevanje prevedenih besedil. Kot storitev nudi prevajanje in nato adaptacijo glede na namembnost, na primer trženska, predstavitvena in oglasna sporočila, pa tudi življenjepise in motivacijska pisma posameznikov.

Pri agenciji Interpremium nudijo samo storitev transkreacije, kar opredeljujejo kot prepisovanje. Z združitvijo kreativnih in prevajalskih procesov urejajo rokopis v računalniški obliki, besedilo preoblikujejo v priročen format, ki bo pregleden za arhiviranje, oblikovanje in prenašanje.

Ker so slovenske agencije precej skope glede podatkov oziroma ponujenih storitev, smo preverili še pri tujih prevajalskih agencijah, da bi pridobili več podatkov glede storitve lokalizacije in transkreacije, kar prikazujemo v nadaljevanju.

Storitev lokalizacije

Tuje prevajalske agencije, ki smo jih zajeli v raziskavo, ponujajo storitve prevajanja in lokalizacije, ko gre za prevajanje komunikacijske ali operativne trženske kampanje za tuji trg.

Med storitvami, ki jih ponujajo prevajalske agencije v zvezi z lokalizacijo, so tudi storitve, namenjene prilagajanju vsebine in orodij ciljnemu jeziku in kulturi ali celo kulturnim preferencam potrošnikov na ciljnih trgih: lokalizacija in prepisovanje videoposnetkov, lokalizacija večpredstavnosti, video trženje; lokalizacija spletnih strani in programske opreme (Mangiron in O'Hagan 2006).

Lokalizacija spletnega mesta je prevod, usmerjen v SEO. Upošteva jezikovne, kulturne in tehnične razlike. Ne spreminja prvotnega namena izvirnega besedila in vzbuja vtis, da je bilo prvotno napisano v ciljnem jeziku. Agencije razlikujejo med vidno vsebino spletnega mesta stranke, kot so članki, prodajne strani in strani z izdelki: omogočeno je boljše sklicevanje v Googlu, da bi se povečala vidnost in promet na spletnem mestu; pomemben je tudi delež ali prevod nevidnega besedila spletnega mesta ali spletnih strani. Tudi v tem primeru se agencije osredinjajo na popolnoma prilagojeno komunikacijo pri prevajanju spletnih strani, kjer je pomembno vključiti kulturno razsežnost. Obstoječi mediji se običajno predelajo (oblikovanje–redakcija–lokalizacija), preden se začne razmišljati o prilagoditvi ciljnemu trgu, ki vključuje izvajanje dejavnosti, kot so transkreacija besedil, sloganov, preureditev strukture, večpomenskost podob, tržne kode itd. Sprašujejo se, kakšen je kontekst lokalizacije. Ali gre za kampanjo za nov izdelek? Ali za spletno stran za novi trg?

Agencija Be-Translated (www.betranslated.fr) med primeri uspešne lokalizacije navaja primera podjetij Coca Cola in ASOS. Leta 2013 je družba Coca Cola začela kampanjo »Share a Coke«, v okviru katere so bila na pločevinkah natisnjena imena, da bi se izkušnja kupcev personalizirala. Družba je

imena izbrala na podlagi imen, ki so bila najpogostejša v državah, kjer so se pločevinke prodajale. V Franciji sta bili uporabljeni imeni Pierre in Élodie, v Združenem kraljestvu pa Dave in Kate. Na Kitajskem je raba krstnega imena nespoštljiva, zato je ta blagovna znamka uporabila izraze, kot sta *prijatelj* in *sošolec*, s čimer je pokazala, da je razumela pomemben kulturni element države. Drug primer uspešne lokalizacije je spletna trgovina z oblačili ASOS. Ob vsaki prijavi obiskovalca spletno mesto samodejno izbere pravi jezik, slog in valuto za državo izvora. Ponuja tudi deset različnih načinov plačila, da bi se prilagodila čim večjemu številu ljudi glede na državo izvora, kar morda pojasnjuje dejstvo, da skoraj 60 odstotkov prodaje podjetja predstavljajo mednarodni kupci.

Prevajalske agencije govorijo o marketinškem prevajanju oziroma o prevajanju trženjskih besedil in lokalizaciji na naslednjih področjih prevajanja spletnih strani: prodajne strani; članki v blogih; prevajanje podobe podjetja stranke, če je cilj trženjske podpore doseči in prepričati potencialne stranke o kakovosti izdelkov ali storitev podjetja; prevajanje sporočil za javnost, če je cilj vplivati na nosilce odločanja v panogah ali na trgih, na katere je stranka usmerjena; prevajanje katalogov, brošur ali letakov za promocijo izdelkov ali storitev stranke; prevajanje mednarodnih trženjskih kampanj kot prvega koraka k internacionalizaciji dejavnosti stranke, kadar želi stranka osvojiti nove trge (v tem primeru je treba upoštevati strategije trženja); prevajanje drugih oglasih materialov, kot so zloženke, revije, časopisni oglasi, članki v strokovnih revijah itd.

Dokumenti s področja trženja in oglaševanja, ki se prevajajo ali prilagajajo mednarodno, so poleg brošure letaki, televizij-

ski oglasi, spletne strani podjetij, predstavitve podjetij, oglasi v časopisih in revijah, sporočila za javnost, oglasni videoposnetki, oglasne pasice, elektronska sporočila, oglasni dopisi itd. Glede na primer agencije med drugim najdejo številke, valute, merske enote, besedne igre, pregovore in šale, oblike datumov, telefonske številke in naslove, slike, barve in simbole, postavitev in imena domen ter predstavitev nekaterih tem, ki bi lahko bile tabu, kot sta alkohol in religija.

Pomemben je tudi pravni vidik: prevajalci morajo vedeti, kaj je pravno izvedljivo. Tako na primer cenzura ali zakoni v državi lahko vplivajo na vsebino publikacij podjetja. Agencija Be-Translated navaja primer industrije videoiger. Kitajska je leta 2019 sprejela nove zakone, ki prepovedujejo vse videoigre, ki vsebujejo igre na srečo, kri ali trupla oziroma katerih tematika temelji na kitajskem imperializmu v preteklosti. Poleg tega mora lokalizirano besedilo biti jasno in razumljivo, zlasti kadar gre za merske enote in številke. Če mora na primer stranka sama pretvoriti velikost na etiketi oblačila, bo spletno stran hitro zapustila ali odšla v drugo trgovino. Prevajalec mora torej temeljito poznati ciljno kulturo, se zavedati kulturnih tabujev in se izogniti nenamerni žalitvi stranke. Omenjena agencija navaja tudi primer japonskega trga, kjer se je treba izogibati slikam, ki vsebujejo številki 4 in 9, saj sta tam to nesrečni številki, povezani s trpljenjem in smrtjo. V takih primerih lahko prevajalec predlaga druge možnosti, da se ohrani namen izvirnega besedila. Prevajalec se torej izogiba rabi besed in podob, katerih konotacija je v ciljni kulturi negativna in ustvarjajo negativno podobo o podjetju, čeprav bi se morda zdele neškodljive.

Storitev transkreacije

Preverili smo rabo transkreacije v oglasnih sloganih za Slovenijo, Francijo, Belgijo in Združeno kraljestvo. Za storitev transkreacije smo izbrali nekaj mednarodnih podjetij in njihove slogane za podjetja Hofer/Aldi, L'Occitane in McDonald's. Oglejmo si nekatere primere oglasnih sloganov, ki so bili transkreirani.

- Hofer/Aldi: *Več kot fer* (Slovenija); *Place aux nouveaux consommateurs* (Francija); *Maintenant, tout le monde le sait* (Belgija); *Everyday amazing* (Združeno kraljestvo).
- L'Occitane: *Zašejkajte pod prho!* (Slovenija); *Partez du bon pied avec L'Occitane et dansez sous la douche! Shake, shake, shake it!* (Francija); *Ça bouge chez l'Occitane!* (Belgija); *Shake up your shower routine* (Združeno kraljestvo).
- McDonald's: *Vse, kar imamo radi* (Slovenija); *Recevez comme vous êtes* (Francija); *McDo tu brilles dans les yeux des enfants belges!* (Belgija); *I'm lovin' it* (Združeno kraljestvo).

Oglasi so si po državah tudi zelo različni. Oglejmo si primer verige trgovin Hofer oziroma Aldi. Ko je podjetje Aldi leta 1967 v Avstriji prevzelo verigo trgovin Helmuta Hoferja, je zaradi prepoznavnosti imena obdržalo uveljavljeno ime Hofer v Avstriji in to razširilo pozneje tudi na Slovenijo. Ime Hofer je danes v rabi samo v Avstriji in Sloveniji, povsod drugod pa je v rabi Aldi. V Sloveniji eden izmed zadnjih oglasov prikazuje igralca Lada Bizovičarja, plakat iz leta 2020 pa kaže na

limone in rdeče sadje (jagode, borovnice, maline). Besedilo se glasi: *Sveže sadje z okusom po svežem sadju*. Pri opisu akcije zasledimo: »Agencija Saatchi & Saatchi je za oglaševalsko akcijo o Hoferjevi dnevno sveži ponudbi angažirala vse od Lada Bizovičarja do kvarteta pojočih štručk in Marsovccev.« (<https://www.marketingmagazin.si/opazeno/hoferjevi-svezi-oglasia-za-sveze-izdelke>)

V Franciji se v oglasih za trgovino Aldi pojavijo štiri mlade osebe, pred jezerom, besedilo pa se glasi: *Aldi, place au nouveau consommateur* (januar 2020). Oglas si je mogoče ogledati na YouTubu oziroma Facebooku. Oglaševalska kampanja podjetja Aldi Belgija je tudi drugačna in prikazuje veliko modro steklenico (besedilo ob steklenici je *la qualité*) in majhno modro steklenico (z besedilom *le prix*), kar pomeni »visoka kakovost za nizko ceno/visoka kakovost za Aldijevo ceno«. Besedilo je v nizozemščini in francoščini. Na dnu plakata je še dodano besedilo *Maintenant, tout le monde le sait* (<https://www.clearchannel.be/creatif/aldi-out-of-home-nationale/>). Slogani in podobe, ki jih oglasi posredujejo v besedilni ali slikovni obliki, se jasno razlikujejo. Prevajalske agencije menijo, da se s transkreacijo poustvarja resnična ustreznost vsakega jezika in ozemlja. Storitve za transkreacijo želijo doseči vsa občinstva, tako da prevzamejo pristen ton blagovne znamke ne glede na jezik, kulturo in trg. Pri poročanju o konkretnih dejstvih v tujem jeziku transkreacija ni potrebna. Tak primer je borzno poročilo o delniški družbi, katerega namen je obvestiti bralce o gibanju cene delnice in o tem, kaj se je zgodilo v podjetju, da bi pojasnilo ta trend. Dokument je stvaren in ne vzbuja čustev, zato v tem primeru prevajalcu ni treba podrobno poznati panoge oziroma kulture. Pri bolj sugestivni vsebini pa je povsem drugače. Sloganov in drugih oglasnih ali trženjskih besedil ni mogoče preprosto prevesti. Za promocijo storitev podjetja prevajalec v celoti prilagodi sporo-

čilo ciljnemu občinstvu. Ustvaril bo privlačno in učinkovito sporočilo za dobro komunikacijo s ciljnim občinstvom. V popolnoma novem besedilu, napisanem posebej za določen trg, bodo zajeti namen, kontekst, slog, ton in čustva izvirnika. Prevajalec torej manipulira z jezikom, podobami ter jezikovnimi in kulturnimi odtenki.

Agencije so navedle, da uporabljajo transkreacijo za prevajanje ali adaptacijo sloganov, oglasov in oglasnih desk, naslovov (npr. televizijskih oglasov, naslovov filmov in knjig, interaktivnih zaslonov itd.), drugih vsebin, ki nagovarjajo čustva uporabnikov, pogovornih zapisov v blogih, vsebin z vprašanji in odgovori (npr. glasovno iskanje). Hvalijo se s tem, da imajo ustvarjalno ekipo profesionalnih prevajalcev in jezikoslovcev, ki tekoče govorijo jezik ter dobro poznajo kulturo ciljnega trga oziroma panogo in lahko vodijo vse faze postopka transkreacije. Delo prevajalca je analizirati vsebino in zahteve izvirnega jezika. Ugotavlja, v kolikšni meri se izvirno besedilo razlikuje od besedila, ki ga je treba ustvariti, v smislu jezika, kulture in ciljne skupine. Poskuša ustvariti eno ali več različic besedila v ciljnim jeziku, da bi bil dosežen enak učinek na ciljno tržno občinstvo in da bi bil sprožen enak odziv kot v primeru izvirnega besedila na izvirnem trgu. Končno besedilo je popolnoma prilagojeno ciljni skupini in njenemu trgu. Agencija Lionbridge (<https://www.lionbridge.com/>) med primeri uspešne transkreacije navaja serijo blogov v osmih delih z naslovom »Going Global 101«. Ker so se jezikovni strokovnjaki zavedali, da oznaka »101«, ki je v angleščini pogosto v rabi za označevanje začetnih vsebin, ne bo nujno nagovorila mednarodnih bralcev, so se pri pripravi serije za nemške bralce namesto za dobesedni prevod »Globale Präsenz 101« odločili za transkreacijo »Internationalisierung leicht gemacht« oziroma

»L'internationalisation simplifiée« v francoščini, da bi bili zvesti prvotnemu sporočilu.

Eden od ciljev transkreacije je torej ustvariti spletno vsebino, ki bo dosegla ciljno občinstvo. Ocenjuje se, da bodo morala podjetja, zlasti tista, ki poslujejo na mednarodni ravni, v prihodnjih letih za optimizacijo rezultatov v iskalnikih ustvariti kakovostno vsebino, specifično za vsak ciljni trg. V ta namen prevajalske agencije predlagajo strategijo naravnega sklicevanja, ki naj bi omogočala uvrstitev na vrh Googlovih rezultatov iskanja. Menijo, da se bo s pojavom Googlovega algoritma BERT (angl. Bidirectional Encoder Representations from Transformers) povečalo število iskalnih poizvedb v naravnem jeziku z zapletenejšimi besednimi zvezami in vprašanji. Ta algoritem lahko razlaga dolga vprašanja in učinkoviteje obdeluje razmerja med besedami, tako da določi kontekst iskanja. Agencija Lionbridge na primer usposablja zaposlene v podjetjih glede mednarodnih blagovnih znamk za doseganje odličnih rezultatov SEO. Med drugim se osredinja na posebnosti različnih trgov, saj so rezultati za isto temo pogosto različni. Navaja primer iskanja električnih avtomobilov, kjer raziskava pokaže, da prebivalce Los Angelesa bolj skrbijo standardi emisij CO₂, medtem ko se prebivalci Quebeca bolj zanimajo za zimske zmogljivosti. Vprašanja za isto temo se torej zelo razlikujejo, rezultati pa naj bi usmerjali izbiro lokalnih vsebin. Tako je transkreacija pristop k dodajanju ključnih besednih zvez spletni vsebini, ki upošteva analizo SEO. Prevajanje in SEO sta dve bistveni veščini, ki zagotavljata, da je vsebina večjezičnega spletnega mesta dobro vidna v iskalnikih.

Agencije, ki se ukvarjajo s transkreacijo, poustvarijo torej vsebino za ciljni jezik in trg, pri tem pa ohranijo njen ustvarjalni in čustveni vidik. Nudijo storitve lokalne ocene in dolo-

čijo najboljši pristop, ki združuje ustvarjanje vsebine za ciljni trg, transkreacijo in (ali) prevajanje, da strankam zagotovi optimalne rezultate SEO. Transkreacija se pokaže kot proces sodelovanja med dvema ali več prevajalci. Pri oglaševalski kampanji z večjezično distribucijo poskušajo agencije odgovoriti na naslednja vprašanja: kakšne so vrednote blagovne znamke naročnika/podjetja? Kakšna je glavna ideja oziroma sporočilo blagovne znamke? Kako ga želijo predstaviti mednarodnemu občinstvu? Kakšen je kontekst transkreacije: ali gre za slogan, naslov knjige, televizijski oglas? Ali je treba naslove spletnega mesta, ki ga je treba prekvalificirati, lokalizirati? Ali je treba prevedeno vsebino optimizirati za ustrezno in učinkovito iskanje na regionalnem trgu? Agencije prav tako poudarjajo, da se pri transkreaciji poskuša zvesto prenesti glavno tržno sporočilo izvirne vsebine; spoštovati in ponoviti slog izvirne vsebine; ustvariti vsebino, ki se čim bolj izogiba kopiranju izvirne vsebine; uporabiti izvirno vsebino kot referenco za doseg ciljne vsebine, ki ni prevod, temveč ustvarjena vsebina; zagotoviti, da je vpliv ciljne vsebine na ciljni trg na enaki ravni kot v izvirni vsebini; prilagoditi sporočilo ob upoštevanju lokalnih in kulturnih posebnosti; ustrezno in primerno uporabiti slike za ciljni trg; uporabiti ustrezno terminologijo in ključne besede; učinkovito komunicirati s ciljnim občinstvom (ton, izrazi).

Zaključek

Nekateri pristopi, ki jih predlagajo prevajalske agencije, so skupni tako lokalizaciji kot transkreaciji. Ti so naslednji: najprej se s stranko opravi sestanek, na katerem se ob upoštevanju gradiva pripravi *brainstorming*. Cilj je opredeliti točke, povezane z oblikovanjem, redakcijo, lokalizacijo ali s trans-

kreacijo. Obstaja nekaj jezikovnih in komercialnih vprašanj: ali naj se, z izjemo angleščine, uporablja tikanje ali vikanje? Kakšna je starost občinstva ciljnega trga? Ali je treba besedilo ali slogan preoblikovati in prilagoditi ciljnemu jeziku ali kulturi? Za katero vrsto besedila gre? Kaj je glavno sporočilo, ki ga želimo posredovati ciljni skupini? V kakšnem tonu in slogu želimo komunicirati s ciljnim občinstvom (formalno, pogovorno, humorno itd.)? V kateri obliki želimo poslati ciljno besedilo? Ali obstajajo omejitve glede dolžine besedila? Ali je na voljo referenčno gradivo? Ali obstajajo na primer ključne fraze ali navodila za slog, jezik in terminologijo?

Tuje prevajalske agencije poudarjajo, da prevajalec poskuša besedilo napisati na novo, v mislih ima ciljno občinstvo, zato besedilo prilagodi regionalnim kulturnim posebnostim ciljnega občinstva. Vendar je cilj faze transkreacije poleg pretvorbe besedila tudi njegova sprememba, da se ustvarita čustvena izkušnja in povezava z zelo specifičnim ciljnim občinstvom. To lahko doseže celo končno raven, ko ekipa v ciljni državi predlaga razvoj ali celo neposredno prilagoditev lokalne vsebine. Agencije navajajo, da so prevajalci, strokovnjaki za lokalizacijo in transkreacijo dvojezični ali večjezični, medtem ko so strokovnjaki za transkreacijo specializirani tudi za lokalizacijo trženja, pisanje besedil in oblikovanje trženja blagovnih znamk, zanje pa sta značilna tudi široka kulturna zavest ter globoko razumevanje jezikovnih in kulturnih odtenkov. Dodajajo, da se prevajalci izogibajo uporabi prevajalske programske opreme za strategije lokalizacije in transkreacije, saj prevajalniki še vedno prevajajo besedo za besedo, ne da bi upoštevali pomenske odtenke ali neskladje sintakse jezika. Ne morejo prevesti idiomatike jezika ali prilagoditi kulturne reference oziroma besedne igre. Prav tako ne morejo opravljati dela (ponovnega) ustvarjanja, ki je običaj-

no rezervirano za oglaševalce. Tako se izognejo jezikovnim ali kulturnim nesporazumom, skrajšanju sporočila, pa tudi napakam, ki bi lahko vplivale na promet podjetja in ugled stranke. In končno, transkreacija je še posebej uporabna za trženjske in oglaševalske funkcije v podjetju. Te vključujejo znamčenje in promocijo, spodbujanje ohranjanja strank, korporativno komuniciranje znotraj in zunaj podjetja itd.

Jezikovna in kulturna razsežnost sta zato nepogrešljivi sestavini lokalizacije in transkreacije. Tržna in oglaševalska besedila uporabljajo bolj ustvarjalno, včasih bolj pogovorno in včasih knjižno rabo jezika. Poleg temeljitega poznavanja jezika se lahko pri oglaševalskih prevodih vključijo metafore ali bogatejše semantično sporočilo, sinonimi in različne stilistične figure. Pri imenu blagovne znamke je treba med drugim preveriti, kako se izgovori, ali je konotirano (negativno oziroma zunaj trga), kako se dojema logotip (v skladu s podobo, ki jo želimo posredovati, glede na barve, oblikovanje in tudi glede na transliteracijo imen izdelkov). Če je treba, se opredelijo prve spontane asociacije.

Enako pomemben je tudi kulturni dejavnik. Paziti je treba na kakovost prevodov. Sporočilo mora biti popolnoma razumljivo in prilagojeno kulturi ciljne skupine. Prevajanje kulturno obarvanih oglaševalskih kampanj v tuji jezik je zato občutljiva naloga. Z vidika kakovosti se agencije sklicujejo na sisteme upravljanja kakovosti in certifikate, kot so ISO 9001, ISO 17100, NF EN 15038:2006 itd. Vodenje in organizacija prevajalskega dela potekata v skladu z načeli standarda kakovosti ISO 9001, sistema upravljanja, ki zagotavlja, da so vse informacije o projektu kadar koli dostopne po področju za stranke. Standard ISO 17100 je tudi omenjen kot poseben standard za prevajalske storitve. Njegova glavna značilnost

je, da morata prevod za overitev prevesti in pregledati dva neodvisna strokovna prevajalca. Agencije uporabljajo tudi profesionalno trženjsko programsko opremo za vzdrževanje podatkovnih zbirk prevodov strank, kar je v pomoč pri ohranjanju dosledne rabe terminov v besedilih. Te jezikovne tehnološke rešitve lahko med drugim obdelujejo datoteke v programih InDesign in Illustrator ter omogočajo večjezične storitve DTP v rekordnem času. Storitve transkrecije so prav tako pomembna razširitev ponudbe SEO in večjezičnega trženja.

Ne nazadnje morajo biti profesionalni prevajalci po mnenju agencij poleg poznavanja jezika specializirani tudi za trženje, saj je podjetjem povezava med oddelki za lokalizacijo in trženjem v pomoč. Zaradi vse večjega pomena jezika, kulturnega prilagajanja in tržno specifičnih nakupnih vzorcev je opaziti, da lokalizacija spodbuja digitalno preobrazbo in mednarodno gospodarsko rast.

Reference

Armstrong, Gary. 2007. *Principes de marketing*. Paris: Pearson Education.

Bastin, George L. 2019. *Adaptation*. *Routledge Encyclopedia of Translation Studies*: 10–14.

Bourdieu, Pierre. 2002. *The Social Conditions of the International Circulation of Ideas*. *Actes de la recherche en sciences sociales* 145: 3–8.

de Mooij, Marieke K. 2005. *Global Marketing and Advertising: Understanding Cultural Paradoxes*. Thousand Oaks: Sage.

Gaballo, Viviana. 2012. Exploring the boundaries of transcreation in specialized translation. *ESP Across Cultures*, 9: 95–113.

Gambier, Yves. 2010. Translation strategies and tactics. *Handbook of translation studies*, 1: 412–418.

Gouadec, Daniel. 2009. *Guide des métiers de la traduction, de la localisation et de la communication multimédia*. Paris: Maison du dictionnaire.

Guidère, Mathieu. 2008. *La Communication multilingue: traduction institutionnelle et commerciale*. Louvain-la-Neuve: De Boeck Université.

Guidère, Mathieu. 2009. De la traduction publicitaire à la communication multilingue. *Meta* 54, 3: 417–430.

Guidère, Mathieu. 2010. Les nouveaux métiers de la traduction. *Hermès, La Revue* 56, 1: 55–62.

Jolivot, Anne-Gaëlle. 2013. *Marketing international*. Paris: Dunot.

Katan, David. 2016. Translation at the cross-roads: Time for the transcreational turn? *Perspectives* 24, 3: 365–381.

Mangiron, Carmen; O'Hagan, Minako. 2006. Game Localisation: Unleashing Imagination with "Restricted" Translation. *The Journal of Specialised Translation* 6: 10–21.

Morón, Marián, Calvo, Elisa. 2018. Introducing Transcreation Skills in Translator Training Contexts: A Situated Project-Based Approach. *The Journal of Specialised Translation* 29: 126–148.

Pedersen, Daniel. 2014. Exploring the Concept of Transcreation – Transcreation as “More than Translation”? *Cultus: the Intercultural Journal of Mediation and Communication* 7: 57–72.

Penteliuc-Cotosman, Luciana. 2020. La traduction publicitaire à l'ère du digital. *Professional Communication and Translation Studies* 13: 105–114.

Pym, Anthony D. 2004. *The Moving Text. Localization, translation, and distribution*. Amsterdam, Philadelphie: John Benjamins.

Rike, Sissel Marie. 2013. Bilingual corporate websites - from translation to transcreation? *Journal of Specialised Translation* 20: 68–85.

Risku, Hanna, Pichler, Theresa; Wieser, Vanessa. 2017. Transcreation as a translation service: Process requirements and client expectations. *Across Languages and Cultures* 18: 53–77.

Schäler, Reinhard. 2015. Localisation et traduction ». *Handbook of Translation Studies* 1: 209–214.

Valdéron, Roberto A. 2010. Translation in the informational society. *Across Languages and Cultures* 11, 2: 149–160.

Vaupot, Sonia. 2020. Translation and language localization of tourism websites. *Language and culture in the intercultural world*. Cambridge Scholars Publishing: 69–81.

Vrontis, Demetris, Thrassou, Alkis. 2007. Adaptation Vs. Standardisation in International Marketing - The Country-of-Origin Effect. *Innovative marketing* 3, 4: 7–21.

UDK: 930.85(497.4):929Erich L.
1.04 strokovni članek

Helena Janežič

univ. dipl. prof. zgod., univ. dipl. bibl.
(Narodna in univerzitetna knjižnica)
(Turjaška ulica 1, 1000 Ljubljana, Slovenija)
helena.janezic@nuk.uni-lj.si

Ehrlich in zavest slovenske državnosti

Izvleček: Sanje naroda o lastni državi so bile dolga stoletja tudi sanje Slovencev. Čeprav segajo korenine slovenskega povezovanja v zgodnj srednjeveško Karantanijo, so naši slovenski predniki po koncu karantanske države skoraj tisoč let živeli razdrobljeni med različne dežele in tudi države. Prve politične zahteve po skupni entiteti vseh pripadnikov slovenskega naroda so prvič zapisali marca 1848, v letu pomladi narodov.

Z jasno mislijo o samostojni slovenski državi je prvi nastopil dr. Lambert Ehrlich, ki je o samostojni Sloveniji govoril že leta 1933 v pridigi na Svetih Višarjah, konec leta 1941 pa je oblikoval ilegalni politični program z naslovom *Slovenski problem*, v katerem je med možnostmi predvidel Slovenijo kot samostojno državo. Dokument predstavlja ključno besedilo slovenske osamosvojitvene misli, ki je z Ehrlichovim umorom in zmago komunistične revolucije po drugi svetovni vojni skupaj z Ehrlichovimi učenci in drugimi migranti odšla na tuje. Veliko prej kot v domovini je dobila pomen edine, za razvoj slovenskega naroda sprejemljive rešitve.

Ključne besede: samostojna Slovenija, Slovenski problem, Višarska Slovenija, Slovenska deklaracija.

Ehrlich and the Consciousness of Slovenian Statehood

Abstract: Like every nation, the Slovene people were for centuries dreaming of having their own state. The roots of Slovene integration go back to early medieval Carantania; however, after the end of its existence, our Slovene ancestors lived dispersed among different lands and countries for almost one thousand years. The first political requirements for a common entity of all members of the Slovenian nation were first written down in March 1848, during the year of the Spring of Nations.

Dr Lambert Ehrlich was the first to unambiguously express the idea of an independent Slovenian state. As early as in 1933, he spoke about an independent Slovenia in his sermon at the mount of Svete Višarje. At the end of 1941, he created an illegal political programme entitled *The Slovenian Problem*; in one of his options, he envisioned Slovenia as an independent state. This document is the key text of the Slovenian independence thought. With Ehrlich's murder and the victory of the communist revolution after the Second World War, the idea of independence left for abroad together with Ehrlich's students and other migrants. There, much earlier than in its homeland, his thoughts for independence became the only acceptable solution for the development of the Slovenian nation.

Key words: Independant Slovenia, Slovenian problem, Višarje's Slovenia, Slovenian declaration.

Uvod

Slovenci živimo v svoji nacionalni državi dobrih trideset let. Željo stopiti na samostojno pot smo izrazili na plebiscitu, kjer je »ZA« samostojno in neodvisno državo Slovenijo glasovalo 88,5 % vseh volivcev oziroma 95 % tistih, ki so se plebiscita udeležili (Starman 2010, 44). Želja biti gospodar na svojem, je zapisana že v naše gene, a čeprav segajo korenine slovenskega povezovanja v zgodnjesrednjeveško Karantanijo, so naši predniki po koncu karantanske države skoraj tisoč let živel razdrobljeno med različne dežele in tudi države.¹ V dolgi in bogati zgodovini našega bivanja na tem prostoru ni bilo vedno pogojev ali pa volje, da bi do take uresničitve prišlo. Potreben je bil tudi poseben nasmeh zgodovine in čas pred dobrimi tridesetimi leti je bil tak milostni čas, ko so – lahko bi tako rekli – tudi vse zvezde prav stale. Pa vendar je bila pot do plebiscitarne odločitve o samostojnosti in nato izvedbe te volje velike večine Slovencev tlakovana z ubesedenimi mislimi in dejanji naših prednikov, ki so z jasnim pogledom videli slovensko prihodnost le v lastni državi.

- 1 Nastanek Karantanije na začetku 7. stoletja je povezan s Samovo plemensko zvezo (623–658) in predstavlja prvo slovansko državno tvorbo. Ime je dobila po pokrajini onstran Karavank in je kot politična tvorba verjetno segala tudi v del današnjega slovenskega ozemlja, njeno politično in versko središče pa je nastalo na Gosposvetškem polju. Notranjepolitične samostojnosti Karantanije, ki se je poleg očitne jezikovne kulture, pravnih običajev in navad kazala predvsem v volitvah lastnih knezov, je bilo konec okoli leta 828. Poseben obred ustoličevanja knezov pri Krnskem gradu na knežjem kamnu pa je v slovenskem jeziku potekal vse do leta 1414.

Prva politična zahteva v pomladi narodov

Zavest o bivanju vseh Slovencev znotraj ene entitete je bila kot politična zahteva prvič izpostavljena v letu pomladi narodov, torej leta 1848, s programom *Zedinjena Slovenija*,² odmevala pa je spet v *Majniški deklaraciji*³, prebrani leta 1917 v dunajskem parlamentu, in kot ideja o slovenski samostojnosti previdno vznikala v dvajsetih letih prejšnjega stoletja. Za prvo zahtevo po samostojni slovenski državi bi lahko šteli zapis literata Boža Voduška v glasilu slovenskega katoliškega dijaštva *Križ na gori*: »Lastna država je za narod enak ideal kakor za poedinca osebna svoboda. Ona je za narod ravno tako nujna zapoved samospoštovanja kakor za poedinca.« (Vodušek 1927, 108)⁴ Vodušek je prihodnost Slovenije videl

- 2 Zahteve po zedinjeni/združeni Sloveniji so 29. marca 1848 prinesle *Kmetijske in rokodelske novice* v prispevku pod naslovom *Slava Bogu na višavah in na zemlji mir ljudem dobrega serca!*. Spisal jih je v množici aktivnih narodnih buditeljev najbolj agilen celovski stolni dekan Matija Majar - Ziljski in veljajo za prvi slovenski politični program. Glavna zahteva programa je bila združena Slovenija. Namesto razdrobljenosti na dežele Kranjsko, Štajersko, Primorsko in Koroško so zahtevali skupno kraljevino Slovenijo v okviru Avstrijskega cesarstva in enakopravnost slovenskega jezika v javnosti.
- 3 Leta 1917 je v Avstro-Ogrski ponovno oživel parlamentarno življenje, državni zbor se je sestel prvič po letu 1914. V imenu slovenskih, hrvaških in srbskih poslancev v dunajskem parlamentu, povezanih v Jugoslovanski klub, je njihov predsednik Anton Korošec 30. maja 1917 v državnem zboru prebral skupno izjavo, imenovano Majniška deklaracija. Z njo so zahtevali združitev Južnih Slovanov, živčih v monarhiji, v avtonomno enoto. V deklaracijskem gibanju, široki akciji po vsem slovenskem ozemlju, so v podporo izjavi zbrali okoli 200.000 podpisov.
- 4 Pesnik, prevajalec, jezikoslovec in mislec Božo Vodušek (1905–1978) je

v enakopravni federaciji, pisatelj in politik Anton Novačan pa je že nekoliko pred njim predlagal konfederativno zvezo s suverenimi republikami Hrvatov, Srbov in tudi Bolgarov (Grdina 2022, <https://enciklopedija-osamosvojitve.si>).⁵ Idejo o samostojni slovenski državi so poznali tudi v stranki SLS ves čas obstoja stare Jugoslavije, vendar ta ni bila nikoli sestavni del njenega uradnega programa (Granda 2022, 271). V zvezi z razvojem slovenske osamosvojitvene misli omenimo še predvojne komuniste, ki so zastopali federalno državno ureditev. Vsekakor pa samostojna Slovenija ni bila želja komunističnega vodstva, saj ta, kakor je bilo izrečeno nekaj desetletij kasneje, tudi nikoli ni bila njihova »intimna opcija«. Rešitev nacionalnega vprašanja je komunistom pomenila zgolj orodje za doseg političnih ciljev. Izstopajo pa nekateri posamezniki, med njimi Tržačan Vladimir Martelanc⁶, ki je zastopal »načelo o brezpogojni pravici Slovencev do samostojne države, vključno z odcepitvijo in ustanovitvijo samostojne republike« (Granda 2022, 273).

v mladosti pripadal mladinskemu katoliškemu prenovitvenemu gibanju, ki se je na Slovenskem najmočneje utelesilo v krogu revij *Križ na gori* (1924/1925–1926/1927) in *Križ* (1928–1930). Skupina je po glasilih dobila ime križarji.

- 5 Pisatelj in politik Anton Novačan (1887–1951) je že v mladosti pripadal celjskim narodnjaškim in neoslovanskim krogom. V dvajsetih letih se je njegovo politično gibanje preobrazilo v Slovensko republikansko stranko in čedalje odločneje zagovarjalo samostojno slovensko državnost. Sicer v konfederaciji z drugimi južnoslovanskimi narodi, vendar bi Slovenija po njegovem mnenju morala imeti tako lastno vojsko kot svoj denar.
- 6 Predvojni komunist, politik in publicist Vladimir Martelanc (1905–1944) je svoje življenje zaključil v koncentracijskem taborišču v Franciji.

Ehrlichova Višarska Slovenija

Omenjeni preobrati in oživitev programa, ki je bil prvič predstavljen leta 1848, predstavljajo zasuk v slovenski zgodovini in drobna rodovitna zrna, ki so naznanjala spremembe. Seme je bilo posejano in brez dvoma lahko zapišemo, da segajo korenine jasno zapisane ideje o neodvisni slovenski državi v drugo in tretje desetletje 20. stoletja. Napajajo se v Akademskem klubu Straža, ki je združeval katoliške študente in ga je leta 1937 ustanovil in vodil dr. Lambert Ehrlich. Rodil se je v Žabnicah v Kanalski dolini pod Svetimi Višarjami⁷ in tej božji poti je že od svoje zgodnje mladosti posvečal veliko pozornost. Svete Višarje – gora na stičišču, svetilnik na skali, v katero butajo valovi slovanskih, germanskih in latinskih ljudstev – so v času med obema vojnama predstavljale odmaknjeno oazo, kjer so se Slovenci lahko zbirali, saj to zaradi pritiskov v določenem obdobju ni bilo mogoče niti v Ljubljani, kaj šele na Koroškem ali v krajih, ki so po letu 1920 pripadli Italiji. Tja je bil po objavi razglasa »*Kaj Slovenci terjamo!*«⁸ že leta 1848 pregnan Matija Majar Ziljski.

- 7 Pred prvo svetovno vojno so živeli v Kanalski dolini, ki je do konca prve svetovne vojne oziroma do podpisa Saintgermainске mirovne pogodbe leta 1919 spadala pod avstro-ogrsko monarhijo, kjer so bili skoraj izključno pripadniki slovenske in nemške narodnosti. Še sredi 19. stoletja so bile občine Žabnice, Ukve in Lipalja vas popolnoma slovenske, občina Tablja (Pontebba) popolnoma nemška, v Naborjetu in Trbižu pa so prevladovali nemško govoreči prebivalci. Do prve svetovne vojne je bil proti Slovincem usmerjen asimilacijski oziroma germanizacijski pritisk, po priključitvi Italiji pa je pritisk prihajal z italijanske strani (Pahor 1987, 321).
- 8 Letak »*Kaj Slovenci terjamo!*« je bil ljudstvu namenjen letak, ki je natančneje razložil idejo zedinjene Slovenije, ki je bila javno prvič objavljena v letu 1848. Matija Majar je konec marca sestavil peticijo s programom *Zedinjena Slovenija*, ki je bila naslovljena na cesarja, med

Dr. Ehrlich je leta 1910 v Celovcu izdal knjigo *Svete Višarje* (Ehrlich 1910), ki zanj niso predstavljale le Marijine božje poti, temveč tudi duhovno, kulturno, geografsko in narodnopolitično središče, iz katerega izhajajo dobrine tako za slovenski kot za ostale narode. Odločilno sta ga zaznamovala tudi njegovo koroško poreklo in življenje v koroškem okolju. Določalo je njegovo vero v slovenski narod in odpor proti nemškemu hegemonizmu ter krepilo zvestobo ideji zedinjene/združene Slovenije in mu širilo pogled na Slovence v vsem etničnem prostoru.

Po posvetitvi se je ob duhovniškem delu posvečal tudi prosvetno-političnemu delovanju med svojimi rojaki na Koroškem in bil zaradi poznavanja razmer kot izvedenec leta 1919 imenovan za člana jugoslovanske delegacije na mirovni konferenci v Parizu.⁹ Tine Duh, eden od Ehrlichovih učencev in velik zagovornik slovenske osamosvojitvene misli,¹⁰ je menil,

Ljudstvom pa je krožila v prepisih. Letak je bil natisnjen 5. aprila 1848 in najverjetneje priložen *Kmetijskim in rokodelskim novicam* 10. maja tega leta.

- 9 Po koncu prve svetovne vojne so se januarja 1919 na mirovni konferenci v Parizu sestali predstavniki 32 držav, o vseh pomembnejših sklepih pa je odločal svet »velikih pet«, to je Velike Britanije, Francije, Kraljevine Italije, ZDA in Japonske. Kot del jugoslovanske delegacije so na konferenci sodelovali tudi slovenski predstavniki. Slednji so se zavzemali predvsem za ohranitev enotnosti slovenskega naseljitvenega prostora, ki so ga želeli obvarovati pred prevelikim razkosanjem na posamezne države. Slovenska delegacija, ki je bila strokovno izjemno dobro podkovana, pa je bila po prihodu v Pariz hitro soočena z mednarodnopolitično stvarnostjo. Ključna posledica pariške mirovne konference za Slovence je bila izguba kar 39 odstotkov etničnega ozemlja.
- 10 Tine Duh je s somišljeniki v Buenos Airesu ustanovil društvo Slovenski dom, ki je izdajalo glasilo *Slovenska pot*, kasneje pa je sodeloval še pri glasilu argentinskega Slovenskega državnega gibanja *Smer v sloven-*

da naj bi Ehrlich prišel do spoznanja o nujnosti samostojne slovenske države že na pariški mirovni konferenci. Tam je »osebno spoznal mehanizme delovanja svetovne diplomacije ter se je lahko prepričal, kako smo Slovenci malo poznani po svetu« (Duh 1984, 1). Predvsem pa je videl, kako malo šteje narod, če nima svoje države in si zanjo niti ne prizadeva. Že kot bogoslovec v Innsbrucku je razmišljal o pomenu vere za narodnost in razvijal svoj pogled na slovensko narodno samostojnost, izkušnja s pariške mirovne konference pa je nedvomno izoblikovala njegov strateško domišljen in dokaj jasno izdelan pogled na položaj slovenskega naroda v Evropi. Pripadnost narodu je trdno povezoval s pripadnostjo veri, slovensko narodno vprašanje pa je povezoval z odporom proti nacionalsocializmu in boljševizmu.

Leta 1922 je postal profesor na Teološki fakulteti v Ljubljani, članici leta 1919 ustanovljene ljubljanske univerze, kjer je predaval primerjalno veroslovje in apologetiko. Okoli sebe je zbiral aktivnejše katoliške študente in jih vključeval v misijonsko dejavnost. Škof Rožman ga je 23. marca 1931 uradno imenoval za študentskega duhovnika (duhovnika za akademike) (Juhant 2022, 126). Že zgodaj je opazil širjenje komunističnih idej med katoliško mladino in poskušal študente usposablјati za enakopraven nastop zoper komunistične celice na univerzi. Njegovo glavno orodje sta bila njegov duhovni profil in zgled. Udeleževal se je študentskih zborovanj v okviru katoliških akademskih društev in predstavljal krščanska stališča ter zavračal komunistične ideje, čeprav mu je to prineslo neprijetnosti in zasramovanja.

Poudarjal je pomen verske in narodnostne vzgoje ter ob tem razvijal in širil idejo samostojne Slovenije. Zanj je nav-

sko državo.

duševal mlade, ki so se okrog njega zbirali na Svetih Višarjah, kjer je imel leta 1933 znamenito pridigo, v kateri je z jasno ostrino zagovarjal samostojno in združeno Slovenijo: »Ni naključje, da smo se zbrali prav tukaj, marveč je to božja volja. Božja volja nam tukaj, na Svetih Višarjah, razodeva, kaj je naloga Slovencev na zemlji, kjer živimo. Ob temeljih te svete gore se stikajo tri poglobitna evropska plemena. Njihovi valovi, prihajajoči od juga, severa in vzhoda, bi udarili skupaj prav tu. Romani, Germani in Slovani bi prav tukaj skušali riniti drug drugemu mejnike nazaj. A naši očetje so bili modrejši od vojskovodij in politikov. Namesto mejnika so postavili na ta otok med tremi narodi cerkev. To je edini mejnik v Evropi, ki narodov ne loči, marveč jih združuje. Danes je tak mejnik vsa naša domovina. Slovenija mora biti mejnik, ki druží in veže jug s severom in vzhod z zahodom. Sama ne sme biti ne eno ne drugo ne tretje. Ostati mora mejnik, ki druží – kakor Svete Višarje. To je božja volja! To nalogo bo mogla Slovenija izpolnjevati samo v svobodi, ne pod gospodarjem, ki bi sedel bodisi na jugu ali na severu, na vzhodu ali na zahodu! Božja volja je, da mi vsi za to svobodo delamo. In božji volji se ne sme nihče izmikati!« (Čuješ 1992, 146–147)¹¹ Čuješ, ki je bil z Ehrlichom ves čas svojega akademskega življenja v Ljubljani tesno povezan, še zapiše, da je »v teh kratkih, preprostih stavkih dejansko obsežena vizija bodočnosti slovenskega naroda, slovenske zemlje in zgodovinsko poslanstvo, ki ga po božji volji ima slovenski narod v srcu Evrope. Z vrha Svetih Višarij, izpred Marijine cerkve na gori, ob katere vznožju se stikajo tri evropska plemena in tri evropske kulture, je rajni prof. Ehrlich svojim študentom z njemu lastno ognjevi-

11 Pridiga je delno objavljena v knjigi *Dr. Lambert Ehrlich, Stražar naših svetinj*, ki jo je leta 1992 v Kanadi skupaj s številnimi sodelavci pripravil Rudolf Čuješ.

tostjo in prepričevalnostjo slikal geopolitični položaj slovenske zemlje in jim dokazoval, da bo Slovenija mogla to svoje poslanstvo izpolnjevati samo, če bo prosta vsakega tujega gospodstva, samo v svoji svobodni slovenski državi.« (Čuješ 1992, 146–147)

Ehrlichova ideja o samostojni Sloveniji se je v zgodovino zapisala kot *Višarska ideja* ali *Višarska Slovenija*. Z Ehrlichom so Svete Višarje postale nekakšna sveta gora slovenstva, kjer je bila prvič jasno in odločno izražena ideja o samostojni slovenski državi, ki ne bo vključena v nekakšno federacijo ali povezana v konfederacijo, temveč bo povsem samostojna politična entiteta. Slovenijo je zaradi njene lege na stiku treh večjih evropskih jezikovnih skupin Ehrlich videl tudi kot evropski povezovalni element. Poudarjal je, da se bo slovenski narod ohranil le, če bo tudi samostojna država Slovencev v prihodnji evropski ureditvi postala njen aktualni sestavni del.

Na tej duhovno-geografski osnovi je Ehrlich gradil vizijo slovenstva in slovenske države tudi v zahtevnih časih okupacije. Čeprav je Ehrlichov pogled na slovenstvo dozorel že pred začetkom vojne, pa to vendarle ni pomenilo, da se je v tistem času zavzemal za razbitje jugoslovanske države. Zavedal se je, da se tako pomembna vprašanja rešujejo le ob večjih mednarodnih prelomnicah. In tak prelomni trenutek je napočil z okupacijo in razkosanjem Jugoslavije ter njenim dejanskim razpadom. Po njegovem prepričanju je tedaj nastopil primeren čas za vzpostavitev slovenske državnosti.¹²

12 Pragmatično plat Ehrlichovega pogleda na rešitev slovenskega nacionalnega vprašanja je leta 2001 na Ehrlichovem simpoziju v Rimu predstavil zgodovinar Godeša (Godeša 2002, 279–308).

Pavle Verbič, eden od stražarjev, ki je po vojni skupaj z Jožetom Kesslerjem in Tinetom Duhom v Argentini deloval v smeri slovenske države, je v pismu Ivanu Casermanu leta 1962 zapisal: »Ehrlich je bil vedo realist in, dokler je bila Jugoslavija, je videl smisel oziroma pravilnost slovenske borbe za samoupravo. Ko je ta razpadla, je predlagal samostojno slovensko vlado za vodstvo med vojno. Za bodočnost pa je predlagal, v skladu s tedanjo »blokovsko« miselnostjo, vključitev Slovenije v Intermarij, kjer bi bila možna eventualno še tesnejša zveza med Slovenci, Hrvati in Srbi.«¹³

Jugoslovanska vlada je prek Črne gore zbežala v begunstvo, za dr. Ehrlicha pa nazadnje na vladnem letalu za umik ni bilo prostora. Morda se je moral, namesto da bi z vlado odšel v tujino, vrniti v Ljubljano tudi zato, ker bi v mednarodnem okolju preveč vneto zagovarjal slovenske interese. Zagotovo je tudi njegov znameniti stavek, ki ga je izrekel po vrnitvi v Ljubljano maja 1941: »Nikdar več Jugoslavije!« (Jurčec 1973, 7)¹⁴, posledica razočaranja nad razvojem dogodkov.

Po ponesrečenem umiku s kraljevsko vlado v tujino se je Ehrlich v Ljubljani sestal z banom Natlačenom in ga poskušal prepričati v ustanovitev podtalne slovenske vlade. Dr. Ciril Žebot, tesen Ehrlichov sodelavec pri Akademskem klubu Straža in njegov naslednik, je precej kasneje opisal Ehrlichovo delovanje in potek dogodkov, kar je povzel z naslednjimi besedami: »Slovenija je sedaj prepuščena popolnoma sama sebi, brezpravju okupacije in svojemu trpljenju. Nikjer

13 NŠAL – Nadškofijski arhiv Ljubljana. Zbirka dr. Lamberta Ehrlicha (Ehrlich), f. 110/A.

14 Predavanje o slovenstvu, ki ga je imel Ehrlich na študijskem tečaju za študente pri jezuitih v cerkvi sv. Jožefa, je po Jurčevevemu spominu izzvenelo v vzklik *Nikdar več Jugoslavije!*.

ni nobene konkretne jugoslovanske oblasti, nikjer njenih predstavnikov, ne organizacije. Česar narod v tem trenutku predvsem potrebuje, je podtalna slovenska vlada za modro vodstvo vsega zapuščenega in preganjanega naroda in program za zedinjeno Slovenijo v svobodni slovenski državi po zavezniški zmagi. Pristavil je še, da je pri rokah zrela mladina, ki samo čaka navodil, da gre na to odrešilno delo.« (Žebot 1988, 201–228)

Ehrlich je jasno uvidel, da je vodstvo Jugoslavije v ključnem trenutku svoje narode pustilo na cedilu. 24. novembra 1941 je oblikoval ilegalni politični program in ga naslovil *Slovenski problem*¹⁵, v katerem sta postavljeni zahteva po osvoboditvi vseh Slovencev izpod tuje oblasti in združitve vseh slovenskih pokrajin v slovensko državno enoto. Nastajal je poleti in jeseni pod vtisom nemškega uničevanja Slovencev ter rastoče napetosti v Ljubljanski pokrajini. Besedilo je bilo namenjeno mednarodni javnosti in naj bi ga posredovali slovenski predstavniki pri begunski kraljevi vladi. V *Slovenskem problemu* je predvidel tri možnosti povezovanja. Po prvi naj bi Slovenija skupaj s Hrvaško in Srbijo tvorila zvezo – konfederativno Jugoslavijo, ki bi se ji lahko pridružila tudi Bolgarija. Kot drugo možnost zapiše veliko srednjeevropsko konfederacijo med Baltikom, Jadranom in Egejem, ki je bila kasneje poimenovana Intermarij. Če se ne uresničila nobena od teh konfederacij, pa naj bi kot tretja možnost »Sloveni-

15 *Slovenski problem* je ohranjen v več različicah. Prva objava dokumenta v celotni, izvirni obliki, taka, kot jo je Ehrlich poslal v tujino, je shranjena v Arhivu Republike Slovenije (ARS III, Furlan, a. e. 6640–6642). V NUK (NUK, B II 2093) je shranjena različica, ki je bila v prostore takratne Državne študijske knjižnice poslana 12. decembra 1941 s pripisom »Poslano kot študija v prevdarek«. Ne vsebuje drugega dela in je od prvotne daljša za dve točki.

ja postala samostojna država, prava Švica Vzhodne Evrope, v zaledju Trsta, kot kulturna in gospodarsko-prometna vez med zapadno, srednjo in vzhodno Evropo ter Balkanom, z mednarodno zajamčeno nevtralnostjo in nedotakljivostjo» (ARS III, Furlan, a. e. 6640–6642).

Njegovo vizijo Slovenije kot članice Zveze kulturno samostojnih narodov in držav od Baltika do Jadrana in Egeja je Verbic ocenil za blok transverzalne Evrope, ki bi na miroljuben in prijateljski način povezoval evropsko tradicijo zahoda in vzhoda. Zvezo je videl kot močan jez proti germanskemu in boljševiškem imperializmu, odpravila bi medsebojna trenja slovanskih narodov, rešila gospodarski problem Podonavja, Slovencem pa bi z neposredno mejo s severnimi Slovani in z živo državnopravno vezjo zagotovil varnost njene severne meje. Z navdušenjem je opisal tudi Ehrlichov predlog, da naj bi prav Slovenija, »ki je zgodovinsko neobremenjena in ki ima res nedolžno število ljudi, da res nikogar ne ogroža«, postala sedež te velike evropske zveze (Verbic 1966, 308).

Besedilo *Slovenskega problema* je bilo prvič v celoti objavljeno v zborniku ob Ehrlichovem simpoziju v Rimu. Posebej je treba izpostaviti dve Ehrlichovi sklepni misli iz dokumenta, ki vizionarsko rišeta prihodnjo podobo Evrope in Slovenije: »Slovenski program izhaja iz dveh predpostavk, od katerih je odvisna sreča nove Evrope: da mora za vedno izginiti iz evropskega obličja prusovska zamisel nemškega rajha in da je treba iz vmesnega evropskega prostora odstraniti vzroke političnih, gospodarskih in kulturnih motenj, ki se je zaradi njih zrušila habsburška monarhija in versajski sistem nasledstvenih držav.« V drugi dodaja še: »Načela o ravnopravnosti vseh narodov, vsebovano v Atlantski izjavi so jamstvo, da bo takrat tudi slovenski narod končno do-

bojeval svojo tisočletno narodno pravdo.« (Godeša 2002, 279–308)

Kljub dejstvu, da je ban Natlačen zavrnil Ehrlichov predlog o ustanovitvi podtalne slovenske vlade, s katero bi v od tujcev razkosani deželi uvedli nekakšno nacionalno oblast, je Ehrlich nadaljeval pot po lastni zamisli. Illegalno glasilo Akademskega kluba Straža z naslovom *Slovenija in Evropa*, ki so ga stražarji začeli izdajati novembra 1941, kaže svež pristop do združene Slovenije in iskanja rešitve v povojni demokratični Evropi in »nikoli več Jugoslaviji«. Bolj kot na prelom z Balkanom usmerja na pomen vrnitve Slovenije nazaj v Evropo. V glasilu je 17. marca 1942 objavil *Slovensko deklaracijo*, v kateri, »izhajajoč iz enodušne volje slovenskega naroda, da hoče po sedanji vojni doseči popolno rešitev tisočletnega slovenskega vprašanja« (Ehrlich 1942, 1–2), zapiše ključen slovenski program v duhu evropskega povezovanja.

Zaključek

Ehrlichov ideal je bila suverena slovenska država. Dopusčal je Jugoslavijo in tudi deloval v njeno smer, dokler je obstajala, bil pa je med prvimi, ki je dojel in tudi jasno zapisal, da je treba slovensko vprašanje reševati in uresničevati v mednarodnem in ne jugoslovanskem okviru. Njegova zamisel med drugo svetovno vojno je bila tudi edina alternativa jugoslovanski rešitvi slovenskega nacionalnega vprašanja, uveljavitev njegovega principa o državotvornosti vsakega naroda pa je dejansko omogočila zlom evropskega komunizma. Njegova ideja o zvezi, ki sega od Baltika do Egeja, pa se bolj ali manj odslikava v današnji zvezi evropskih držav. Ehrlichov *Slovenski problem*, ki predstavlja eno ključnih besedil slovenske osamosvojitvene misli, je bil v povojni matični

domovini povsem neznan. V komunistični Sloveniji ni bilo prostora niti za Ehrlichovo truplo, kaj šele za njegovo idejo o samostojni Sloveniji. Pa vendar je ta živela naprej. V svet so jo ponesli pred komunistično oblastjo bežeči Slovenci ob koncu druge svetovne vojne, jo negovali in prelili na papir med knjižne platnice ter jo zapisovali v glasila in časopise ter tako pripomogli, da je pred dobrimi tridesetimi leti postala resničnost.

Reference

ARS – Arhiv Republike Slovenije, III. *Slovenski problem*. Furlan, a. e. 6640–6642.

Čuješ, Rudolf. 1992. *Dr. Lambert Ehrlich, stražar naših svetinj. Gradivo za življenjepis*. Antigonish: Research Centre for Slovenian Culture.

Duh, Tine. 1984. Višarsko slovenstvo. Ehrlichova vizija slovenske bodočnosti. *Smer v slovensko državo* 20, št. 2 (101): 1–2.

Ehrlich, Lambert. 1910. *Svete Višarje*. Celovec: Slovenska krščansko-socialna zveza za Koroško.

Ehrlich, Lambert. 1942. Slovenska deklaracija. V: *Slovenija in Evropa* 2, 17. marec 1942: 1–2.

Ehrlichov simpozij v Rimu. 2002. Celje: Mohorjeva družba [et al.].

Godeša, Bojan. 2002. Ehrlich in zasnova slovenske države. V: *Ehrlichov simpozij v Rimu*, 279–308. Ur. Edo Škulj. Rim: Slovenska teološka akademija, Celje: Mohorjeva družba.

Granda, Stane. 2022. *Pot v samoslovenstvo*. Ljubljana: Družina.

Grdina, Igor. 2022. Novačan, Anton. *Enciklopedija slovenske osamosvojitve, državnosti in ustavnosti*. <https://enciklopedija-osamosvojitve.si> (pridobljeno 30. 10. 2022).

Juhant, Janez. 2022. *Lambert Ehrlich, prerok slovenskega naroda*. Celovec: Mohorjeva družba [et al.].

Jurčec, Ruda. 1973. »Jugoslaviam esse mutandam« ... ali Sloveniam esse moriendam«. *Sij slovenske svobode* 5, št. 4: 7.

Majar, Matija. 1848. Slava Bogu na višavah in na zemlji mir ljudem dobrega serca! *Kmetijske in rokodelske novice* 6, št. 13: 50 (2).

NŠAL – Nadškofijski arhiv Ljubljana. *Zbirka dr. Lamberta Ehrlicha (Ehrlich)*, f. 110/A.

NUK B II 2093 – Narodna in univerzitetna knjižnica. *Slovenski problem*.

Pahor, Milan. 1987. Opcije v Kanalski dolini (1939–1942). *Zgodovinski časopis* 41, št. 2: 321–328.

Starman, Alenka, Križaj, Jernej. 2010. *Milijon 289 tisoč 369. 20. obletnica plebiscita za samostojno Slovenijo. Razstava Arhiva Republike Slovenije ob 20. obletnici plebiscita za samostojno in neodvisno Republiko Slovenijo*. Ljubljana: Arhiv Republike Slovenije.

Verbic, Pavle. 1966. Cilji slovenske narodne politike. *Koledar svobodne Slovenije* 18: 308.

Vodušek, Božo. 1927. Etika in politična miselnost Slovencev. *Križ na gori* 3, št. 6/7: 103–109.

Žebot, Ciril. 1988. *Neminljiva Slovenija: spomini in spoznanja iz razdobja sedemdesetih let od Majniške deklaracije*. Celovec: Družba sv. Mohorja.

Impressum

Res novae je znanstvena recenzirana periodična publikacija, ki jo izdaja Katoliški inštitut. Izhaja dvakrat letno v elektronski in tiskani obliki. Revija pokriva široko področje družboslovja (pravo, politologija, ekonomija) in humanistike (filozofija, zgodovina). Vsebinsko jedro se nahaja v povezovanju osebne in ekonomske svobode z družbeno etično odgovornostjo. Revija objavlja izvirne znanstvene in pregledne znanstvene članke. Izvirni znanstveni članki prinašajo avtorjevo samostojno, kritično in inovativno obravnavo izbrane tematike z njegovimi lastnimi tezami ali zaključki, pregledni znanstveni članki pa kritično prikazujejo kontekst izbrane tematike ob upoštevanju tradicionalnih in sodobnih dognanj določene znanstvene discipline. Revija objavlja prispevke v slovenskem in v angleškem jeziku. Objave v *Res novae* se ne honorirajo, prispevki pa morajo biti izvirni in ne smejo biti predhodno objavljeni v nobeni drugi znanstveni reviji. Za objavo v *Res novae* veljajo mednarodni etični standardi znanstvenega raziskovanja, citiranja in navajanja literature. Prispevke je treba poslati na naslov: mitja.steinbacher@kat-inst.si. Vsak prispevek je ocenjen z najmanj enim recenzentskim mnenjem. Postopek recenzentskega pregleda naj ne bi trajal več kot tri mesece.